ГЪЛЪБЪ Д. ГЪЛЪБОВЪ
адвокатъ въ София
лекторъ въ Свободния университетъ
бив. I драгоманъ на Цариградската легация

МЮСЮЛМАНСКО ПРАВО

съ

КРАТЪКЪ ОБЗОРЪ ВЪРХУ ИСТОРИЯТА И ДОГМИТѢ НА ИСЛЯМА

حقوق اسلاميه

Основитѣ на мюсюлманското право, اصول فقه — Исляма и Халифата, اسلاميت و خلافت — Корана, قرآن كريم — Сѣмейно право, حقوق عائله — Наслѣдствено право, احكام الفرائض — Вакъфи, احكام الاوقاف — Шериятски сѫдилища и сѫдопроизводство, اصول محاكمهٔ شرعيه و محاكم شرعيه

محامى: غ. د. غالابوف
صوفيه شرق قريب دارالفنونى معلملرندن
درسعادت بولغار سفارتى سابق باش ترجمانى.

СЪ ПРѢДГОВОРЪ ОТЪ

Д-РЪ И. ФАДЕНХЕХТЪ

професоръ по гражданско право въ Софийския университетъ

СОФИЯ, КООПЕРАТИВНА ПЕЧАТНИЦА „ФРАНКЛИНЪ“, 1924

ГЪЛЪБЪ Д. ГЪЛЪБОВЪ
АДВОКАТЪ ВЪ СОФИЯ
ЛЕКТОРЪ ВЪ СВОБОДНИЯ УНИВЕРСИТЕТЪ
БИВШЪ ДРАГОМАНЪ ВЪ ЦАРИГРАДСКАТА ЛЕГАЦИЯ.

На ув. Д-ръ Кесяковъ,
Гл. Гълъбовъ
София,
24.II.927 г.

МЮСЮЛМАНСКО ПРАВО

СЪ

КРАТЪКЪ ОБЗОРЪ ВЪРХУ ИСТОРИЯТА И ДОГМИТѢ НА ИСЛЯМА

حقوق اسلاميه

Основитѣ на мюсюлманското право, اصول فقه — Исляма и Халифата, اسلاميت و خلافت — Корана, قرآن كريم — Сѣмейно право, حقوق عائله — Наслѣдствено право, احكام الفرائض — Вакъфи, احكام الاوقاف — Шериятски сѫдилища и сѫдопроизводство, اصول محاكهٔ شرعيه و محاكم شرعيه

محامى : غ . د . غالابوف
صوفيه شرق قريب دارالفنونى معلملرندن
درسعادت بولغار سفارتى سابق باش ترجمانى.

СЪ ПРѢДГОВОРЪ ОТЪ

Д-рЪ И. ФАДЕНХЕХТЪ

ПРОФЕСОРЪ ПО ГРАЖДАНСКО ПРАВО ВЪ СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТЪ.

СОФИЯ, КООПЕРАТИВНА ПЕЧАТНИЦА „ФРАНКЛИНЪ“, 1924

От сѫщия авторъ:

Прѣводъ отъ френски:

Уводъ къмъ изучването на Гражданското право (Обща теория на правото) отъ Анри Капитанъ, Професоръ въ Парижкия Университетъ. — София, 1921 год. (Книгоиздателство „Право“ № 5) . . . цѣна 30 лв.

[illegible]

Посвещавамъ на

Свободния Университетъ

за Политически и Стопански науки.

(Балк. Близкоизточенъ Институтъ въ София)

Цариградъ, Коледа 1924 г.

ВСТЖПИТЕЛНИ БЪЛЪЖКИ

Отъ появяването [1]) си насамъ, мюсюлманството не е прѣстанало сериозно да занимава европейскитѣ държавници, дипломати, историци и учени.

Двѣ велики и мощни империи, арабската и османската, минали вече въ скрижалитѣ на историята, послѣдователно и вѣкове наредъ сж били пълни господари на цѣлия Близъкъ Изтокъ и ревниво сж пазили много исторически мѣста, както и по-главнитѣ пжтища и проходи между Европа и Азия.

Въ по-ново врѣме, когато у европейскитѣ държави се появи неудържимия стремежъ да влезатъ въ сношения съ азиятскитѣ народи и да използватъ неизчерпанитѣ и неизчерпаеми богатства на владѣнията имъ, въоржженитѣ и дипломатически стълкновения между казанитѣ страни и мюсюлмаската държава Турция станаха неизбѣжни. Цѣла върволица войни, мирни договори, приятелски съглашения, съюзи и какви ли не още международни актове изпълватъ историята на Близкия Изтокъ, наречена Източенъ въпросъ.

Този трънливъ въпросъ, ябълка за свѣтовни раздори, и който, благодарение на нашето прѣстжпно невѣдение, е затрънилъ историята ни съ погроми, е каралъ европейцитѣ грижливо и основно да го изучаватъ. Много европейски дипломати, учени и писатели, дошли по длъжность или по лично желание въ мюсюлманска държава, главно въ Турция, задължени се считаха да дадатъ нѣщо на сънотечественицитѣ си за запознаването имъ съ мюсюлманството. Така сж написани многобройни френски, немски, английски съчинения отъ консулски, легационни или други специални пратеници, които разглеждатъ най-подробно религията, историята, нравитѣ и обичаитѣ, правото и държавното устройство на мюсюлманскитѣ държави. Блазѣ на такива страни, кждѣто всѣки като редникъ схваща дълга си и истински го изпълнява!

Ние, които отъ половинъ вѣкъ вече сме непосрѣдствени съсѣди на мюсюлманския свѣтъ и на най-силната мюсюлманска държава — Турция — би трѣбвало сжщо всестрано и основно да изучаваме бита на мюсюлманитѣ. Това ни се налага и отъ обстоятелството, че въ България живѣятъ близо половинъ милионъ турци — мюсюлмани съ свои

---

[1]) Мюсюлманската религия се е появила въ Арабия въ седмий вѣкъ слѣдъ Христа.

училища, шериятски сѫдилища, вакъвски имоти и пр. Това сѫ български граждани съ малко по-други нужди и грижи. Общественъ дългъ е на всѣки държавникъ, политикъ и правникъ да познава тѣзи нужди, за да ги удовлетворява най-цѣлесъобразно. А той може да направи това, само ако познава основно и напълно всички онѣзи вярвания, правни схващания и мирогледи, които ги различаватъ отъ другитѣ граждани. Казано по-ясно, държавникътъ би трябвало да познава поне основнитѣ догми на религията имъ и началата, върху които почива мюсюлманското сѣмейство. Защото тѣзи два фактора сѫ главнитѣ устои, отъ които може да се сѫди за здравината на всѣко общество. Правницитѣ пъкъ, особено адвокатитѣ отъ земитѣ съ мюсюлманско население и шериятски сѫдилища, въ които не рѣдко се явяватъ като защитници, биха допринесли голѣми услуги на правораздаването, ако познаваха и мюсюлманското право.

Свършили срѣдното си образование въ турско учебно заведение, живѣли повече отъ десеть години въ столицата на Исляма — Цариградъ — и вдъхновени отъ горния кржгъ на мисли, ние смѣтаме, че изпълняваме единъ свой дългъ като запознаваме българскитѣ правници и общественици съ мюсюлманското право, по което се сѫдятъ всички мюсюлмани въ България. Това право, наречено у насъ шериат, обгръща сѣмейното и наслѣдствено право и се прилага спрямо мюсюлманитѣ отъ всички държави. То не би се ясно разбрало безъ едно кратко изложение на основнитѣ догми на Исляма. Ето защо, ние намѣрихме за необходимо да прѣгледаме на кжсо историята на Исляма и на Халифата, и да дадемъ главнитѣ тѣхни положения.

За да бждемъ по-близко до източницитѣ, ние се записахме прѣзъ зимното полугодие на 1921—1922 акад. год. за редовенъ слушатель въ Правния факултетъ на Цариградския Университетъ, кждѣто слушахме лекциитѣ по Ф ж к ж х ъ, т. е. мюсюлманско право отъ Сеидъ Бей, днешенъ народенъ прѣдставитель въ Ангорското Народно Събрание и доскорошенъ Министъръ на Правосѫдието на Турската Република. Ние използвахме и всички турски и френски съчинения по прѣдмета, намиращи се въ университетската библиотека и библиотекитѣ Фатихъ и Баязидъ въ Цариградъ. Въ Софийската Народна библиотека както и въ университетската, ние сѫщо намѣрихме много съчинения.

Главнитѣ трудове отъ които сме се ползували сж:

Турски:

Ахмедъ Джевдетъ — Кжсас-и-Инбия.
Сеидъ Емиръ Али — Тарих-и-Islямъ (турски прѣводъ).
Сеидъ Бей — Усул-и-Фжкжхъ, 1914 г.
Хаджи Адилъ — Усул-и-Фжкжхъ дерслери, 1910 г.
Омеръ Ефенди — Ахкям-юл-евкафъ.
Профес. Абдулрахманъ Мюнибъ Бей — Лекции 921.
Каракочъ Саркизъ — Коментаръ на закона за Шериатското Сждопроизводство, 1923 год.

Френски:

Le Coran, trad. par Kasimirski, 1857.
Le Coran, trad. par Savary 1883.
B. St. Hillaire — Mohamed et le Coran.
W. Jrving — Vie de Mahomed.
D-r Gustave Le Bon — La civilisation des arabes.
N. de Tornauv — Droit musulman 1860.
Savas Pacha — Théorie du droit musulman, 1892.
Georges Young — Corps du droit ottoman, 1905.
Mirkhond — Bible de l'Islam, trad. Lamairesse
Palgrave. — Une année dans l'Arabie Centrale.
E. Clavel — Vakf ou Habous. 1896.
G. Desmonbynes — Les institutions musulmanes, 1921.
Edouard Montet — L'Islam, 1921.
André Servier — La psychologie du musulman, 1923.

На края за приятенъ дългъ считамъ да благодаря на добритѣ си приятели, г. г. Джевадъ Ружди Бей, публицистъ и Али Риза Бей, Подначалникъ Отдѣление въ Външното Министерство, за съдѣйствието, което ми даваха при издирване източницитѣ за настоящия трудъ и проучването имъ, както и на всички други приятели, турци, съ които сме бѣседвали по тѣзи въпроси.

Цариградъ, януари 1924 г.

Гъл. Д. Гължбовъ

МЮСЮЛМАНСКО ПРАВО

ДѢЛЪ ПЪРВИ

ОСНОВИТѢ НА МЮСЮЛМАНСКОТО ПРАВО

(Усул-и-Фжкжх اصول فقه)

ГЛАВА ЕДИНСТВЕНА

ПРОИЗХОДЪ НА МЮСЮЛМАНСКОТО ПРАВО И ЗАДЪЛЖИТЕЛНАТА МУ СИЛА ЗА ВСИЧКИ МЮСЮЛМАНИ.

§ Общи понятия.

Мюсюлманитѣ въ България и въ всички християнски държави уреждатъ голѣма часть отъ гражданскитѣ си взаимоотношения не съгласно постановленията на общитѣ закони на страната, а съгласно други присжщи само тѣмъ законоположения, наречени *шериятски прѣдписания* احکام شرعیه *ахкям-и-шерие*, или по-късо *шерият* شریعت т. е. *мюсюлмански свещенъ законъ*.

Шерият, شریعت на арабски идва отъ корена شرع шарее, който означава пробивамъ, правя пжть, (*къмъ Бога*).

Споредъ Сендъ Бей (*Усул и-Фжкжх*, стр. 95 и 96) буквалния смисълъ на думата *шериат* е пжть. който хората или животнитѣ правятъ до водопоя за да пиятъ вода; тя има смисъла и на общественъ пжть.

Прѣнесена въ теологическата терминология, тя е добила значение на *пжть направенъ отъ Бога* т. е. *Божия заповѣдь, Божи законъ*. Тукъ именно *шериат* и *религия* ставатъ еднозначущи думи и често се употрѣбяватъ една за друга. Шериятътъ е проче, сборътъ на прѣдписанията, които, споредъ мюсюлманското схващане произхождатъ направо отъ Бога, за да насочватъ въ правия пжть всички дѣйствия на хората

Отъ горѣизложеното ясно виждаме, че, по дефиниция *шериятътъ* обгрѫща и най малкитѣ прояви на цѣлия съзнателенъ животъ на мюсюлманитѣ И това не е само на теория. На практика сжщо, всѣко дѣйствие на мюсюлманина, било то вътрешно като мисъль, щение и пр., било то външно като упражнение занятие, развлечение и пр., трѣбва да е въ съгласие съ прѣдписанията на *шерията*. Тази особеность въ мюсюлманскитѣ общества е отъ извънредно важно значение за развитието имъ: нищо не би могло да се допусне било въ частния, било въ обществения животъ на мюсюлманина, ако то би се указало противно на *шерията*. Послѣдното обстоятелство за да се установи авторитетно, всѣки мюсюлманинъ може да се отнесе до кой да е мюфтия[1]) или до найвисшия мюфтия, Министра на Шериятскитѣ Дѣла, и да иска *фетва*, т. е. доктринално мнѣние по въпроса, който го интересува. Много пжти дори държавната власть е имала нужда отъ *фетег*. За примѣръ тукъ даваме една отъ фетвитѣ издадени напослѣдъкъ отъ Ангорското Министерство на *Шериятскитѣ дѣла*[2]).

Бива ли да се позволи на Зеидъ да напълни или обвие зжбитѣ си съ минерални вещества, като злато или срѣбро, ако се укаже нужда и необходимость?

Отговоръ: Бива. (п.) Муса Кязимъ.

Основата на тѣзи законоположения не почива ни наймалко о римското право, което здраво крѣпи устоитѣ на правото на почти всички днешни държави, а се намира въ свещеннитѣ книги на мюсюлманската религия. Отъ тамъ и тѣ получаватъ отпечатъкъ, който ги прави канонични, бихме казали дори, чисто религиозни прѣдписания.

По въпроса дали мюсюлманското право е взаимствувало принципитѣ си отъ римското или тѣ сж чисто и просто произлѣзли отъ

---

[1]) За мюфтиитѣ, за функциитѣ имъ и за фетвитѣ вижте Дѣлъ II.

[2]) в. „Акшамъ" броя отъ 22. VII. 1923 год.

срѣдата и условията, които сж създали и мюсюлманската религия, сжществуватъ противорѣчиви мнѣния.

Така, Andre Servier въ съчинението си l'Islam et la psychologie du musulman Paris, 1923 г. стр. 310, казва: „При завоеванията си, принудени да управляватъ други народи, въ законодателно отношение, арабитѣ сж се ограничили само да копиратъ законитѣ, които сж намѣрили въ сила, като сж ги прѣобразили чрѣзъ съпоставянето на обичаитѣ си. И мюсюлманското законодателство не е нищо друго освѣнъ римския кодексъ, приспособенъ на арабския мозъкъ".

Eugene Clawel, Le Vakf, Le Caire 1896 г., стр. 13, твърди противното: „Да се позовавашъ на принципитѣ на римското право при разрѣшението на въпроси отъ мюсюлманското право значи да вървишъ искайки и почти непогрѣшно къмъ заблуждение: Принципитѣ имъ сж диаметралню противоположни."

Всѣки, който изслѣдва малко по-дълбоко мюсюлманското право, ще се убѣди, че основнитѣ му начала сж съвсѣмъ чужди, дори несъвмѣстими съ тѣзи на римското право. Между най-главнитѣ принципиални различия на тѣзи двѣ права и които ясно характеризиратъ едното и другото, стоятъ слѣднитѣ: римското право е произлѣзло отъ *здравия практиченъ разумъ* на римлянина, когато мюсюлманското право е изцѣло продуктъ на *откровението* и на *вярата*.

За това и между науката, която изучава тѣзи правни норми и тая, която изслѣдва религиознитѣ въпроси т. е. между мюсюлманското право и мюсюлманската теология рѣзка граница не сжществува Ржководнитѣ правила на гражданския животъ на мюсюлманското общежитие сж декретирани и узаконени по сжщия начинъ, по който сж декретирани и узаконени и религиознитѣ истини: *откровението съхранено въ свещенитѣ имъ книги*

Ето защо, всѣки мюсюлмански теологъ едноврѣменно и непрѣменно е и правовѣдъ. И обратното: всѣки правовѣдъ е прѣди всичко теологъ. Заедно съ религиознитѣ истини той разяснява и тълкува на съвѣрницитѣ си и откровенитѣ повеления относно гражданскитѣ имъ правоотношения. За правовѣрнитѣ мюсюлмани тѣзи повеления сж еднакво задължителни и неизмѣнни както и религиознитѣ догми. Това сжществено обстоятелство именно подхранва и подържа тѣсната и неразривна връзка между публично-правния битъ на мюсюлманскитѣ общества и тѣхната религия, чиито желѣзни рамки строго опрѣдѣлятъ и развоя, и насоката му. Но това ще ни стане ясно по-нататъкъ.

Естествено е, че и прилагането на казанитѣ законоположения, засѣгащи само мюсюлманитѣ и изхождащи отъ религията имъ, се възлага на сждии и сждилища сжщо така твърдѣ различни отъ общитѣ сждебни мѣста и лица на държавата.

У насъ, въ България тази работа вършатъ Мюфтийскитѣ сѫдилища. Тѣзи сѫдилища сѫ учредени и дѣйствуватъ съгласно „Устава за Духовното Устройство на Мюсюлманитѣ въ България“ отъ 1919 г. Но правната си основа и задължителната си сила за българскитѣ граждани, тѣ черпятъ отъ общитѣ процесуални и материални закони на царството.

Така, чл. 1222 отъ З. Гр. Сѫдопр. гласи:

„На Мюфтийския Сѫдъ сѫ подсѫдни безусловно само слѣдующитѣ дѣла“:

1. — дѣла по лични и имуществени отношения между родители и дѣца.

2. — дѣла по лични и имуществени отношения между съпрузи.

3. — дѣла бракоразводни, за законностьта на раждането и за недѣйствителнитѣ бракове и

4. — препирнитѣ по наслѣдство, както по закона, така и по завѣщание.“

А чл. 344 отъ З. Насл. казва:

„Лицата отъ мюсюлманското вѣроизповѣдание наслѣдватъ по прѣдписанията на свещения имъ законъ (шерията) и по дѣйствующитѣ до сега законоположения за наслѣдството, ако тѣ се сѫдятъ за наслѣдство прѣдъ кадийскитѣ сѫдилища.

Чл. 152 отъ З. Наст. постановява:

„По настойническитѣ дѣла на непълнолѣтни отъ мюсюлманско вѣроизповѣдание, окрѫжниятъ мюфтия или замѣстникътъ му изпълнява всички длъжности и формалности предвидени въ настоящия законъ, каквито се налагатъ и на мировия сѫдия, и закона въ всичкитѣ си части е приложимъ за таквито дѣла.

Въ законитѣ на другитѣ държави сѫществуватъ почти сѫщитѣ постановления относно поданицитѣ имъ мюсюлмани.

Чл. 215, ал. I-а отъ Ромѫнския Законъ за Сѫдебното Устройство постановява: „За дѣлата между мюсюлманитѣ относно сѣмейното устройство, родителската власть, брака, развода и наслѣдствата ab Intestat учредява се по единъ мюсюлмански сѫдъ въ градоветѣ Тулча и Кюстенджа, които сѫдятъ съгласно мюсюлманскитѣ закони и обичаи. Заинтересованитѣ страни могатъ при все това, по взаимно съгласие, да прѣнесатъ тѣзи дѣла на разглеждане въ обикновенитѣ сѫдилища, които сѫдятъ сѫщо съгласно мюсюлманскитѣ закони и обичаи.

Чл. 77 отъ Закона за Устройството на Нова Добруджа отъ 1. IV. 1914 г. учредява подобни мюсюлмански сѫдилища и въ градоветѣ Силистра, Добричъ, Тутраканъ и Балчикъ.

Единъ „Правилникъ за работата на Мюсюлманскитѣ Сѫдилища и процедурата, която трябва да се слѣдва въ тѣзи сѫдилища“, утвърденъ на 15. II. 1916 г. изброява най-подробно всички права и длъжности, подсѫдность и производство на мюсюлманскитѣ сѫдилища въ Ромѫния. Мюсюлманскитѣ сѫдии тамъ се наричатъ *кадии*; тѣ сѫ подъ вѣдомството на Министерството на Правосѫдието. А мюфтиитѣ изпълняватъ само духовно-административни функции и сѫ подвѣдомствени на Министерството на Вѣроизповѣданията. По новата Ромѫнска Конституция Главния Мюфтия е по право и членъ въ Сената.

Подобни законоположения сѫществуватъ въ всички християнски държави, които иматъ поданици мюсюлмани.

Отъ всичко горѣказано става ясно, че лицата отъ мюсюлманско вѣроизповѣдание, която и държава да обитаватъ, уреждатъ въпроситѣ отъ *личния и наслѣдственъ статутъ*, съгласно *шерията*, т. е. съгласно постановенитѣ въ мюсюлманскитѣ свещени книги канони.

Отъ тукъ произлиза и грамадното значение на *шерията* за мюсюлманитѣ. За това именно и най-старитѣ учебни заведения въ мюсюлманскитѣ страни сѫ тъй нареченитѣ *медресета*, кждѣто сѫ се изучавали най-подробно религиознитѣ догми.

Научната дисциплина, която обгръща всички разклонения на *шерията* несъмнѣно е мюсюлманската теология съ своитѣ особни подраздѣления и наименования, които не сѫ прѣдметъ на настоящия трудъ[1]).

Тукъ насъ интересуватъ само постановленията на *Шерията* относно гражданския животъ на мюсюлманитѣ и то само тѣзи, които засѣгатъ *личния и наслѣдственъ статутъ* на мюсюлманина. Поменатитѣ постановления, както вече казахме, се прилагатъ спрямо всички мюсюлмани, въ които и държави да живѣятъ.

Тази часть на *шерията* съставлява тъй да се каже юридическия отдѣлъ на Свещения Законъ. Въ мюсюлманската правна терминология, тя носи наименованието *Фжкжх*, т. е. мюсюлманско право. При все че е неправилно, на български може да се нарече и *шериятско право*.

Думата فقه *фжкжх* е арабска и буквалното й значение е: *разбиране схващане, значие нѣщо въ всичкитѣ му тънкости и подробности, всестранно знание.*

Като шериятски терминъ тя означава:

---

[1]) Главнитѣ части на мюсюлманската теология сѫ علم كلام *илм* и *келям* догматика, علم تفسير *илм-и-тевсир*, екзегетика, т.е. тълкуване на корана علم حديث *илм-и-хадис* учение за хадиситѣ.

1. Споредъ опредѣлението на ученитѣ отъ *ханефитската школа*, *фжкжх* е *„знание на шерятскитѣ прѣдписания, които сж за и противъ човѣка по отношение на дѣлата му"*, т. е. знание на ония прѣдписания, които човѣкъ трѣбва да слѣдва и тѣзи които не трѣбва да слѣдва:

2. споредъ *шафиититѣ, фжкжхътъ е достовѣрно и подробно знание на шерятскитѣ прѣдписания и източницитѣ, на които се основаватъ"*. (*Сеидъ Бей, Усул-и-фжкжх*, Цариградъ, 1917 г. стр. 63).

Отъ тѣзи класически опредѣления мюсюлманскитѣ правници сж дошли до заключение, че *фжкжхътъ* обгръща всичкитѣ дѣла на човѣка: а) дѣянията му спрямо самия него т. е. добритѣ и лоши негови постжпки или по-общо казано, неговата нравственость, б) дѣйствията му спрямо себеподобнитѣ му, като членъ на организирано общежитие, т. е. гражданскитѣ му правоотношения, както и отношенията му спрямо Бога.

За това и *Ебу Ханифе*, най-именития мюсюлмански правовѣдъ и законоучитель, за когото ще говоримъ когато му доде реда, въ желанието си, съ кратка дефиниция да обхване всичко горѣизложено, лаконически е казвалъ: *„Фжкжхътъ е познание на самитѣ насъ и на това що е за и противъ насъ"*.

والفقه معرفة النفس ما لها و ما عليها

Специалиститѣ изслѣдвачи на *фжкжха* се наричатъ فقيه *факих*, мн. ч. فقها *фукеха*. Но за да носятъ достойно това наименование, тѣ трябва да сж авторитети и юристи отъ първа величина. Затуй и ние ще ги наричаме законоучители или правовѣди.

Между великитѣ законоучители отъ *ханефитската школа*[1]), на първо мѣсто стоятъ: *Имам-и-Азам Ебу Ханифе*, основатель на школата. *Имамъ Ебу Юсуфъ и Имамъ Мохамедъ ибн Хасанъ. Имамъ Ебу Юсуфъ* е билъ Началникъ на Сждебното Вѣдомство при царствуването на трима абаситски халифи и е носилъ титлата *Кадж-юл-Куда, Сждия на Сждиитѣ*. Имамъ Мохамедъ пъкъ е написалъ най-много съчинения по ханефитското учение и съ това е спомогналъ за най-широкото му разпространение[2]).

Понеже *фжкжхътъ* се занимава сжщо и съ правата и задълженията на мюсюлманитѣ по отношение на Бога; много правилно нѣкои европейски правници го превеждатъ съ термина *мюсюлманско канонично право*, други пъкъ го наричатъ *мюсюлманско право*.

---

[1]) Турцитѣ сж послѣдователи на тази школа. За нея и за другитѣ школи се говори въ Дѣлъ II.

[2]). Сеидъ Бей, пос. съч. стр. 43.

Тъй като ние ще се спремъ само върху оная часть отъ *фжкжха*, която се занимава съ нормитѣ, които уреждатъ изключително *личния и наслѣдственъ статутъ на мюсюлманина*, предпочитаме по-изразителното за случая наименование *мюсюлманско право*.

Изложено, обаче, безъ отправнитѣ начала, безъ тъй нареченитѣ основни принципи, сжщината и обсѣга на това право, толкова различно отъ западно-европейското, не биха били напълно и добрѣ разбрани. Ето защо ние се виждаме принудени да разгледаме, колкото се може по-подробно, и източницитѣ на мюсюлманското право.

Тази часть отъ мюсюлманската правна наука съставлява съвсѣмъ отдѣлна дисциплина подъ названието اصول فقه *усул-и-фжкжх* (اصل мн. ч. на اصول асл. основа) т. е. *основнитѣ. принципитѣ* на *мюсюлманското право*. *Усули-фжкжх* се изучава въ правнитѣ факултети на мюсюлманскитѣ университети и съотвѣтствува на нашата Обща Теория на правото.

Споредъ мнѣнието на нѣкои мюсюлмански правници, *усул-и-фжкжх* изслѣдва само източницитѣ на мюсюлманското право. Споредъ други, то изучава само законоположенията на това право. И споредъ трети тази наука обгръща и източницитѣ и законоположенията. Сеидъ Бей намира мнѣнието на послѣднитѣ за най-подходно за ширината и наименованието на науката[1]).

За нѣкои учени пъкъ *Усул-и-фжкжх* е философия на мюсюлманското право, حكمت حقوق اسلاميه (*хикмет-и-хукук-ж-ислямие*[2]).

§ 2. Опредѣление и главни източници.

(ادلۀ شرعيه едилеи-шерие)

Тукъ ще разгледаме обхвата на мюсюлманското право и източницитѣ, които сж го създали.

Отъ казаното става вече ясно, че *фжкжхътъ* или мюсюлманското право е съвокупностьта на извлеченитѣ отъ мюсюлманската религия правни норми, които и днесъ още *задължително* уреждатъ *личния и наслѣдственъ статутъ* на мюсюлманитѣ, въ която и държава да живѣятъ. Казано съ други думи *фжкжхътъ* е сбора отъ законоположенията, *задължителни за всички последователи на Мохамеда* отъ всички страни на свѣта. А най-кжсо — *фжкжхътъ* е общото право за всички мюсюлмани.

[1]) Пос. съч. стр. 72.

[2]) Хаджи Адилъ Усул-и-фжкжх, Цариградъ, 1920 г. стр. 7.

Характерниятъ бѣлѣгъ и въ тритѣ опрѣдѣления е *задължителната сила* на това право за всички мюсюлмани.

Отъ кждѣ произлиза, прочее, тая задължителность и тая всеобемность?

Задължителната сила на мюсюлманското право идва отъ свещения му произходъ.

Правната наука пространно учи, какво всѣко право, както всичко въ свѣта, се ражда отъ нѣщо. Това нѣщо при образуването на правото нѣкждѣ е обичаятъ, другадѣ — нѣкой исторически писменъ актъ, на трето мѣсто народнитѣ обичайни прѣдания и пр. и пр. Всички тѣзи нѣща, които сж творили или създавали правото, правната наука нарича *източници*.

Характерното тукъ е, че *източницитѣ на мюсюлманското право* и основнитѣ положения, които подържатъ сжществуването му сж *сжщицѣ писания, книги и сказания*, които сж основата и на мюсюлманската религия.

Коранътъ, свещената книга на мохамеданитѣ, е първия и главния източникъ на мохамеданското право.

Думата قرآن *коранъ* е арабска; тя е страдателния залогъ на глагола قرأ *карее, четя* и означава *което се чете, четиво*, т. е. *книга за четене*. Тя има сжщото значение, което има и думата biblion, Библия въ гръцки езикъ. Коранътъ е, прочее, свещеното писание на мюсюлманитѣ.

Той се нарича още и كتاب الله *китаб-уллах* „Божия книга".

Коранътъ съдържа всички догми на мюсюлманската религия. Той урежда до най-малки подробности както религиозния, така сжщо и цѣлия[1]) общественъ и частенъ животъ на мюсюлманитѣ. Той е разпредѣленъ на 114 глави, наречени *сурре*; всѣка глава съдържа стихове *аят*, числото на които е твърдѣ различно и се движи между 3 [2]) и 250 [3]). Това сж изречения въ риктмувана проза. Нѣкои европейски учени намиратъ слога на оригинала тъй възвишенъ, че надминавалъ всѣка поетическа творба у арабитѣ [4]).

Правовѣрнитѣ мюсюлмани считатъ Корана за всевѣчна книга отъ божественъ произходъ [5]). Съгласно това вѣрване,

---

[1]) N. de Tornauv. Droit musulman

[2]) Главитѣ 103, 108, 110.

[3]) Глава 2-ра.

[4]) Въ корана намиратъ се мѣста, които така оживотворяватъ и затрогватъ човѣка, че надали арабитѣ притежаватъ нѣщо подобно въ езика си. N. de Tornauv. пос. съч. стр. 13.

[5]) К. гл. 56, ст. 77: Той е записанъ на запазената плоча.— N. de Tornauv, пос. съч. стр. 11

той не е билъ нито създаденъ, нито съставенъ, а е билъ прѣдвечно съхраненъ при Господа, който посредствомъ Архангелъ Гавраилъ го е изпратилъ на арабски езикъ [1]) и въ откжслеци [2]) а Пророка Мохамедъ, за посочване правия пжть, на хората и за тѣхното спасение [3]). По тая причина Коранътъ се смѣта не само за послѣдна [4]) и за най-съвършена религиозна книга въ свѣта, но и за неизчерпаемъ източникъ на нравствени [5]), граждански [6]) и политически закони. И дѣйствително тази свещена книга е била за мюсюлманитѣ отъ първитѣ врѣмена единствения законникъ, чиито прѣдписания сж разрѣшавали до единъ всички обществени въпроси и частно правни спорове.

Корана съдържа основнитѣ принципи за всички прояви отъ живота на мюсюлманитѣ; той съдържа религиозни, граждански и углавни закони, политически, административни и стопански положения — прѣдписания относно обществения и частенъ животъ, съ една дума всичко, което засяга управлението и администрацията на единъ народъ. N. de Tornauv. пос. съч. стр. 16.

Тази всеобемность на Корана надъ цѣлия общественъ и частенъ животъ на мюсюлманитѣ идва отъ схващането на послѣднитѣ, че въ свѣта има само една истина, религиозна и че тя обгръща всички други истини.

Отъ историята на философията знаемъ, че тѣзи идеи сж дълбоко вкоренени въ много азиатски народи. Споредъ тѣзи схващания, справедливото разрѣшаване на частнитѣ разпри и свади, т. е. правораздаването между хората тукъ на земята е нераздѣлна частица отъ вѣчната Божия Правда, съ която Всевишниятъ вѣковѣчно управлява вселената. Така погледнати вече, всички въпроси отъ правно естество, за които римлянитѣ сж се допитвали само до здравия и практиченъ разумъ и сж създали едно чисто човѣшко право, у тѣзи народи тѣ биватъ тѣсно свързани за вярванията и за религиознитѣ догми. По-общо казано, у много азиатски народи религията властвува надъ цѣлия общественъ строй, като му очертава главнитѣ пжтища, по които той би могълъ да се развива [7]).

И като така прѣдписанията на върховнитѣ религиозни книги отъ една страна и постановленията на върховнитѣ

---

[1]) К. гл. 2 ст. 91. К. гл. 39 ст 29; К гл. 4, ст. 2; К гл. 43. ст 2.

[2]) К. гл. 25. ст. 34 - „Коранътъ е слѣзълъ въ разни врѣмена стихъ по стихъ съобразно нуждитѣ и събитията". Сеидъ Бей, пос. съч., стр. 17.

[3]) К гл 5, ст. 18; К гл. 4, ст 174; К. гл. 16. ст. 66

[4]) К. гл. 2 ст. 38; К гл. 25. ст. 85.

[5]) К. гл. 2, ст. 219; К. гл. 2, ст. 172; К. гл 2. ст. 211.

[6]) К. гл. 2. ст. 176. 177. 178.

[7]) Savas Pacha. Théorie du droit musulman, 1892 г. стр. 63; N. de Tornauv. пос. съч. стр. 18.

духовни началници отъ друга, сж единственитѣ разпоредители по уреждането на всички публично-правни и частноправни отношения въ общежитието.

Ето защо и споредъ духа на Корана, свѣтската и духовна власти трѣбва да бждатъ неразривно свързани и здраво споени въ едни и сжщи ржце[1]). Религиознитѣ и граждански закони трѣбва да се взаимно подкрѣпятъ и да вървятъ въ пълна хармония.

Този кржгъ на идеи, не ще съмнѣние, бѣ естествена рожба и логична послѣдица на тогавашнитѣ изисквания и условия за истинско и здраво управление на една държава.

Мохамедъ, пространно ще видимъ по-нататъкъ, е билъ Пророкъ и върховенъ духовенъ началникъ, върховенъ сждия и най-висшъ администраторъ: той е билъ най-послѣ и върховенъ вождъ на въорженената сила.[2])

Всички власти сж били съсрѣдоточени въ него: той е билъ всѣкъ и вся въ основаната отъ него арабска държава, въ устроеното отъ него мюсюлманско общество.

Въ Медина Мохамедъ става държавенъ глава; а Коранътъ, като запазва характера си на катадневенъ законикъ стъкменъ да разрѣшава всѣко ново затруднение, взема по-опрѣдѣлена и по-прозаична насока на религиозенъ, политически и граждснски кодексъ. Той създава правото на новото общежитие *уммата*, т. е. мюсюлманската духовна община, която застава надъ племенното устройство, безъ да го прѣмахва и която обшина Пророкътъ управлява съ своя авторитетъ, сврѣхъ всички водители на племената.[3])

Слѣдъ смъртьта му, тази неограничена власть е минала въ ржцѣтѣ на замѣстницитѣ му, наречени *халифи*[4])

И постепенно халифитѣ отъ духовни началници сж станали неограничени монарси. Най-послѣ пъкъ амбициозни мо-

---

[1]) Сеидъ Бей, пос. съч. стр. 8: „Тъй като мюсюлманската религия обема и политиката, Пророкътъ е упражнявалъ лично сждебната и изпълнителна власти. Отъ една страна той е полагалъ основитѣ на *шерията* отъ друга е турялъ въ изпълнение тѣзи постановления; въ случай на споръ той е изслушвалъ странитѣ и издавалъ рѣшение."

[2]) М. Сеидъ, пос. съч. стр. 108: „Пророкътъ не се е задоволявалъ само съ установяване на шериятскитѣ прѣдписания. Отъ една страна е законодателствувалъ, отъ друга се е нагърбвалъ лично да туря въ изпълнение тѣзи закони. Той е разглеждалъ сжщо всички текущи работи на народа, назначавалъ и разпращалъ губернатори и сждии по цѣлата страна и въ врѣме на война лично е командвалъ войскитѣ. Пълната му власть надъ мюсюлманитѣ се изразява именно въ онова, което прѣдставлява и политическата страна на Исляма".

[3]) G. Demombynes Inst —Musulmanes, Paris, 1921 г. стр. 13.

[4]) Халифъ произлиза отъ арабския глаголъ خلف халефе, идвамъ слѣдъ нѣкого, замѣствамъ нѣкого.

нарси на мюсюлмански държави, като напр. династиитѣ на Муавия и на Абасидитѣ отъ чисто свѣтски владѣтели ставатъ и халифи на цѣлия Islямъ. И отъ тѣзи двѣ династии натъкъ всѣки силенъ монархъ на мюсюлманска държава е гледалъ да си извоюва, въ повечето случаи съ оржжие, и правото да бжде халифъ, т. е замѣстникъ на Пророка. Отъ 1517 г. насамъ Халифъ и Върховенъ Духовенъ Началникъ на мюсюлманитѣ ставатъ турскитѣ султани.[1])

Приживѣ Пророкътъ е съпровождалъ религиознитѣ си проповѣди съ пространни наставления относно практичното имъ приложение. Той не изпускалъ и случаи да ги попълва съ общодостжпни поучения относно крайната имъ цѣль: насочване хората въ правия пжть тукъ на земята, заради спасението имъ тамъ на небето. Той се е стремилъ да остави на послѣдователитѣ си основни закони, които да засягатъ и да обхващатъ всички прояви на обществения имъ и частенъ животъ, като се постаралъ да ги направи доколкото е възможно по-неизмѣнни.

По този начинъ, въ мюсюлманската религия лѣга принципа, че Коранътъ е слово Божие, прѣдвечно написано върху една плоча и запазено во вѣки вѣковъ при трона Божи. Това сж повеления Господни, които не могатъ за нищо на свѣта да се отмѣнятъ или измѣнятъ. По сжщитѣ съображения и всички мюсюлмани сж задължени да си служатъ съ тая свещена книга само отъ арабския текстъ.

Но слѣдъ смъртьта на Мохамеда, колкото и изчерпателенъ да е билъ, Коранътъ не е могълъ вече да задоволява нуждитѣ на развилото се мюсюлманско общежитие, което, като всѣки общественъ организъмъ, постоянно се е мѣнявало и усъвършенствувало[2]).

Тогава мюсюлманскитѣ законоучители сж се видѣли принудени да прибегнатъ до други източници. Постепенно тѣ почнали да се ржководятъ отъ устнитѣ пояснения на Мохамеда, отъ примѣритѣ и отъ дѣлата на общественията

---

[1]) Халифатътъ минава върху Османската династия отъ врѣмето на Султанъ Селимъ I, слѣдъ побѣдата му въ Египетъ.

[2]) Твърдѣ несъвършенenъ като законикъ, безъ система и безъ вътрѣшна метода, пъленъ съ противорѣчия, съ тъмни и двусмислени мѣста, повърхностенъ върху много важни правила, напълно мълчаливъ върху немалко основни догми, но при все това въ хармония съ простия и патриархаленъ строй на гражданския и политически животъ на арабитѣ и съ невисоката цивилизация у тѣхъ, слѣдъ смъртьта на Мохамеда, Коранътъ не бѣ достатъченъ вече да разрѣшава всички политически въпроси, т. е. съгласно азиятскитѣ схващания, въпроситѣ отъ догматиченъ и юридически характеръ. N. de Tornauw пос. съч. стр. 18.

му и частенъ животъ[1]). Тази словестна и практична дѣйность на Пророка се е нарекла *сунна*. Сунна е арабска дума, която означава *видими, явни, обноски, вънщно повѣдение*. Отдѣлния обноска се е нарекълъ حديث *хадис*, т. е. *случка, събитие*.

Новата религия се разпространява чрѣзъ непрестаното изучване наизустъ Корана, който се запазва въ силната память на арабитѣ и се прѣдава на поколенията. Но тъкмо често Словото Божие не е точно и ясно. Въ лицето на Мохамеда. То намира живия си тълковникъ. Свещената книга Пророкътъ реализира чрѣзъ дѣлата си, чрѣзъ проповѣдьта си и дори чрѣзъ мълчанието си. Кржжокътъ отъ вѣрующи, които заобикалятъ учителя, вематъ го за образецъ и се стремятъ да подражаватъ най-дребнитѣ му дѣйствия; чрѣзъ тѣхния примѣръ, и още, чрѣзъ възпоминанията имъ или чрѣзъ запомването на тѣхнитѣ примѣри, тълкуванитѣ отъ Мохамеда закони се пръскатъ и развиватъ въ словестни прѣдания (традиции) G. Demombynes, Institutions musulmanes Paris, 1921 г. стр. 13. Терминътъ *сунна* е чисто техническо значение и обгръща всичко, което произлиза отъ Пророка. Тя съдържа: 1 словата اقوال *аквал*, 2 дѣлата افعال *ефал* и 3 мълчанието تقرير *такрир*, на Божия Пратеникъ. Мълчанието се счита за утвърждение на нѣщо и се смѣта за рѣшающе (Savas Pacha, Théorie du droit musulm., 1892 г. стр 244. – Хаджи Адилъ, пос. съч. стр. 217)

Впослѣдствие всичко чуто и видено отъ Пророка бива събрано въ отдѣлни сборници, които вематъ названието *хадиси*.

Хадиситѣ отначало не сж били събрани въ сборници понеже Пророкътъ бѣ забранилъ това, за да не би се забъркатъ съ стиховетѣ на Корана. Но това запрѣщение е дало просторъ на всѣки да прилага каквито си ще хадиси, безъ да може се провѣри достовѣрностьта имъ. Нѣкои сж се осмѣлили дори да измислятъ *хадиси*. Поради това почувствувала се е най-послѣ остро необходимостьта да се събератъ *хадиситѣ* и да се отдѣлятъ достовѣрнитѣ отъ недостовѣрнитѣ.

Първиятъ сборникъ е билъ стъкменъ отъ Имамъ Маликъ, основатель на Маликитската школа; той се казва *ел мувата*. Други сборници има отъ Имамъ Хамбалъ и отъ Муслимъ. Но най-авторитетния сборникъ у ханефититѣ

---

[1]) Още прѣзъ врѣме на първото поколение слѣдъ Мохамеда, владѣнията на Исляма се извънредно разшириха. Като послѣдица на това, земледѣлие о. търговията и занаятитѣ се много развиха. Отношенията между гражданитѣ, както и стълкновенията имъ отъ правенъ характеръ се умножиха. Караницитѣ станаха твърдѣ из билни. Обичаитѣ и традициитѣ се промѣниха, ученитѣ всѣки день изпадаха прѣдъ нови и нови въпроси и бѣха принудени чрѣзъ тънко из лѣдване знанията си да разрѣшатъ тѣзи въпроси. Сеидъ Бей, пос. съч. стр. 107.

е този отъ Мохамедъ билъ Исмаилъ Бохари, нареченъ така по мѣсторождението на автора — Бухара. Сборникътъ сжщо носи наименованието *Бухари-и-Шерифъ* и е на голѣма почить слѣдъ Корана [1]). Шиитската секта признава само *хадиситѣ*, потвърдени отъ четвъртиятъ халифъ, Али, Хадис-и Кудси [2]).

Така, вториятъ източникъ на Мюсюлманското право е *суната* или *сунет-и-ресул-уллах*, т. е. практичната дѣйность на Божия Пророкъ.

Тѣзи два източника сж *главнитѣ;* тѣ се наричатъ *аслю-л-асл* т. е. *основни източници*, или *източници на източницитѣ*. Като такива, тѣ се считатъ за вдъхновени направо отъ Бога. Тѣ сж самостойни, т. е. всѣки отъ тѣхъ по отдѣлно и напълно може да подкрѣпи кое да е шериятско прѣдписание [3]).

§ 3. Второстепенни източници.

Източницитѣ, които идватъ слѣдъ първитѣ два се наричатъ: 1-ия *иджма-и-уметъ* اجماع امت или *иджма* и 2-ия *кяяс-и-фукеха* قياس فقها или по-кжсо *кяяс*. Тѣ сж второстепенни.

Иджма-та е колективното мнѣние по шериятскитѣ въпроси на първенцитѣ и ученитѣ отъ духовната община [4]).

Иджма-та е произлѣзла по слѣдния начинъ: Съврѣменницитѣ на Пророка много пжти сж били въ разногласие, както и много пжти — въ единодушие по шериятскитѣ въпроси. Когато при това тѣхно единодушие се е явявалъ нѣкой да имъ противорѣчи, тѣ рѣшително сж му възразявали. Това общо възражение е почивало, не ще и съмнѣние, на другъ шериятски източникъ, понеже не е ни най-малко допустимо, шото първитѣ хора на Исляма да се съгласятъ върху нѣкое шериятско прѣдписание безъ да иматъ основание за това.

Така иджма-та е станала шериатски източникъ. М. Сеидъ Бей, *пос. съч.* стр. 31, 32.

Тъй като било въ Корана, било въ *суната*, явявали се мѣста, отъ които не всѣки се е осмѣлявалъ да извлича шериятски прѣдписания, а ставало е нужда щото ученитѣ на врѣмето да свикватъ

---

[1]) Сеидъ Бей, пос. съч.

[2]) N. de Tornauv, пос. съч. стр. 22.

[3]) Сеидъ Бей, пос. съч., стр. 75.

[4]) Но отъ думата иджма не трѣбва ни най-малко да се разбира съгласуваното мнѣние на мнозинството отъ народа (foule), но това на теолозитѣ и на юриститѣ отъ една и сжща епоха. Нѣкои приематъ дори че това е било мнѣнието на законоучителитѣ отъ Медина прѣзъ даденъ периодъ врѣме. — G. Demonbynes, пос. съч. стр. 46.

събрание *иджма* اجماع и да вэематъ единодушно рѣшение, естествено е било, че тѣзи рѣшения на събранието на народа *иджма и-умет* сж станали отпослѣ източникъ на мюсюлманското право. Хаджи Адилъ *пос. съч.* стр. 337.

На кжсо, за да имаме *иджма-и умет* не е необходимо ученитѣ да се събиратъ физически на едно мѣсто. Достатъчно е шото по шериятскитѣ въпроси словата или дѣлата на всички да се съгласуватъ, което е възможно.

Щомъ и ние узнаемъ това съгласуване на тѣхнитѣ рѣшения, което е сжщо възможно, ние имаме *иджма*. Хаджи Адилъ *пос. съч.* стр. 345.

Кияс е тѣхното изолирано лично мнѣние по тѣзи въпроси.

Тѣзи два източника, макаръ и второстепенни са играли твърдѣ важна роля въ развитието на мюсюлманското право и обособяването му като наука.

Но още слѣдъ смъртьта на Мохамеда и прѣди погребението му, възникналъ е остъръ споръ относно въпроса за лицето, което би трябвало да замѣсти Пророка, като всевластенъ прѣдставитель на мюсюлманитѣ. Едни твърдѣли, че Съгласно духътъ на поуката, която имъ е оставилъ Пророкътъ съ своята дѣйность. т. е. съгласно *сунната* замѣстникътъ му трѣбва да бжде избранъ, по способность и знания, отъ духовната община. Споредъ мнението пъкъ на противната страна, Мохамедъ още приживѣ на нѣколко пжти е билъ посочилъ за замѣстникъ най-ревностния си послѣдователь и братовчедъ Али.

Това разногласие по този най-важенъ въпросъ за *халифата*, по тогавашната терминология нареченъ *имамет, предводителство*, е дало поводъ на ожесточени кървави разпри, които излагаме на друго мѣсто. Тукъ отбѣлѣзваме само, че групата, която твърдѣла, че по този трънливъ въпросъ, приема *сунната* за ржководно начало, се е нарекла *ехл-и-сунет* т. е. послѣдователи на сунната или *сунити*. Другата група пъкъ била назована *шиити*, т. е. отцѣпници.

Сунити сж турцитѣ, египтянитѣ, тунизийцитѣ и мароканцитѣ.

Шиити сж главно персийцитѣ.

По-нататъкъ ще се спремъ и върху основнитѣ различия, които дѣлятъ тѣзи двѣ разклонения на Исляма.

Четвъртиятъ източникъ *кияс*, както казахме, означава още и сждебна аналогия. Това е взетото рѣшение на отдѣленъ сждия или ученъ по нѣкой шериятски въпросъ, по аналогия съ други разрѣшени вече въпроси. *Киясътъ* трѣбва да попълва първитѣ три източника безъ да имъ противоречи.

Кжясъ аналогия се състои въ разпространението посрѣдствомъ اجتهاد *иджтихад, умствено съсрѣдоточаване*, едно сждебно постановление حكم *хюкм* отъ единъ случай اصل *асл* на други подобенъ случай نظير на който се прилага сжщата ratio legis, علة *илет*.

Коренътъ на *кжяс* окначава мѣря. Съ *кжяс* може да си служи не всѣки сждия, а само مجتهد *мюпджтехида*.[1])

Този източникъ е станалъ причина мюсюлманскитѣ учени да застанатъ на различни и независими становища по разрѣшаването на нѣкои важни шериятски въпроси.

Така много мюсюлмански правовѣди сж основали отдѣлни *школи*, които отпослѣ се изродили въ непримирими лагери съ почти никакви различия по догмитѣ и съ незначителни такива по обрядната часть на религията. Отначало тѣзи учения сж били извънредно много, но само четири отъ тѣхъ сж били признати за правовѣрни и сж могли да уцѣлѣятъ и се запазятъ и до днесъ.

Това сж;

1-о. Школата на *Имам-и Азам Ебу Ханифе*, чийто послѣдователи се наричатъ *ханифи*, а учението — *ханефитско*.

2-о. Школата на *Имам-и-Шафии*. Послѣдователитѣ се казватъ *шафиити*.

3-о. Школата на *Имам-и-Малик — маликити*.

4-о. Школата на *Имам-и-Хамбал — хамбалити*

Тѣзи религиозни учения иматъ за основа *сунната* и се наричатъ *мезахиб-и-ербаа* т. е. *четиритѣ изповѣдания*.

Прибавени къмъ Корана, *хадиситѣ*, т. е. *сунната иджима-и-умет* и *кжясътъ*, ние имаме цѣлата основа на юриспруденцията на *Сунитската* секта въ Исляма. Освѣнъ тѣзи четири класически и главни източници на мюсюлманското право, сжществуватъ и други, като обичая عرف تعامل — *юрф ю теамюл*; научното изслѣдване استحسان و تحرى — *истихсаб ю-техари* и пр. Всички изхождатъ отъ първитѣ четири и за туй не могатъ да се считатъ за отдѣлни източници.

Турското гражданско право и особено гражданския кодексъ нареченъ *меджеле* е извлеченъ въ голѣмата си часть отъ тѣзи източници.[2])

---

[1]) Heidborn, Droit public et adm. de l'Empire Ottoman, 1912 год. стр, 67.

[2]) Хаджи Адилъ, пос. съч. стр. 21 — Сеидъ Бей, пос. съч стр. 167.

ДѢЛЪ ВТОРИ.

ИСТОРИЧЕСКИ ПОГЛЕДЪ ВЪРХУ ИСЛЯМА И ХАЛИФАТА

(Ислямиет ве хжляфет اسلاميت و خلافت)

ГЛАВА ПЪРВА.

ПОЯВА И ЗАКРѢПВАНЕ НА МЮСЮЛМАНСТВОТО.

Слѣдъ като видѣхме какво обгръща Мюсюлманското право и въ какво се състоятъ източницитѣ му, редъ иде да хвърлимъ пространенъ погледъ върху историческото зараждане на мюсюлманската религия, за да ни стане още по-ясно прѣкото съотношение и пълната зависимость на тѣзи двѣ области въ Исляма.

Тукъ ние навлизаме въ подробности, които не биха били, може би, тъй необходими за прѣдмета, що ни занимава. Но това правиме отъ двѣ съображения: първо, да представимъ истинскиятъ обликъ на Мюсюлманското право, *религиозниятъ му духъ* и второ, да направимъ основнитѣ положения на това право достжпни и разбираеми и за по-широката читающа публика.

За това ние ще разгледаме обстойно живота на Мохамеда, основатель на Мохамеданската религия, като се спремъ особно върху пророческата му дѣйность, както и върху Арабия и вярванията на жителитѣ й прѣди Мохамеданството.

§ 1. Общи указания.

Люлка на мюсюлманството е Арабия. Тази страна е разположена на югозападната часть на Азия и прѣдставлява грамаденъ четвероъгъленъ полуостровъ. Три морета миятъ брѣговетѣ й. На западъ тя е раздѣлена отъ Африка съ Суезския каналъ и Червеното море. Индийскиятъ океанъ мие южнитѣ й брѣгове, като малко на изтокъ взема названието Оманско море; а Персийския заливъ й служи за сѣверо-западна граница. На сѣверъ полуострова затваряме съ общоприетата линия, която почва отъ Хиле (Вавилонъ) и свършва на Калаат-ел-Ариш на Срѣдиземно море.

Общата повърхность на Арабия е около 275,000 кв. км.[1]), приблизително тридесеть пъти повърхностьта на България. А населението й възлиза едва на 12—14 милиона жители. Тя се дѣли на много провинции, най-важнитѣ отъ които сѫ: *Хеджазъ*, разположенъ по крайбрѣжието на Червеното море, най-богатата и най-плодородна мѣстность на Арабия. По брѣговетѣ на Индийския океанъ идватъ: *Хадрамаутъ*, *Махранъ*, *Оманъ*, *Хасси*; въ срѣдата на Арабия се простира *Неджесъ*

Прѣди Мохамеда, пише Gustave Le Bon[2]), Арабия бѣ почти непозната на свѣта. Малкото учени, които сѫ я познавали, знаяли сѫ само, че тя е неплодородна, суха и пуста страна. Херодотъ казва за нея само нѣколко думи. Страбонъ и Диадоръ Сицилийски ни даватъ сѫщо много малко свѣдения. Римлянитѣ сѫщо твърдѣ злѣ сѫ познавали Арабия. Тѣ погрѣшно сѫ смѣтали за произходящи отъ тамъ произведения, които сѫ идвали отъ Индия.

Така оскѫдно позната до седмия вѣкъ слѣдъ Христа, тази пустинна страна, съ появяването на Мохамеда[3]), става неугасимо огнище на една жизненна и крепка религия — мохамеданската. Тази религия въ нѣколко само години изкоренява идолопоклонството отъ арабскитѣ племена и отъ враждебни и разпокѫсани обединява ги въ единъ могѫщъ народъ. Подъ нейното влияние Арабия става велика импе-

---

[1]) Synvet, Description succinte de l'Arabie, стр. 10.
[2]) La civilisation arabe, Paris, стр. 10.
[3]) 622 г., начало на мюсюлманското лѣточисление.

рия. Тя поваля старата и всесилна персийска монархия, унищожава религията ѝ, като ѝ налага мюсюлманството.

Съ появяването си още Islямътъ застрашава всички околни тогавашни държави. Послѣдователно той отнема азиятскитѣ владѣния на византийскитѣ императори. Безстрашни пълководци още прѣзъ врѣмето на втория халифъ Омеръ (648 г.) се явяватъ прѣдъ стенитѣ на Цариградъ.

Само въ десеть години арабскитѣ халифи покоряватъ Месопотамия (635 г.), Палестина (636 г.) и простиратъ нашествията си далечъ на изтокъ до Хималая въ Централна Азия. А смѣлата арабска войска за едно столѣтие (622—732г.) като стихийна вълна залива крайбрѣжията на цѣла сѣверна Африка, здраво заседва въ Испания, туря въ тревога южна Франция, разтреперва Европа, която би прѣвърнала въ мюсюлманска или би я помѣла, ако въ 732 г. не бѣ спрѣна и разбита отъ Франкитѣ, прѣдводителствувани отъ Карлъ Мартелъ, на битката при Поатие.

§ 2. Арабия и жителитѣ ѝ прѣди Мохамеда.

За да си обяснимъ свѣткавичното разпространение на мюсюлманската религия и молниеносната мощь на арабската империя, необходимо е, мислимъ, да хвърлимъ бѣгълъ погледъ върху Арабия, обитателитѣ ѝ, и върху вѣрванията ѝ прѣди Мохамеда.

Арабия [1]), споредъ прѣданията на самитѣ араби, е получила названието си отъ Ярабъ, основатель на малката държавица Именъ. Слѣдъ потопа, казватъ тѣ, четвъртото поколение на Ноевия синъ Семъ, а именно това на Катханъ или Ехтанъ, се е настанило по брѣговетѣ на Червеното море. Ехтановия синъ Ярабъ е основалъ държавицата Именъ, като ѝ далъ и името си. Отъ тамъ цѣлата околна територия се е нарекла Арабия, а жителитѣ ѝ — араби.

Крайбрѣжията на Арабия, като Хеджазъ, Именъ, Хадрамаутъ сѫ твърдѣ плодородни и населени съ едно гѫсто и трудолюбиво земледѣлско население. Неджедъ сѫщо е плодородна и населена мѣстность. Тя прѣдставлява островъ, обграденъ, вмѣсто отъ морета, отъ планини и отъ пространни пѣсъчни пустини. Тѣзи пустини, подобни на Сахàра, усѣяни тукъ и тамъ съ рѣдки оазиси и непостоянни рѣкички, сѫ малко обитаеми. Така че, приблизително двѣтѣ трети на Арабия сѫ плодородни и населени, а другата трета е пустинна е необитаема.

---

[1]) Wachington Irving. Viede Mohamed.

Многобройнни кервани непрекжснато кръстосватъ вътрѣшностьта на Арабия. Два нивга непобѣдими врагове, обаче, сж вѣчнитѣ и нераздѣлни съпжтници на неуморимитѣ и неустрашими пустинници. Тѣ са: извънрѣдната суша и пустиния вѣтъръ, *симунътъ*. Симунътъ [1]), когато е въ стихията си, зарива цѣли кервани, безъ да остави слѣда отъ тѣхъ. Сушата пъкъ прѣсъхва всички рѣкички и прави невъзможенъ всѣкакъвъ животъ.

Климатътъ на Арабия е умѣренъ по крайбрѣжията, горѣщъ, почти тропически въ вътрѣшностьта.

Съ всички тѣзи природни стихии, коравото арабско плѣме се бори съ удивителна упоритость и вродена издържливость. То този начинъ, арабитѣ, тѣзи дѣца на пустинята, сж станали суровъ и войнственъ народъ. Лишенията при пустинния имъ животъ, сж ги направили безумно смѣли, почти хвъркавати въ нападенията, скромни въ облеклото и храната, крайно гостолюбиви къмъ приятелитѣ си, отмъстителни и жестоки къмъ врагове̌тѣ. Безграничната имъ любовь къмъ волность и свобода [2]) ги е направила върли врагове на всѣко обществено устройство. Горѣщиятъ климатъ пъкъ ги е надарилъ съ горѣщи и избухливи страсти, а необятнитѣ пустини и ярко звѣздното арабско небе ги е въоржжило съ буйно въображение и необуздана фантазия. Всичко имъ съдѣйствува, прочее, и ги прави крайно възбудителни, огнени темпераменти.

Израстнали въ такава срѣда, тѣ сж възприели и нѣкои диви обичаи, които сж имъ останали за основни нрави: нападение изъ засада, ограбване керванитѣ, заравяне живи дѣцата отъ женски полъ за да не били въ тяжесть на сѣмейството. Пълно невежество е царѣло въ цѣла Арабия; отъ тукъ и общественията имъ животъ много е страдалъ: неограниченото многоженство, безправието на жената, която сж считали за напжлно подчинена на мжжа, сж били първитѣ и най-главни послѣдствия. Благодарение само на войнственитѣ си качества и на недостъпнитѣ пустини, прѣзъ всички врѣмена на историята си, арабитѣ сж оставали незасегнати отъ чужди нашествия. Прѣзъ всичкото си съществуване тѣ сж запазили непокътната срѣдня Арабия и не сж позволили никому да докосне независимостьта имъ. Прѣди Мохамеда Арабитѣ сж живѣяли раздѣлени на многобройни и вѣчно враждущи помежду си плѣмена. Тѣзи разпокъсани плѣмена арабската

[1]) Самунъ или Самна на арабски значи горѣщъ. Зароденъ Самунътъ се появява като червено петно на хоризонта. Това петно постепенно се уголѣмява докато вѣтърътъ почне да се чувствува. Тогава небето се затъмнява и слънчевата свѣтлина се изгубва до тамъ, че прѣдметитѣ не даватъ вече сѣнка. Горѣщината става задушлива, пѣсъкътъ бива подиганъ като вълнитѣ на разярено море и наплестенъ на грамадни купчини. A. Synvet, пос. съч. стр. 22.

[2]) Adolphe d' Avril. L' Arable contemporaine, 1868. стр. 127.

империя бѣ обединила въ могжщъ народъ. Но той не можа да запази за дълго мощьта си; но все пакъ остави на свѣта дълбоки слѣди отъ цивилизацията си, чиито паметници и до день днешенъ напомнятъ за величието и блясъка й[1]).

Днесъ арабитѣ живѣятъ въ независими държавици, поважнитѣ отъ които сж: *Хеджазъ Иеменъ*, *Оманъ*. *Неджедъ*.

§ 3. Появяването на Исляма.

Мохамеданството се е появило въ Хеджазъ. Двата главни града на тази държавица, Мека и Медина сж свещени за мюсюлманитѣ.

Въ Мека се е родилъ Мохамедъ. Всѣка година, мюсюлманитѣ отъ всички краища на свѣта съ десятки хиляди отиватъ тамъ на поклонение. Въ Медина пъкъ се намира гробницата на Пророка[2])!

Мека е билъ важенъ и прочутъ градъ и прѣди Мохамеда. Славата му се е носила по цѣла Арабия, поради старинния му храмъ *Кааба* كعبة. *Кааба*, което ще рѣче *куб*, е била четвъртита сграда, съзидана отъ напластени камъни. Храмътъ съществува и днесъ; размѣритѣ му сж: дължина 12 метра, широчина 10 и височина 6.[3])

Споредъ прѣданията на арабитѣ, този храмъ е билъ построенъ отъ Аврама [4]), още прѣди основаването на Мека. Въ Корана на много мѣста се говори за Аврама [5]) и за неговата вяра въ Единия Богъ. Така въ гл. 16 ст. 124 се казва:

„*Ние ти открихме, че ти трѣбва да слѣдвашь религията на Аврама, който бѣше истински вѣрующъ и не бѣше отъ числото на идолопоклонцитѣ.*“

---

[1]) Останкитѣ на чародейния нѣкогашенъ халифски чертогъ въ гр. Гренада. Испания, нареченъ Алхамбра الحمرا, който е побиралъ 40.000 души е единъ отъ тѣзи величави паметници. А въ Севила се намиратъ развалинитѣ на Алказаръ другъ такъвъ дивенъ замъкъ. Въ Каиро, Дамаскъ, Иерусалимъ и днесъ още съществуватъ великолѣпни джамии-паметници отъ тази епоха. Вънъ отъ тази веществена култура, споредъ арабския историкъ Емиръ Сеидъ Али (Тарих и Ислям. турски прѣводъ стр. 574) въ Гренада е имало университетъ още презъ 13 вѣкъ, а населението на сжщия градъ прѣзъ 15 столѣтие е наброявало повече отъ 400.000 души.

[2]) Тя се намира въ джамия а Мухамедие. Тамъ сж сжщо и гробоветѣ на Ебу Бекиръ и на Османъ. На това мѣсто е била стаята на Аише, най-любимата съпруга на Мохамеда. Въ тази джамия се влиза съ дѣсния кракъ А. Synvet, пос. съч. стр. 33.

[3]) G. Demonbynes, пос. съч. стр. 80.

[4]) К. гл. 3, ст., 60. Аврамъ не бѣ нито евреинъ, нито християнинъ. Той бѣ правовѣренъ, прѣдаденъ на волята Божия и обожатель на единаго Бога.

[5]) К гл. 2, ст. 121; гл. 3, ст. 91.

Кааба е билъ хранилище на идолитѣ на всички арабски племена. Всѣко племе е имало свой идолъ, свое божество, своя религия. Едни сж обожавали слънцето, други звѣздитѣ, трети — разни дървета, камжни и пр. Съ една дума, арабитѣ прѣди Мохамеда сж били идолопоклонци.[1]) Въ по-голѣмитѣ градове е имало и араби християни [2]), и израилтяни [3]). Но имало е и араби, които по примѣра на тѣзи двѣ религии сж вѣрвали въ Единия Богъ. Тѣ се наричали *ханифи.* [4])

Сеидъ Бей[5]) дори твърди, че първоначалната религия на арабитѣ е била религията на Аврама, т. е. вѣрата въ Единия Богъ.

И ако арабскитѣ племена сж могли да се запазятъ като цѣло и да образуватъ по-послѣ споенъ и силенъ народъ, това е станало благодарение само на общиятъ имъ езикъ и общиятъ имъ храмъ *Кааба* [6]). Тѣзи два фактори сж ги обединязали и въпрѣки тъй разнообразното различие въ вярванията имъ.[7])

Кааба е билъ пантеона на арабитѣ. Идолитѣ съхранявани тамъ прѣди Мохамеда били достигнали до триста шестдесеть. А вѣротърпимостьта е била тъй голѣма, че споредъ арабския писатель Хавери, въ Кааба е имало изображения и статуи на Аврама, на Свѣта Дѣва Мария, на Исуса Христа и на нѣкои ангели. Всѣка година въ Кааба сж

---

[1]) Арабското племе бѣ идолопоклонско То е тлѣело въ дълбоко и закоравѣло невежество. То бѣ неграмотно; хора да четатъ и пишатъ сж се срѣщали твърдѣ малко. Сеидъ Бей, пос. съч. стр. 7.

[2]) G Demonbynes, пос. съч. стр. 19. Palgrave, Une année dans l'Arabie centrale (1862—1863) стр. 173

[3]) Palgrave пос. съч. стр. 182.

[4]) Но още отъ шести вѣкъ религиознитѣ умове и вѣрующитѣ, които по-късно се нарекли ханифи, буквално този който клони на една страна, който се обявява за, сж имали неопрѣдѣлено прѣдчувствие за религиозенъ принципъ, който трѣбваше да се изрази въ самата дума Иллаху, употрѣбявана за означаване на всички богове. Отъ тази дума, къмъ която се е прибавилъ и арабския членъ, е произлезло сжществителното Аллах, въ смисъль на най-Висшия Богъ, прѣди той да стане Единния Богъ. Ed. Montet, l'Islam. 1921 г. стр. 10. — B. Saint Hillaire, Mahomed et le Coran, стр. 69.

[5]) „Тѣ (арабитѣ) сж били съвсѣмъ забравили религията на Аврама, тѣхната първа религия. — Пос. съч. стр 7.

[6]) B. Saint-Hillaire, пос. съч.

[7]) Мека е била основана отъ Аврама въ 1892 г. прѣди Христа. А Кааба е сжществувала близо 2' вѣка прѣди Исляма. Тя е била почитана отъ всички араби, безъ разлика на идолопоклонство, на християни и израилтяни. Въ този паметникъ арабскитѣ племена сж били натрупали до 300 идоли. — Revue du monde musulman, 1920, Mars. Vol 38. „Le pelerinage du dernier Khedive d'Egypte"

Диодоре Сицилийски твърди, че прѣзъ врѣмето на Цезаря. Кааба е билъ най-много посѣщаванъ храмъ въ Арабия. — Andre Servier. l'Islam et la psychologie du musulman. Paris, 1923 г. стр. 58.

идвали съ хиляди араби и всѣки е славословилъ по своему своитѣ идоли и божества.

Пазители на този храмъ сѫ били плѣмето Корейшити. Това плѣме единствено е населявало Мека и е било много богато.

Между всички свещенни нѣща въ Кааба, най-светата вещь за всички араби е билъ *черниятъ камъкъ*. Този камъкъ сѫществува и днесъ. Той е вграденъ на югоизточния ѫгълъ на храма, на височина 1·50 м. надъ днешното равнище на пода. Споредъ прѣданията на арабитѣ, *черниятъ камъкъ*, нареченъ حجراسود *хаджр-и-есвед*, е билъ донесенъ отъ Рая, за да билъ служилъ за стѫпало на Аврама при построяването на храма. Той е билъ прѣдметъ на особна почитъ отъ всички арабски плѣмена.

Въ двора на Кааба се намира кладенеца нареченъ Земземъ. По прѣданията, този кладенецъ сѫщо е билъ изведнъжъ направенъ отъ Архангелъ Гаврилъ по молбата на Агаръ, за да се уталожи жаждата на Исмаилъ, когато сѫ бѣгали въ пустинята.

Ето въ какво положение сѫ били вѣрванията на арабитѣ прѣди появяването на Пророка. Казахме по-горѣ, че между арабитѣ е имало и еднобожници, които се наричали ханифи. Ханифитѣ сѫ вѣрвали въ Единия Богъ и сѫ приемали, че човѣкъ трѣбва напълно да се подчинява Нему, да се отдаде всецѣло на Божията воля и промисъль. Това учение изглежда твърдѣ много е привлекло Мохамеда, защото той охотно се е броелъ за ханифъ.[1]) Сѫщиятъ принципъ на пълно подчинение Богу е легналъ и въ основата на Мюсюлманската религия[2]). Това схващане е именно, което ѝ дало названието ***Ислямъ***[3]), а на тѣзи, които изповѣдватъ Исляма — ***мюсюлмани***.[4])

---

[1]) B. Saint-Hillaire — Mohamed et le Coran.

[2]) Тази объркана смѣсица отъ вѣрвания и обряди още отъ шести вѣкъ е породила въ Арабия нравствено безпокойство, което прѣди появяването на Мохамеда се е било проявило въ нѣколко опита за религиозно прѣустройство. Тѣзи опити не ни сѫ добрѣ извѣстни и изглежда да сѫ били твърдѣ злѣ опрѣдѣлени. Единъ крѫжокъ отъ този родъ обновители е носилъ името ханифи; тѣхнитѣ идеи несъмнѣнно сѫ подготвили Исляма. — G. Demonbynes, пос. съч. стр. 19.

[3]) Ислямъ اسلام е глаголно сѫществително на глагола еслеме اسلم който пъкъ произлиза отъ корена селеме سلم и означава прѣдавамъ се, отдавамъ се, подчинявамъ се (Богу). А муслим مسلم означава, този, който се отдава, се подчинява и пр. Богу, т. е. послѣдователь на Исляма. Тази дума е настоящето причастие на сѫщия глаголъ.

[4]) Мюсюлманъ مسلمان е персийското мн. число на муслимъ. Турцитѣ го употрѣбяватъ като единствено число.

§ 4. Мохамедъ, животъ и пророческата му дѣйность.

Мохамедъ се е родилъ въ Мека на 12 Ребиюл-еввел (29 Августъ) 570 г. слѣдъ Христа[1]). По него врѣме Мека е била населена само отъ Корейшититѣ. Това плѣме се раздѣляло на много родове. Най-богатитѣ и многочислени сж били родоветѣ на Ебу Софиянъ и на Хашимъ. Мохамедъ произхожда отъ рода на Хашимъ.

Бащата на Мохамедъ, *Абдуллахъ* е починалъ два мѣсеца прѣди идването му на свѣтъ. Отъ този моментъ до пълното му юношество, зла орисия прѣслѣдва Пророка. На шестата си годишна възрасть, той изгубва и майка си Амине. Дѣдо му Ебу Муталибъ взема дѣтето подъ грижата си. Прѣзъ 578 г. Ебу Муталибъ умира и осемгодишното сираче минава въ ржцѣтѣ на чичо си Ебу Талибъ, при когото прѣкарва до задомяването си.

Като дѣте Мохамедъ се е отличавалъ отъ другаритѣ си по своята кроткость, своя умъ и навикъ да прѣкарва уединено врѣмето си.

Ебу Талибъ и другитѣ му чичовци сж били голѣми търговци. Тѣ сж били въ широки връзки съ Сирия, Иеменъ и други страни. Така щото Мохамедъ на нѣколко пжти отива по тѣзи мѣста. Прѣзъ тѣзи си пжтувания, той се запознава съ християнски монаси и еврейски първосвещеници. При срѣщитѣ съ тѣхъ той събира свѣдения за основнитѣ положения на християнската религия и на моисеевото учение.

Възмжжалъ, Мохамедъ е билъ физически красивъ и съ приятна външность; а непринуденото му краснорѣчие го е правило привлекателенъ за всички, съ които е общувалъ[2]).

Прѣзъ 594 г. една богата вдовица на име Хатидже е натоварила Мохамеда съ продажбата въ Сирия на цѣлъ единъ керванъ стока. Той завършилъ успѣшно възложената му работа. Хатидже изпраща младия си служитель съ другъ керванъ въ южна Арабия. Усърдниятъ Мохамедъ и този пжть се връща съ успѣхъ. Богата вдовица, очарована отъ трудолюбивия и енергиченъ юноша, омжжва се за него: тя на 40 години, той на 25 години. Отъ този бракъ имъ се раждатъ седемь дѣца: три момчета и четири момичета.

Мохамедъ говорилъ твърдѣ малко, слушалъ е много. До тамъ е уважавалъ събѣседника си, че никогажъ пръвъ не е турялъ край на разговора. Той е билъ и извънрѣдно честенъ. За това му качество въ Мека сж го наричали *ел-еминъ вѣрний, честний*. Между съгражданитѣ си той се е ползвалъ

---

[1]) Ахмедъ Джевдетъ, кжсасинбия.

[2]) Savary, la vie de Mohamed—Ахмедъ Джевдетъ пос. съч.

съ голѣмо довѣрие. Една малка случайность е усилила това довѣрие и той е станалъ популяренъ въ цѣла Арабия.

Въ 605 г. Корейшититѣ рѣшаватъ да прѣустроятъ Кааба. Тъй като храмътъ е билъ свѣтиня, всички арабски родове сж искали да взематъ участие въ работата и си я разпрѣдѣлили. Никой не отстжпялъ, обаче, когато е дошло редъ да се постави *черниятъ камъкъ* на мѣстото. Всѣки е искалъ да запази за своя родъ тази честь. Гражданската война била на избухване. Слѣдъ дълги прѣния, работящитѣ се съгласяватъ да оставятъ спора да разрѣши този посѣтитель, който прьвъ влезе въ храма. Случаятъ е поискалъ Мохамедъ да бжде първия посѣтитель. Така той е станалъ арбитъръ на този важенъ въпросъ. Той взема едно платно поставя черния камъкъ въ срѣдата и казва на прѣдставителитѣ на родоветѣ да го подигнатъ, като хванатъ платното отъ четиритѣ краища. И той поставя на мѣстото така подигнатиятъ черенъ камжкъ. По този начинъ междуособната война е била избѣгната [1]).

Биографитѣ на Мохамеда мълчатъ за периода отъ оженването му до започването на пророческата му мисия. Тѣ само казватъ, че той се билъ отдавалъ често на усамотение и съзерцание, и че се е разхождалъ по долинитѣ на планината Хира до Мека, جبل حرا, обсебенъ отъ мисъльта, че Богъ ще му се яви, както се е явилъ и на Мойсея.

Единъ день, на четиридесеть годишнината си възрасть, той се връща отъ планината, кждѣто обикновенно се е уединявалъ и разправя на жена си, Хатидже, че Арахангелъ Гавраилъ му се явилъ на сънь и му казалъ, какво Богъ го избира за Пророкъ [2]). Жена му е повѣрвала и е прѣдала събитието на братовчеда си Варакатъ. Варакатъ е казалъ, че това билъ сжщиятъ ангелъ, който се е явилъ и на Мои-

---

[1]) Savary, пос. съч.

[2]) Ето какъ Мохамедъ е прѣдалъ на жена си Хатидже първото си видение на планината Хира:

„Азъ дълбоко спѣхъ, когато единъ ангелъ ми се яви на сънь. Той държеше въ ржцѣ единъ кжсъ коприненъ платъ, изпълненъ съ нѣкакви писма: той ми посочи този платъ и ми каза: Чети — Какво да чета, го запитахъ азъ. Той ме обви съ плата и ми каза: Чети. Какво да чета пакъ го запитахъ азъ. Той пакъ ме обви съ плата и ме запита и повтори: Чети. Азъ подѣхъ моего питане. Той отговори: Чети, въ името на Бога, който е сътворилъ всички нѣща, който е сътворилъ човѣка отъ съсирена кръвь, чети въ името на твоя Богъ, който е великодушенъ, Той е научилъ Писанието, Той е научилъ човѣка на това, което не е знаелъ".

Азъ потаряхъ тѣзи думи слѣдъ ангела и той се отдалечи. Азъ се събудихъ и си излѣзохъ да отида на наклона на планината. Тамъ чукъ надъ главата ми единъ гласъ да казва: „О Мохамеде, ти си Божия Пратеникъ и азъ съмъ Арахангелъ Гавраилъ! Дигнахъ очи и видѣхъ ангела и стояхъ неподвиженъ съ погледъ върху него, до като изчезна". Mirkhond, Bible de l' Islam—стр. 320.

сея. Слѣдъ тѣхъ сж повѣрвали Зеидъ, робъ на Мохамеда и Али, братовчедъ да Пророка. Чичо му Ебу Талибъ съ още нѣколко първенци отъ Мека сж присъединили къмъ първитѣ вѣрующи.

Мохамедъ почва скрито да имъ проповѣдва. Но първитѣ три години минаватъ съ тѣзи и съ още нѣколко послѣдователи. За това той се рѣшава да излезе и на открито да възвѣсти мисията, съ която Богъ го е натоварилъ. За цѣльта той поканва на едно угощение роднинитѣ си, на брой около 40 души и между другото имъ казва: „Никой въ Арабия не е въ състояние да допринесе на своитѣ това, което азъ ви нося днесъ: щастието въ този и въ бждещия животъ. Всевишниятъ ми заповѣда да ви повикамъ къмъ Него. Кои сж, прочее, тѣзи между васъ, които искатъ да ми помогнатъ въ мисията и да станатъ мои братя и апостоли“? Никой не отговорилъ на горѣщия зовъ на Мохамеда. Тогава 14 годишния му братовчедъ, Али, високо е заявилъ, че е готовъ да помага на Пророка и заплашва тѣзи, които му се противопоставили. Мохамедъ прѣгръща ревностния си послѣдователь и помолва присжтствуващитѣ да му се покорятъ като на неговъ замѣстникъ. Всички взели това за несериозно и се изсмѣли[1]).

Тази несполука не отчаяла Мохамеда. Въ 613 год. той вече излиза прѣдъ съгражданитѣ си. Отначало, тѣ го оставятъ свободно да проповѣдва учението си. Но когато започналъ да ги укорява за идолопоклонството и за пороцитѣ имъ, тѣ го осмиватъ, обиждатъ и гонятъ. Той би пострадалъ съ живота си, ако чичо му Ебу Талибъ не го бѣ покровителствувалъ. Този послѣдниятъ, като видѣлъ, че не ще може да разубѣди племеника си, рѣшилъ да го защищава отъ всичкитѣ му врагове. Това той е правилъ при все, че не билъ Мохамедовъ послѣдователь, а просто по силата на една традиция у арабитѣ да се помага на всѣки прѣслѣдванъ роднина. Подъ тази закрила именно продължава да проповѣдва Мохамедъ. Скоро послѣдователитѣ му ставатъ около 80 души. Това почна да безпокои Корейшититѣ. Тѣ усилватъ гоненията си до тамъ, че въ 615 год. — петата отъ проповѣдничеството — новитѣ сектанти забѣгватъ въ Абисиния за да спасяватъ живота си.

Нищо, обаче, не спира Пророка. Учението му все по-вече и по-вече се разпространява.

Слѣдующата 616 г., Мохамедъ успѣва да привлече и чичо си Хавса, единъ отъ влиятелнитѣ първенци на Мека. Омеръ, единъ отъ най-върлитѣ му противници, приема сжщо Мохамедовото учение и става най-фанатичниятъ му разпро-

---

[1]) Mirkhond, пос. съч. стр. 351.

странитель. Сѫщиятъ, слѣдъ смъртьта на Пророка е билъ избранъ за Халифъ, трети по редъ.

Корейшититѣ, за да спратъ това разпространение на Мохамедовото учение, въ 617 г., образуватъ съюзъ противъ рода на Ебу Талибъ и този на Ебу Муталибъ. Тѣ се заклѣватъ да скѫсатъ всички търговски сношения и да не влазятъ въ никакви сродявания съ тѣхъ.

Въ 619 г. умира най-силния покровитель на Мохамеда, чичо му Ебу Талибъ. Сѫщата година почива и жена му Хатидже, която не малко е подържала духа на Пророка. Поради това, тази година се е нарекла *траурна година*.

Изведнажъ Мохамедъ се вижда самъ въ свѣта, придруженъ само отъ освободения си робъ Зеидъ. Въ това положение, той забѣгва въ Таифъ, малко градче западно отъ Мека. Тукъ въ 620 г. той се оженва за вдовицата Сауда и се сгодява за шестгодишната Аише, дъщеря на Ебу Бекиръ, първия неговъ помощникъ.

Споменахме по-рано, че многобрачието е било въ нравитѣ на арабитѣ отъ незапомнени врѣмена. При първата си жена, Хатидже, Мохамедъ не е искалъ и да помисли за втора. Слѣдъ нейната смърть, обаче, той се оженва: въ 620 г., за Сауда; въ 623 г. за Аише; въ 624 г. за Хавса и за Зейнебъ, дъщеря на Хосайна; въ 627 г. за Зеинебъ, дъщеря на Джах и малко по-късно за еврейката Дфуверия; въ 628 г. за Сафие; въ 629 за Маймуна.

Въ 621 и 622 г. Мохамедъ се срѣща съ нѣколко жители отъ гр. Ятрибъ, впослѣдствие прѣименуванъ Медина, дошли на поклонение въ Мека. Чрѣзъ описанието и обещанието, което имъ е направилъ за рая, той сполучва да ги привлече къмъ учението си. Така, въ 621 г. дванадесеть ятрибчани даватъ Мохамеду клѣтва за вѣрность и пълно покорство. А въ 622 г. седемдесеть и петь души отъ сѫщия градъ заклѣватъ му се съ орѫжие да защищаватъ живота му[1]).

§ 5. Бѣгството на пророка отъ Мека въ Медина.

Корейшититѣ научили за спогодбата и изплашени отъ успѣха на Пророка, рѣшаватъ да го погубятъ. За цѣльта, тѣ избиратъ отъ всѣки родъ по единъ човѣкъ. Всички трябвало едноврѣменно да нанесатъ смъртоносния ударъ, за да

---

[1]) Ето и разговора: — Каква ще бѫде наградата, ако си жертиуваме живота за тебе? — Раятъ, отговаря Мохамедъ. — Но ако ти помогнемъ и ти успѣешъ въ начинанието си, ще се върнешъ ли пакъ въ Мека? Никога. ще живѣя и ще умра за васъ. Mirkhond пос. съч.

е ясно, че въ заговора вематъ участие всички родове. Мохамедъ узнава на врѣме за грозящата го опасность и прѣзъ нощьта — 622 г. — той избѣгва въ гр. Ятрибъ. Този градъ отъ тогава се е нарекълъ *Мединет — ен — Наби* градъ на Пророка или само Медина.

Бѣгството на Мохамеда отъ Мека въ Медина става начало на мюсюлманското лѣточисление, което се е нарекло *Хеджиръ*, отъ арабския коренъ *хеджере* هجر *бѣгамъ*.

Съ пристигането си въ Медина, Пророкътъ се отдава всецѣло на устройството на новата религия. Въ тази творческа дѣйность, той влага всичкитѣ си физически и духовни сили. Заповѣдва да се построи първата джамия. Наредъ съ работницитѣ работи и той за изграждането ѝ. Въ 623 г. той нарежда богомолцитѣ да се викатъ на молитва съ високъ гласъ отъ специаленъ човекъ, *нареченъ муезинъ*. Той опрѣдѣля сжщо Кааба за посока, къмъ която да се обръщатъ мюсюлманитѣ въ врѣме на молитва, вмѣсто къмъ Иерусалимъ, както било до тогава.

Въ 624 г., втората отъ Хеджира, Мохамедъ замислюва да си отмжсти на Мека. Керванитѣ на този градъ отиващи за Сирия сж минавали близко до Медина. Той рѣшава просто постоянно да ги напада и съсипе търговията на Корейшититѣ. Така той издебва единъ керванъ идящъ отъ Сирия и съ около триста души отъ най-прѣданнитѣ си послѣдователи, приготвя се да го нападне. Керваньтъ, обаче, узнава по-рано засадата и успѣва да избѣгне срѣщата. Но Корейшититѣ, дошли въ помощь на кервана, се сблъскватъ съ Мохамеда при Бедъръ, малкъ оазисъ между Мека и Медина, отъ кждѣто битката се нарече *газвей-бедъръ* غزوة بدر. Тукъ Пророкътъ употрѣбява всичката си енергия и авторитетъ за да разпали малката си армия, състояща се отъ 314 человѣка, 70 камили и 3 коня. Корейшититѣ, на брой около 1000 души и то по-вечето на коне, биватъ разбити. Тази първа побѣда на мюсюлманитѣ надъ идолопоклонцитѣ, Мохамедъ е отдалъ на божията воля [1]). Това обстоятелство спомогна много да се затвърди вярата на този малкъ кржжокъ въ новото учение

Въ 625 год., Корейшититѣ за да си отплатятъ за поражението при Бедъръ, събиратъ около 3,000 бойци и потеглятъ къмъ Медина. Жената на Ебу Софиянъ, Хиндъ, е давала за главата на Пророка, теглото ѝ въ злато. Послѣдниятъ съ около 1,000 души, излазя и ги посрѣща при Оходъ, Газвей-оходъ غزوة أحد. Тукъ мюсюлманитѣ биватъ разбити. Мохамедъ, раненъ въ главата и устата бива поваленъ въ единъ ровъ и насмалко щѣлъ да попадне въ плѣнъ. „Кой ще се пожертвува за мене? Този, който смѣси кръвьта си

[1]) К. гл. 3 ст. ст. 11. 119, 120 — Гл 8 ст. 9

съ моята ще бжде спасенъ отъ огъня на ада!“ се провиква Мохамедъ. На този зовъ, нѣкои отъ хората му се притичватъ и го спасяватъ. Корейшититѣ, обаче, пакъ не посмѣватъ да влезатъ въ Медина и се връщатъ обратно [1]).

Слѣдъ тази битка почва цѣла върволица отъ въоржжени стълкновения между мюсюлманитѣ и останалитѣ арабски плѣмена. Новата религия все по-вече и повече се разпространява и почва да обхваща цѣла Арабия.

Къмъ края на 627 г., петата отъ Хеджира, Корейшититѣ, въ съюзъ съ всички околни арабски и еврейски плѣмена обсаждатъ Медина. Този пжть Мохамедъ намѣри за благоразумно да остане въ града и отъ тамъ да се защищава. Той обгражда цѣлия градъ съ единъ окопъ, на арабски нареченъ *хендекъ*. Отъ тукъ и тази трета битка се е нарекла *газ'ей-хендекъ* غزوة خندق *т. е. битката при хендекъ.*

Въ 628 г., шестата отъ Хеджира, Мохамедъ се чувствува здраво закрепенъ вече и като Пророкъ и като основатель на нова държава. Така, той се обръща къмъ държавнитѣ глави на съседнитѣ царства като къмъ равни нему владѣтели. Той ги кани да приематъ проповѣдваната отъ него религия и да го признаять за Пророкъ. Съ специални пратеници той изпраща шесть послания, подпечатани съ срѣбъренъ печатъ *„Мохамедъ Пророкъ Божи“*, до Шаха на Персия и Краля на Абисиния, до Губернатора на Египетъ, до Византийския Императоръ Хераклитъ и до нѣкои арабски главатари въ Сирия. Пратеницитѣ сж били твърдѣ различно посрѣщнати и приети.

Ахмедъ Джевдетъ Бей [2]) изброява имената на всички емисари и дава слѣднитѣ свѣдения: „Императорътъ на Византия е взелъ благоговѣйно писмото и погладилъ съ него лицето си, отнесъсъ се много любезно съ носителя му и го наградилъ съ много подаръци“.

А Персийскиятъ Монархъ, който охотно се е титулувалъ *царь на царетѣ, шахиншахъ*, е скъсалъ посланието. — „Така да се разкъса империята му, се е провикналъ Мохамедъ, щомъ е узналъ участьта на писмото си“.

Сжщата година съ около 15,000 невъоржжени мюсюлмани, Пророкътъ поисква да отиде на поклонение въ Мека. Корейшиститѣ се възпротивятъ на този Мохамедовъ походъ. Тѣ обѣщаватъ само да наредятъ нѣщо за бждеще. По този поводъ, между Мохамеда и Корейшиститѣ сключва се единъ миръ за десеть години, съ условие, идущата година мюсюлманитѣ да могатъ свободно да отидатъ на поклонение въ храма Кааба, съ задължение, обаче, да бждатъ съ саби

---

[1]) Mirkhond, пос. съч

[2]) Ахмедъ Джевдетъ, пос. съч. стр. 256.

въ ножницата и да не прѣстоятъ по-вече отъ три дни. Уговаря се още, че за напрѣдъ всѣки да можа свободно да практикува мюсюлманската религия.

И така, въ шестата година отъ Хеджира, новото учение бива официално признато отъ най.върлитѣ му врагове, *Корейшититѣ*.

Успоксенъ отъ страна на Корейшититѣ, Мохамедъ си урежда смѣткитѣ съ всички околни еврейски племена: покорява ги, едно слѣдъ друго, конфискува оржжието, богатството и земитѣ имъ.

Въ 629 год. Мохамедъ отива на поклонение въ Мека-Тукъ той прѣстоява три дни и успѣва да спечели нови при. върженици и послѣдователи.

Въ 630 год., подъ прѣдлогъ, че Корейшиститѣ сж нарушили мирния договоръ отъ 628 год., Мохамедъ потегля срѣщу Мека на чело на 10,000 души войска. Въ града той влиза безъ никаква съпротива. За да направи невъзможно всѣко изстжпление отъ страна на войскитѣ си, той повиква на височината Сафа всичкото население на Мека и го принуждава да положи клѣтва, че приема мюсюлманската религия и че ще се покорява на Пророка.

Пророкътъ остава въ Мека 15 дни. Той разрушава всички идоли въ Кааба съ възгласа: — Истината блѣсна, лъжата трябва да изчезне.[1])

Слѣдъ това Мохамедъ се връща въ Медина. Отъ тукъ нататъкъ Мюсюлманството се разпространява съ свѣткавична бързина и обзема цѣла Арабия. Сжщата година Мохамедъ извършва послѣдното си поклонение въ Мека, което се нарича *прощално, хадж-и-веде*, حجة الوداع, защото слѣдъ връщането си въ Медина, той заболява и скоро умира (632 год.)

§ 6. Корана и основнитѣ догми на Исляма

Мохамедъ е проповѣдвалъ цѣли двадесеть и три години. Послѣдователитѣ му сж посрѣщали и възприемали съ благоговѣние и страхопочитание проповѣдитѣ му за слово Божие. Както обяснихме по-рачо, тѣ се нарекоха *Коранъ*. Най-ревностнитѣ мюсюлмани сж изучавали на изустъ Корана, веднага слѣдъ изслушването му отъ Пророка. За тази специалность тѣ взели името *курп*, قراء т. е. четци. Днесъ въ Турция знающитѣ на изустъ Корана се казватъ *Хафжзи*.

Други пъкъ сж записвали Мохамедовитѣ проповѣди на разни кожи, кости, камъни, дъски и пр.[2]) Пророкътъ е

---

[1]) К. гл. 17, ст. 83.

[2]) Ахмедъ Джевдетъ, пос. съч., стр. 447.

ималъ сжщо свои специални писари, като Муавия, синъ на Ебу Софиянъ, Али и други, които сж писвали проповѣдитѣ, по реда указанъ отъ него.[1])

Но прѣзъ живота на Пророка, Коранътъ не билъ събранъ въ едно цѣло и не прѣдставлявалъ сборникъ, какъвто го виждаме днесъ. Той е билъ пръснатъ въ много откъслеци, понеже, както казва Сеидъ Бей, Коранътъ не е слѣзълъ наведнажъ, а слизалъ съобразно събитията, и то стихъ по стихъ. Нѣкогажъ дори установеното съ нѣкой по-раншенъ стихъ шериятско прѣдписание, е бивало, съобразно нуждата, отмѣнявано отпослѣ съ другъ стихъ.

Прѣзъ врѣме на първия Халифъ Ебу Бекиръ, въ една битка сж паднали убити много мюсюлмани, които сж знаяли на изустъ Корана. Уплашенъ да не би въ едно късо врѣме да загинатъ всички съврѣменици на Пророка и да се изгуби Корана, Ебу Бекиръ е заповѣдалъ да се събере всичко написано прѣзъ живота на Пророка, да се свѣри съ паметьта на най вѣрнитѣ *Кура* и да се образува едно цѣло отъ проповѣдитѣ. Така Корана е билъ събранъ. Но всѣка глава е била написана на отдѣленъ свитъкъ. (634 г. — 13 отъ Хеджира).

Тъй като арабския езикъ е ималъ много нарѣчия, населението отъ всѣка мѣстность е заучвало Свещената Книга по своето нарѣчие. Всѣки е считалъ за най-правилно нарѣчието на своя край. Избухнали сж дори и опасни спорове. Така въ единъ такъвъ споръ между Сирийци и Месопотамци около този въпросъ, кръвопролитието е било едвамъ избѣгнато. Тогава третия халифъ Османъ е заповѣдалъ Коранътъ да се напише по нарѣчието на племето Корейшити. Това нарѣчие е било най-изразителното и най-красноречивото отъ всички арабски нарѣчия. Заповѣдьта била изпълнена и Корана е билъ написанъ този пжть въ една книга. Той е билъ разпратенъ по всички краища на Исляма. Всички по-раншни екземпляри сж били унищожени. Днесъ сжществующия Коранъ е по образеца на редактирания прѣзъ Халивата на Османа [2]).

Коранътъ е станалъ научно извѣстенъ на Европа едва къмъ края на 18 вѣкъ. Първия френски прѣводъ е напечатанъ въ Амстредамъ прѣзъ 1770 год.

За да допълниме очерка върху общитѣ положения на

---

[1]) Пророкътъ е заповѣдвалъ на писаритѣ си наречени „вахи кягибляр", какъ да пишатъ Корана, т. е. кой стихъ въ коя глава да поставятъ, и коя глава какъ да подредятъ. Коранътъ е слизалъ (назил. стихъ по стихъ и Пророкътъ е посочвалъ мѣстото на всѣки стихъ) И писаритѣ писвали по този редъ Корана, и вѣруюшитѣ мюсюлмани сж го изучавали въ този му видъ. Сеидъ Бей, пос. съч. 24.

[2]) Сеидъ Бей, пос. съч. стр. 27—29.

мюсюлманската религия, ние даваме на кжсо, по-главнитѣ вѣрвания на тази религия.

Споредъ мюсюлманитѣ Богъ е създатель на земята и на небето и на всичко въ свѣта [1]). Той е сътворилъ вселената въ шесть дни отъ нищо. Слѣдователно Богъ е Всемогжщъ, Всевеченъ, Вездесжщъ и Вседържатель на всички свѣтовни и човѣшки сждбини. Човѣкъ живѣе на земята до когато той желае това [2]). Въ деня на страшния сждъ, при първата тръба всички живи сжщества умиратъ; при втората — всички мъртви възкръсватъ и се изправятъ прѣдъ Бога. Тогава Той разгръща книгитѣ и възнаграждава всѣки споредъ дѣлата: праведнитѣ праща въ Рая на вечно блаженство, а грѣшницитѣ — въ Ада, кждѣто ги чакатъ страшни мжки и огнипове [3])

Първиятъ човѣкъ е Адамъ; първата жена — Ева. Тя е била създадена отъ лѣвото ребро на Адама [4]). Тѣ сж обитавали Рая [5]). Богъ ги изгонилъ отъ тамъ, защото не сж го послушали и яли отъ запрѣтеното дърво [6]).

Слѣдъ грѣхопадението хората се размножили по свѣта, но сж плувнали въ грѣхове. За да ги накаже, Богъ имъ пратилъ Потопа. Всички загинали. Спасена била само челядьта на праведния Ной [7]).

И Корана откжслечно и съ много повторения съдържа почти цѣлия Вехти завѣтъ отъ християнската Свещена История. Говори се за мжкитѣ на Евреитѣ въ Египетъ, за Моисея и за чудесата прѣдъ Фараона [8]), за бѣгството прѣзъ Червеното море и за давенето на египтянитѣ [9]), за живота на евреитѣ въ пустинята [10]) и за десетьтѣ заповѣди, които Богъ е далъ на Моисея на планината Синай [11]). Споменава се сжщо на много мѣста за Аврама [12]), за Исака [13]), за Иосифа.

[1]) К. Гл. 2. ст. 111: „Небесата и земята е направилъ Той. Поиска ли да създаде нѣщо, Той казва: да бжде; и то става".

[2]) К. Гл. 3 ст. 139: „Човѣкъ умира само по волята Божия. Края на днитѣ му е записанъ".

[3]) К. Гл. 39, ст. ст. 68 до 75

[4]) К Гл. 2. ст. 33.

[5]) Раятъ е въ седмото небе подъ самия Божи прѣстолъ. Mirkhond, пос. съч. стр. 32.

[6]) К. Гл. 2 ст. 33: „Ние казахме на Адама: обитавай Рая съ съпругата си! храни се съ плодоветѣ които растатъ тамъ; простирай желанията си на вси страни: но не се допирай до това дърво за да не станешъ грѣшникъ".

Гл. 2 ст. 34: „Дяволътъ ги направи измѣнници и тѣ бѣха изгонени отъ Рая".

[7]) К гл. 21 ст. 76.

[8]) К. гл. 20. ст. 21

[9]) К. гл. 2 ст. 46, 47.

[10]) К. гл. 2. ст. 50— 60.

[11]) К. гл. 2. ст. 87: гл. 7 ст. 133—142.

[12]) К. гл 21. ст. 69.

[13]) К. гл. 21, 72.

Соломона, Давида и почти за всички библейски Пророци [1]),

Въ Корана се говори сѫщо за Прѣсветая Дѣва Мария [2]) и за Исуса Христа [3]) Мюсюлманитѣ признаватъ Исуса за единъ отъ най-великитѣ Божи Пратиници на земята. Но тѣ не приематъ, че е билъ разпнатъ. Той се е възнесълъ на небето, и на негово мѣсто е билъ убитъ другъ човѣкъ [4]).

Основнитѣ догми на Исляма.—Главнитѣ догми, които съставляватъ символа на мюсюлманската религия сѫ изобилно пръснати изъ цѣлия Коранъ.

Стихъ 135 на глава 4-а съдържа почти всички тѣзи догми. Тамъ се казва: „О вѣрующи! Вѣрвайте въ Бога, въ Неговия Пророкъ, въ Книгата, която Той му е далъ! Вѣрвайте въ писанията, изпратени прѣди него. — Този, който не вярва въ Бога, въ ангелитѣ, въ Корана, въ Пророка и въ Страшния Сѫдъ е заблуденъ въ заслѣпение".

Основнитѣ вярвания на мюсюлманитѣ, прочее, се свеждатъ къмъ слѣднитѣ:

1. — Вѣрата въ Единия Богъ — тебхидъ, توحيد

2. — Вѣрата въ Мисията на Пророцитѣ и главно на Пророка Мохамедъ — нюбювет, نبوت

3. — Вѣрата въ страшния сѫдъ и въ задгробния животъ.

4. — Вѣрата въ Божията Правда.

Трижгълния камъкъ на мюсюлманската религия е изповѣдьта: لااله الا الله محمد رسول الله (ля иляхе иллял'ах Мохамед-урресул'уллах) — Нѣма другъ Богъ освѣнъ Бога и Мохамедъ е Неговъ Пророкъ.

Коранътъ проповѣдва строгото еднобожие. Исусъ, حضرت عیسی хазрет-и-иса, се признава само за Пророкъ, но не и за Синъ Божи [5]). Християнската троица сѫщо се отхвърля [6])

Раятъ и адътъ сѫ картинно описани въ Корана. И благодарение на тѣзи описания, Мохамедъ е успѣвалъ да въз-

---

[1]) К. гл. 21 ст. 78 81. 85; гл. 27 ст. 15; и пр.

[2]) К. гл 21 ст 9 . „Възпѣй славата на Мария, която запази непокътната дѣвственостьта си. Н е й вдъхнахме нашия духъ. Тя и Сина й учудиха свѣта.

[3]) К. гл. 3, ст. 40: „Ангелътъ каза на Мария: Богъ ти възвѣстява Словото си. Той ще се нарече Исусъ, Месията, синъ на Мария, великъ въ този и въ онзи свѣтъ, и довѣреното лице на Всевишния. — К. гл. 3 ст. 42: „Господи, отговори Мария, какъ ще имамъ синъ? Никакъвъ човѣкъ не се е доближилъ до мене. Той ще бѫде, рече ангелътъ. Поиска ли Богъ нѣкое създание да сѫществува, Той казва, да бѫде и то става".

К. гл 5. ст. 50: „Слѣдъ пророцитѣ ние изпратихме Исуса, синъ на Мария да потвърди петокнижието. Ние му дадохме Евангелието, което е факелътъ на вѣрата и което потвърждава старитѣ писания. Тази книга посвѣщава и поучава тѣзи, които се страхуватъ отъ Бога".

[4]) К. гл. 41, ст. 156. „Тѣ казаха: Ние сме убили Исуса, Месията, синъ на Мария, Божи пратеникъ. Тѣ не го убиха, тѣ не го распнаха. Тѣ не убиха Исуса. Богъ го е въздигналъ при себе си, понеже е Могѫщъ и Мѫдъръ".

дѣйствува и върху най-върлитѣ си врагове и ги привличалъ въ Исляма[1])

Съ опрѣдѣлянето задгробно жилище за човѣка, Мохамедъ е приелъ безсмъртието на душата за вѣчния животъ въ другия свѣтъ. Въ онзи животъ хората влизатъ слѣдъ страшния сѫдъ, който сѫди всѣкиго споредъ дѣлата му.[2])

Но други мѣста отъ Корана, като:

Гл. 3, ст. 124: „Той (Богъ) прощава или наказва по волята си."

Гл. 16, ст. 95: „Той напѫтва и заблуждава тѣзи, които иска".

Гл. 57 ст. 22: „Всичко, което сте прѣкарали е било писано въ книгата прѣди да ви е постигнало; това е лесно за Бога", и много други стихове говорятъ за друга една основна догма въ мюсюлманската религия, а именно догмата за ***прѣдопрѣдѣлението.***

Сунититѣ приематъ прѣдопрѣдѣлението за абсолютно разполагане на Бога съ човѣшката сѫдба; когато за шиититѣ, то е съвмѣстимо съ висшата Божия справедливость, която дава вѣчния животъ всѣкиму споредъ дѣлата, както се казва въ много стихове отъ Корана.

Ние ще завършимъ вѣрванията на мюсюлманитѣ съ гл. 2 ст. 130, който казва: „Кажете: ние вѣрваме въ Бога, въ книгата, която ни е Той пратилъ, въ това, което е било открито Авраму, Исмаилу, Исаку, Якову и на 12-тѣ племена, ние вѣрваме въ ученията на Мойсея, на Христа и на Пророцитѣ, ние не туряме разлика между тѣхъ и сме мюсюлмани."

Ще рече, че мюсюлманитѣ признаватъ Петокнижието на Мойсея, Псалмитѣ на Давида, Евангелието и всички писания на библейскитѣ Пророци. Послѣдня и най-съвършенна религиозна книга за тѣхъ, обаче, е Корана; най-великъ и първи Пророкъ е Мохамедъ.

(Бѣлѣжкитѣ 5 и 6 се отнасятъ за стр. 38.

[5]) К. гл. 19, ст. 36: „Богъ не би могълъ да има синъ. Да бѫде прославено името му. Той заповѣдва и небитието се разтърства при гласа му".

[6]) К. гл. 5, ст. 77; „Тѣзи, които подържатъ Троицата на Бога сѫ богохулници. Единъ единственъ е Богъ."

[1]) Раятъ се намира на седмото небе, подъ самия тронъ Божи. Камѫнитѣ сѫ отъ бисеръ и рубинъ, а стенитѣ — отъ злато и сребро. Раятъ е билъ пъленъ съ безплътни сѫщества, безъ полово различие, наречени хури.

[2]) К. гл. 3 ст. 155 „Въ този день всѣки ще получи заслуженото за дѣлата си, и строгата справедливость ще рѫководи сѫденето".

ГЛАВА ВТОРА.

ЗА ХАЛИФАТА.

(Хжляфет-خلافت)

§. 1. Понятие и сжщина.

Мюсюлманскитѣ законоучители опрѣдѣлятъ *Халифата* като единъ видъ договоръ за пълномощие, сключенъ между мюсюлманския свѣтъ ملت اسلامیه отъ една страна, и халифа خلیفه отъ друга, за управление на религиознитѣ му работи[1]).

Като такъвъ именно, този договоръ се сключва само съ *съгласието на странитѣ*, а главно съ това на страната, която дава пълномощието, т. е. *съ съгласието на цѣлокупната духовна община на мюсюлманитѣ*, или на нейнитѣ прѣдставители.

Халифътъ, прочее, за да стане пълномощникъ т. е. повѣреникъ на мюсюлманитѣ, трѣбва да получи тѣхното довѣрие. Това довѣрие се изразява въ избора. И само отъ момента на законно произведения изборъ, Халифътъ се счита законенъ и пълноправенъ религиозенъ прѣдставитель на Исляма.

Съгласно шериатското учение, никой нѣма право да носи титлата *халифъ* или *приемникъ на халифа*, прѣди да бжде избранъ за такъвъ.

Както частнитѣ лица, сдруженията и пр. могатъ да опълномощаватъ друго лице да имъ гледа работитѣ, така сжщо и най-голѣмото общежитие, народътъ, т. е мюсюлманската духовна община, може най-свободно да избере свой пълномощникъ и да го натовари съ управлението на духовнитѣ ѝ работи.

Слѣдъ всичко изложено, ясно е, че Халифътъ е пълномощникъ и прѣдставитель на мюсюлманския свѣтъ. Властьта въ която той разполага, изхожда направо отъ народа. Тая власть не прилича, прочее, ни най-малко на духовната власть на католишкия Папа, напримѣръ, а може да се уподоби на политическото и административно пълновластие на държавнитѣ владѣтели[2]).

---

[1]) Сеидъ Бей, пос. съч. стр. 10?.

[2]) Сеидъ Бей, пос. съч. стр. 108—117.

Първата и последня длъжность на Халифа е наглеждането и опазването на мюсюлманската религия. Послушание и покорство на Халифа дължи всѣки мюсюлманинъ. И този дългъ почива на два принципа: единия отъ юридиченъ, другия отъ шериятски характеръ.

Покорство на Халифа се дължи по общитѣ юридични правила на пълномощието, до отмѣняването му или унищожаването му. Покорство се изисква още и съгласно шерията. Въ това отношение то се основава върху нѣкои хадиси, съ които мюсюлманитѣ се приканватъ да се покоряватъ на Бога, на Пророка и на всички *властъ имѣющи*[1]).

Халифътъ пъкъ отъ своя страна, при властуването си е длъженъ да се грижи само за Исляма и за интереситѣ на мюсюлманскитѣ народи. Всѣка заповѣдь, противна на шерията, или издадената такава за лични халифски облаги, освобождава вѣрующитѣ отъ покорство[2]).

Изборътъ на Халифа, обаче, особено въ първитѣ врѣмена на Мюсюлманството е ставалъ при твърдѣ непримирими разногласия, които сѫ достигали до кръвопролития съ гибелни послѣдствия за единството на Исляма.

За да избѣгнатъ тѣзи печални сѫбития, нѣкои Халифи като Ебу Бекиръ и други, сѫ въвели практиката още прѣзъ живота си да назначаватъ своитѣ приемници.

По този начинъ отъ първата арабска династия на *Муавия*, Халифата става наслѣдственъ. Послѣдвалата династия на *Абасидитѣ* не е измѣнила това правило, което се е спазило и когато Халифата е прѣминалъ на турската династия на Османовцитѣ (1517 г.).

Тази практика се приема за съобразна съ шериятскитѣ изисквания. Но за да ѝ се даде видима санкция, слѣдъ възшествието на всѣки Халифъ сѫ ставали церемонии за признаването му като такъвъ отъ страна на всички висши държавни сановници и прѣдставители на върховнитѣ учреждения въ столицата. Тази церемония се нарича *беатъ* بيعة, признаване; тя е замѣствала избора.

---

[1]) М. Сеидъ Бей, пос. съч. стр. 121.

[2]) „Несъвмѣстимо съ шерията е отчуждението за личнитѣ интереси на Халифа или за тѣзи на дѣцата му, или роднинитѣ му, имоти на нѣкого безъ съгласието на послѣдния, дори когато му се заплати по-вече отъ колкото струва имота

По сѫщия начинъ и повелята, съ която Халифътъ би заповѣдалъ да се яде нѣщо забранено отъ Свещения Законъ, безъ да има за това наложителни причини, може да не се изпълни". — М. Сеидъ Бей, пос. съч. стр. 119, 123.

Слѣдъ промѣната, станала слѣдъ Европейската война въ Турция, която отъ Конституціонна Империя става Република, измѣня се и начина на възшествието на Халифитѣ.

Съ Закона отъ 1 Ноемврий 1922 г., Великото Народно Събрание на Турция избира Халифа по зрѣлость, ученость и способность измежду династията на Османовцитѣ.

§ 2 — Историята на халифския прѣстолъ и борбитѣ около него.

Слѣдъ смъртьта на Мохамеда и прѣди погрѣбението му, Ебу Бекиръ, единъ отъ най-ревностнитѣ разпространители на Исляма и най-близкия Мохамедовъ помощникъ, въ резултатъ на кратки, но оживени разисквания е билъ избранъ за първи خليفة رسول الله *халифет-юр-ресул-уллах*, خليفة النبي *халифет-юн-наби*, т е *замѣстникъ* на Пророка. (11 — 13 г. отъ Хеджира — 632 — 634 г. отъ Христа).

За избѣгване на евентуалнитѣ усложнения, които се прѣдвиждаха за избирането приемникъ на Ебу Бекиръ, последниятъ още приживѣ е посочилъ за втори халифъ Омеръ, (13 — 23 г. отъ Хеджира: 634 — 644 г.).

Слѣдъ смъртьта на Омеръ, една шесточленна комисия избира за трети Халифъ Османъ, на 80 годишна възрасть. Този Халифъ мюсюлманитѣ наричатъ جامع القرآن = *джами юл куранъ, събирачъ на Корана*, понеже както ще видимъ, той е далъ днешната редакция на Свещената книга на мюсюлманитѣ. (23 — 35; Хеджира 644 — 656 г.).

Четвъртиятъ Халифъ е Али, първи братовчедъ и зетъ на Пророка. (35 — 41 Хеджира; 656 — 661 г.).

Тѣзи четирма Халифи сж отъ племето на Корейшититѣ и се наричетъ خلفاى راشدين — *хулефай-рашидин*, праведнитѣ халифи.

Изборътъ на всички е ставалъ при най-бурни разногласия. Роднинитѣ и привърженицитѣ на четвъртия Халифъ Али, прѣзъ всичкото врѣме отъ смъртьта на Пророка сж настоявали, че Халифата се пада по наслѣдство на Али и на неговия родъ. Тази си претенция тѣ основавали на родството на Али съ Пророка и и на нѣколкото случаи, въ които Пророкътъ открито билъ призналъ Али за свой замѣстникъ. Противната страна пъкъ е твърдѣла, че съгласно

сунната, т. е. явното поучение на Пророка, Халифътъ е трѣбвало да бжде избиранъ по способность и ученость отъ — *джема-атьтъ*, събранието на първенцитѣ на прѣстолния градъ, които, споредъ мюсюлманското тълкувание, сж изразявали волята на цѣлокупната вѣроизповѣдна община т. е. на всички мюсюлмани.

Тѣзи разногласия, слѣдъ избирането на Али се изродили въ кървави междуособици, които безмилостно сж погълнали безброй жертви и сж раздѣлили Исляма отъ самото му появление на двѣ голѣми секти: *сунити и шиити*.

Гражданската война се е водела главно отъ Муавия противъ Али. Муавия, синъ на Ебу Софиянъ, единъ отъ първитѣ писари на Пророка, е билъ Губернаторъ на Сирия. Съ възкачването си на халифския прѣстолъ, Али уволнява Муавия отъ този постъ. Вслѣдствие на това, Муавия подига противъ Халифа цѣла Сирия и Египетъ.

Слѣдъ убийството на Али въ Куфа (41. г. отъ Хеджира) синъ му Хасанъ отстжпва Халифата на Муавия. При все това слѣдъ шесть мѣсеци и Хасанъ бива убитъ. Вториятъ синъ на Али, Хюсеинъ, който продължава борбата противъ Муавия, сжщо пада убитъ (61 г. Хеджира).

По прѣданията на шиититѣ, родътъ на Али продължава до Мехди, който за тѣхъ е дванадесегия и послѣденъ Имамъ (халифъ). Споредъ вѣрването имъ, той билъ изчезналъ тайно отъ земята, но билъ присжтствувалъ на всѣко събрание на мюсюлманитѣ и щѣлъ да се яви на страшния сждъ за да сжди хората.

Шиитската секта почита гробницата на Али въ Неджедъ и тази на Хюсеинъ въ Кербела, повече отъ светите мѣста на мюсюлманитѣ въ Мека и Медина[1]).

Съ провъзгласяването си за Халифъ, Муавия устройва първата арабска държава въ пълния смисълъ на думата. Той основава и династия наречена „Омейяди", която е царувала 91 години и е дала четиринадесеть халифи. Въ нейно врѣме Арабия става империя и обгръща цѣла Испания, цѣла сѣверна Африка, Египетъ, Сирия, Персия и пр. Много пжти арабски полководци сж дохождали и до стенитѣ на Цариградъ.

Въ 132 г. отъ Хеджира (750 г.) Омейядитѣ биватъ замѣстени отъ Абасидитѣ. Основательтъ на тая династия е билъ отъ поколението на Абасъ, единъ отъ чичовцитѣ

[1]) Heidborn, пос. съч.

на Пророка. Тридесеть и седемь халифи сж държали 508 години сждбинитѣ на империята, която при двадесеть и три годишното царуване на петия халифъ, Харун-ел-Рашидъ е била достигнала върха на своя блѣсъкъ, и апогеята на своята слава и величие.

Столицата на арабската империя прѣзъ Омейядитѣ е билъ града Дамаскъ. Династията на Абасидитѣ отначало се била установила въ гр. Куфа, но скоро вториятъ абаситски Халифъ Ебу Джафар ел-Мансур е основалъ Багдатъ (149 г. Хедж.) и прѣмѣстилъ тамъ прѣстолния градъ на халифитѣ. Багдатъ се е славилъ по цѣлия тогавашенъ свѣтъ съ неизчерпаемото си богатство и силно развитата си търговия, съ великолѣпнитѣ си дворци и джамии и съ своитѣ учени.

Харун-ел-Рашидъ е кореспондиралъ съ Карла Велики, съ когото си пращали и подаръци.

Границитѣ на Империята му сж били Китай на изтокъ, Атлантически океанъ на западъ, Кавказъ на сѣверъ, Сахара на югъ.

Разказитѣ на поемата хиляда и една нощь рисуватъ врѣмето на този великославенъ халифъ.

Прѣзъ 1251 г. (656 отъ Хеджира) гр. Багдатъ е билъ прѣвзетъ отъ ордитѣ на монголския водитель Хелаку هلاكو. Огънь и мечъ сж връхлѣтели приказния градъ и за нѣколко дни сж го напълно опустошили. Въ тази нечувана въ историята сѣчь е загинала и царствующата династия съ тридесеть и седмия халифъ, Елмустансиръ-Биляхи. Цѣли три дни кръвьта е текла по Багдатскитѣ улици[1]).

Ахмедъ Ебулъ Касжмъ, отъ династията на Абасидитѣ, спасенъ по чудо, слѣдъ двѣ години е отишълъ въ Египетъ. Египетскитѣ владѣтели го признали за Халифъ[2]).

Така, въ Египетъ се изреждатъ седемнадесеть халифи абасиди.

Въ 1517 г. турскиятъ султанъ, Селимъ I, покорява Египетъ и довежда послѣдния Халифъ въ Цариградъ, кждѣто го принуждава да отстжпи доброволно Халифата. Отъ тогава до 1 ноември 1922 г. Халифи сж ставали по наслѣдство турскитѣ султани. Но на тая дата Великото Народно Събрание на Турция въ Ангора, подъ прѣдседателството на

---

[1]) Въ гр. Багдатъ, който прѣди нашествието на татаритѣ е ималъ близо два милиона жители, споредъ историка Ибн-и-Халдунъ, при опожаряването му, въ шесть седмици, сж били затрити близо единъ милионъ шестотинъ хиляди души отъ дивитѣ пълчища на Хеляку. Емиръ-Сеидъ Али, пос. съч. стр. 423.

[2]) Сеидъ Емиръ Али. пос. съч.

Мустафа Кемалъ паша, гласува Законъ, който като запазва Халифата за династията на Османовцитѣ, дава право на Великото Народно Събрание на Турция да избира за Халифъ най-възмжжалия и най-съвършенния по нравственость и ученость отъ тая династия. Първия така избранъ Халифъ е Абдюлъ Меджидъ.

Прѣди избирането си Абдюлъ-Меджидъ бѣ прѣстолонаслѣдникъ на Турция, на която щѣше да бжде 37-я султанъ. Поменатиятъ Законъ, обаче, унищожава султанскиятъ институтъ въ Турция, която впослѣдствие (1923 г.) става република съ първи Прѣдседатель на републиката Мустафа Кемалъ паша, и само Халифата остава върху бившата султанска династия.

§ 3. Главнитѣ различия между Сунити и Шиити.

Казахме по-горѣ, че въ началото си още Ислямътъ се е раздѣлилъ на двѣ голѣми секти: сунити и шиити.

Главнитѣ различия между тѣхъ сж:

1. По въпроса за халифата (иametъ). Споредъ сунититѣ, Халифа се избира отъ централната духовна община, (*джемаат* جماعت) между най-способнитѣ мюсюлмани. Този изборъ съгласно мюсюлманското схващане, става по делегация отъ всички мюсюлмани и изразява тѣхната воля.

Споредъ Шиититѣ, обаче, Халифата принадлежи по наслѣдство на четвъртия Халифъ Али и на неговия родъ. Тѣ не признаватъ нито първитѣ трима, нито послѣднитѣ халифи и ги считатъ за узурпатори[1]).

Сунититѣ напротивъ признаватъ Али за законенъ халифъ, но четвърти по редъ.

2. По въпроса за прѣдопрѣдѣлението.

И сунититѣ и шиититѣ приематъ прѣдопрѣдѣлението.

Споредъ шиититѣ, Богъ като Всеведущъ, знае отъ порано сждбата на всѣки човѣкъ. Но той я само знае, безъ да я налага фатално да се изпълни. Съ това си схващане по този въпросъ, тѣ допущатъ свободната воля у човѣка, свободата на вѣрующия да избира между доброто и злото[2]).

А сунититѣ сж фаталисти. Споредъ тѣхъ, човѣшката сждба ще се изпълни, точно тъй както е била опрѣдѣлена

---

[1]) N. Tornauv пос. съч.

[2]) N Tornauv пос. съч.

отъ по-рано. Човѣшкитѣ дѣйствия не могатъ да я измѣнятъ по никой начинъ. Единъ видъ, човѣку ще се случи точно това, което му е било писано, т. е. прѣдопрѣдѣлено отъ Бога[1]).

Главнитѣ разклонения на сунитската секта сж:

1. — ханефити,
2. — шафиити
3. — малекити
4. — хамбелити

Основатель на Ханефитската школа е Ебу Ханифе. Него наричатъ още и Имам-и-азамъ, великий Имамъ т. е. *водитель*. Роденъ е въ Куфа прѣзъ 80 г. отъ Хеджира, и починалъ въ гр. Багдатъ прѣзъ 150 г. Гроба му въ Багдатъ твърдѣ много се почита. Ебу Ханифе е минавалъ за единъ отъ най-ученитѣ най-вѣщитѣ мюсюлмански теолози и законоучители между съврѣменицитѣ си. Въ мюсюманския свѣтъ съ право го смѣтатъ за основатель на мюсюлманското право[2]).

Ханифитската школа е разпространена главно въ Турция, централна Азия и Индия.

Маликъ ибн Аннасъ е основателя на Маликитската школа. Той е роденъ на 95 г. въ Медина, кждето и починалъ на 179 г. Написалъ е единъ сборникъ отъ хадиси, нареченъ *ел мувато*, който се ползва съ добро име между мюсюлманитѣ. Маликити сж населенията на Тунизъ, Алжирия и Мароко.

Основателя на Шафиитската школа е Мохамедъ ибн Идрисъ Шафии. Той е роденъ въ 179 г. въ Газа, а е умрѣлъ прѣзъ 204 г. отъ Хеджира въ Каиро.

Шафиити сж мюсюлманитѣ живущи по брѣговетѣ на Персийския заливъ, Индийското море и източна Африка.

Ахмедъ ибн-и-Хамбалъ е основалъ Хамбалитската школа, най-малко разпространената и то прѣдимно въ централна Арабия.

---

[1]) И двѣтѣ секти се позовавать на свещената си книга, но я тълкуватъ различно.

К. гл. 2 ст. 209: „Богъ упътва когото поиска". Гл. 3. ст. 129: „Човѣкъ умира само по волята Божия. Края на днитѣ му е записанъ. Този, който поиска своята награда въ този свѣтъ ще я получи. Този който пожелае благата на вѣчния животъ ще ги получи. Ние награждаваме признателнитѣ".

[2]) Великиятъ Имамъ прѣобразува законодателството и състави ислямския corpus juris civilis благодарение само на своя авторитетъ. Savas Pasha, пос. съч. томъ II, стр. 99.

§ 4. За естеството на халифата и на свещенослужителитѣ въ Исляма.

Както казахме по-горѣ, Халифъ е на турски خليفه халифе, м. ч. خلفا хулефа, и значи *който идва слѣдъ нѣкого*, т. е. замѣстникъ.

Халифътъ е замѣстникъ на Пророка и за това той е единствения върховенъ духовенъ началникъ на мюсюлманитѣ. Но той не замѣства напълно Пророка, а само въ едно отношение. Той бди изключително за спазването и приложението на шерията и на всички религиозни прѣдписания оставени отъ Пророка, безъ да има право да прибавя, измѣнява или отмѣнява и най-малкото нѣщо.

Съгласно мюсюлманското схващане, شارع *шари*, установитель на шериятски прѣдписания, е само Богъ. По собсвено желание, Той е упълномощавалъ за това и Пророцитѣ, които могатъ сѫщо да се наричатъ *шари*. Но никой другъ освѣнъ тѣхъ не може си присвои това качество. Ето защо въ Исляма има само единъ шари: това е Пророка Мохамедъ. Тукъ именно Халифътъ не може да го замѣства. И по тази причина, въ мюсюлманската религия не сѫществува никакво духовенство.

Замѣстничеството при установяването на религиозни прѣдписания, както това става у католицитѣ, въ мюсюлманската религия нѣма. Слѣдователно Исляма нѣма и духовенство.

Така щото законоучителитѣ, имамитѣ — основатели на школи, не сѫ шарии, нито пъкъ за цѣльта иматъ пълномощие отъ Пророка. Никой отъ тѣхъ не прѣвъзходствува другиго. Най-близко до Господа е тоя, който най-много се страхува отъ него.

Въ мюсюлманската религия колкото и да бѫде човѣкъ ученъ, билъ той дори отъ съврѣменницитѣ на Пророка или отъ неговия родъ, както и всѣки законоучитель, шеихъ и имаминъ, като духовникъ, т. е. като замѣстникъ или имѣющъ духовна власть, нѣма никаква разлика отъ кой да е мюсюлманинъ. Всички наравно съ всички изпълняватъ шерията и му се подчиняватъ. Ето защо и шерията не изисква никакви особни религиозни обряди при тайнствата като брака, приемането на Исляма и пр. Присѫтствието на махленския имаминъ при бракосъчетанието, вземането на позволително за вѣнчаване и всички други дѣйствия сѫ наложени отъ административна неообходимость. Тукъ религията нѣма нищо общо. (Сеидъ Бей, пос. съч. стр. 100 и 101)

Улемитѣ, имамитѣ и всички други ржководители въ мюсюлманската религия не сж духовници. Наименованията, които носятъ тѣ сж титли на ученость. Такива титли могатъ да получатъ всички, които се отличатъ като учени и вѣщи по религиознитѣ въпроси. Тѣ могатъ да имъ се дадатъ и когато мюсюлманитѣ ги изберать за нѣкои религиозни служби, или пъкъ административната власть ги назначи на такива. Така че свещенослужитель у мюсюлманитѣ може да стане всѣки мюсюлманинъ, който отговаря на изисканитѣ условия, безъ да има нужда да се посвѣщава въ това си занятие, както става у християнитѣ за свещеницитѣ владицитѣ и пр.

Облеклото и отличителнитѣ бѣлѣзи, които носи свещенослужительтъ може да носи сжщо всѣки, който се отдаде на религиозни занимания. Има дори мѣстности, кждѣто всичкото население, по обичай, употрѣбява, чалмата.

Имамъ امام значи *който върви напрѣдъ, който води, водитель*. Понеже лицето, което ржководи молитвата въ джамията стои прѣдъ богомолцитѣ за да го виждатъ, за туй е взело и названието *имамъ Имами* т. е. *водители* се наричатъ сжщо и основателитѣ на *четиритѣ школи*. Ебу Ханифе който е най-прочутия Имамъ между четиримата Имами въ сунитската секта, се казва Имам-и-азамъ امام اعظم най-великий Имамъ.

Халифътъ сжщо се нарича امام مسلمين Имам-и-муслимин — водитель на мюсюлманитѣ.

Мюфтията مفتى сжщо не е духовно лице. Мюфтия може да стане всѣки, който е убѣденъ, че е способенъ да издава фетви (فتوى—*фетва*, доктринално мнѣние по религиозни въпроси). Нѣма нужда той да бжде назначенъ отъ държавната власть. Съгласно шерията, всѣки ученъ мюсюлманинъ е длъженъ да дава освѣтления по шериятскитѣ въпроси, томува, комуто не сж ясни. Той върши грѣхъ [1]), ако мжлчи, когато го запитатъ нѣщо относно шерията.

Шеих-юл-ислямътъ شيخ الاسلام, който при днешното правителство на Турската Република се нарича вече شرعيه وكيلى —*шерие векили*, т. е. Министъръ на Шериятскитѣ Дѣла, е отъ категорията на мюфтиитѣ и е равенъ на тѣхъ. Този институтъ, учрѣденъ отъ Султанъ Мохамедъ II, Завоевательтъ, слѣдъ прѣвземането на Цариградъ, прѣзъ всичкото врѣме

[1]) Сеидъ Бей пос. съч. стр. 102.

на императорска Турция (до 1 ноември 1922 г.) се е наричалъ باب مشيخت — *баб-и мешихат*, шейлюл - ислямско управление. Днесъ той се нарича — *шерие-векялетu*, т. е. Министерство на Шериятскитѣ Дѣла.

Най-голѣмитѣ длъжности на Шейхюл-Ислямата бѣха: 1-о, да издава *фетви* по всички религиозни въпроси за които го запитатъ официални учреждения или частни лица и 2-о той служеше за Касационенъ Сждъ на Шериятскитѣ сждилища.

При сегашното устройство Министерството на Шериятскитѣ Дѣла е запазило отдѣла *фетвахане*, и продължава да издава фетви. Но касационната инстанция на Шериятскитѣ сждилища не е вече въ това Министерство, а се намира въ Общия Касационенъ Сждъ въ Сивасъ, като Шериятско отдѣление [1]).

При все че административно Министърътъ на Шериятскитѣ Дѣла да стои надъ всички мюфтии въ страната, въ религиозно и духовно отношение, той не се различава съ нищо отъ тѣхъ. Наистина, той е, който утвърждява всѣки мюфтия въ сана му, като му дава منشوره—*меншуре, грамота*, слѣдъ който актъ само мюфтията може да издава фетви. Фетвитѣ, обаче, издадени отъ утвърденъ вече мюфтия иматъ сжщата юридическа сила, каквато иматъ и фетвитѣ, издадени отъ *Фетвахането* при казаното Министерство.

Религиозенъ принципъ е, че мюсюлманинътъ по единъ въпросъ може да се допитва до нѣколко мюфтии и въ края на краищата да изпълни тази отъ фетвитѣ, която задоволява най-много вътрѣшното му убѣждение.

Фетвата, прочее, е чисто и просто научното мнѣние, което мюсюлманскитѣ законоучители даватъ по религиознитѣ въпроси. За това именно и фетвитѣ нѣматъ задължителна сила. По тази причина института на мюфтиитѣ съставлява единъ видъ *съвещателна юрисдикция*.

Мюфтията издава само формула, по която той мисли да се разрѣши спора. Въ това отношение той прилича малко на претора въ древния Римъ.

---

[1]) Законъ отъ Ремазанъ 1333 (1919) год. на Великото Народно Събрание на Турция въ Ангора.

ДѢЛЪ ТРЕТИ

СѢМЕЙНО ПРАВО

(Хукук-у айле—حقوق عائله)

ГЛАВА ПЪРВА.

ЗА БРАКА.

История.

Както въ всички добрѣ устроени модерни общества, така и въ мюсюлманскитѣ общежития, организацията на сѣмейството е занимала твърдѣ много правовѣдитѣ.

Сѣмейството у арабитѣ прѣди Мохамеда е било съвсѣмъ първобитно. Неограниченото многоженство се е практикувало въ цѣла Арабия. Като послѣдствие на това съпругата не е била ни най-малко зачитана като другарка на мѫжа. Тя е била почти безправна и подъ пълната му власть, като негова собствена вещь. Наслѣдственитѣ й права сѫ били намалени до минимумъ, а за граждански права тя не е могла дори да помисли. Всичко това я правило безгласна единица въ обществото. Като добавимъ и дивия обичай да се заравятъ живи дѣцата отъ женски полъ за да се облегчала подрѫжката на другитѣ членове на сѣмейството, ние ще си съставимъ пълното понятие, което сѫ имали арабитѣ за този основенъ и най-старъ институтъ въ свѣта. Може да се каже дори, като изключимъ градоветѣ, че арабското сѣмейство не е сѫществувало отдѣлно отъ рода: то се е почти сливало съ него [1]).

---

[1]) Членоветѣ на единъ родъ сѫ буквално братя. И безъ това тѣ се зовзтъ помежду си съ това име. A Servler пос. съч. стр. 42. Обичвйте рода си, казва единъ поетъ, понеже вие сте свързани за него много поздраво отколкото сѫ свързани мѫжа и жената. A. Servler сѫщо мѣсто.

Юридическото му положение не е било никакъ уредено. Дивиитѣ патриалхални нрави и обичаи сѫ били неговия законъ и право.

Съ организирането на мюсюлманското общество, Мохамедъ е прѣустроилъ и сѣмейството на арабитѣ. Той е ограничилъ многоженството като допусналъ най-много четири съпруги. Забранилъ е умъртвяването на женскитѣ дѣца; разширилъ е наслѣдственитѣ права на жената. Съпругата е направилъ другарка на мѫжа въ сѣмейното общежитие. А бракътъ приравнилъ на обикновенъ двустраненъ договоръ, основанъ върху взаимното съгласие на съпрузитѣ и—унищожаемъ, щомъ като това съгласие прѣстане да съществува.

Съ тѣзи си нововъведения, той е подобрилъ твърдѣ много положението на жената и това на сѣмейството.

§ 1. За бракосъчетанието.

(Нигях—نكاح)

Съгласно шерията, бракътъ е граждански договоръ, сключенъ съ свободното волеизявление на двѣ лица отъ различни пола за съвмѣстно съжителство.

Споредъ опрѣдѣлението на мюсюлманскитѣ правници, бракътъ е ملك متعه يى افاده ايدن بر عقد „договоръ, който изразява собственость върху пола на жената", или по-правилно казано: договоръ, съгласно който мѫжътъ добива изключително: право на полово използване жената.

При все че въ брака половото ползване фактически да е взаимно, правото на жената не се споменава въ спрѣдѣлението, защото нейното правоползване не е изключително: съпругата използва мѫжа редомъ съ други три законни съпруги и съ случайни наложници, робини на мѫжа, когато никой други, освѣнъ единствения съпругъ не може да използва въ даденъ моментъ съпругитѣ си.

(Изъ лекциитѣ на Професора по Гражд. право въ Цариградския Университетъ, г. Абдюлрахманъ Мунибъ Бей.)

Волеизявлението на странитѣ за сключване на брака се изрязява въ:

1) прѣдложението на едната страна, въ смисълъ, че взема за съпругъ другата страна. Това прѣдложение се нарича ايجاب *иджаб*. То може да бѫде направено безразлично или отъ мѫжа, или отъ жената.

и 2) въ отговора на другата страна, въ смисълъ, че приема прѣдложението на първата да стане неинъ съпругъ. Това приемане се нарича قبول *кабул*.

Размѣната на тѣзи волеизявления на странитѣ, за да породи брака трѣбва да стане въ присжтствието на свидѣтели: двама мжже, или единъ мжжъ и двѣ жени. Веднажъ свършенъ този актъ нареченъ *нигях*, бракосъчетание, бракътъ се счита вече дѣйствителенъ. Остава да се консумира за да произведе всички юрдически послѣдици на законенъ бракъ.

Присжтствието на махленския Имаминъ и четенето на молитва при бракосъчетанието не сж необходими нѣща. Това сж запазени обичаи отъ обществена полза и съ благотворно влияние за младоженцитѣ. Позволително за вѣнчаване, издадено за случая отъ надлежната власть сжщо е чисто административна мѣрка, която нѣма никакво правно дѣйствие върху законостьта на сключения бракъ [1]).

Въ мюсюлманския бракъ, прочее, сжществениятъ и единственъ рѣшающъ факторъ отъ правно естество е *съгласието* на странитѣ — бждещитѣ съпрузи — изразено свободно прѣдъ двама свидѣтели. Всѣкакъвъ писменъ актъ, който констатира това съгласие на странитѣ, е негово допълнение, създадено за улесняване, въ случай на нужда, разрѣшаването на спора около съгласието.

Отъ тукъ виждаме, че бракътъ въ Исляма не е религиозно тайнство, както е у християнитѣ, а едно чисто гражданско съглашение отъ рода на двустранитѣ договори.

Както въ продажбата, тъй и въ брака изобщо се приема идеята за очуждение. Въ продажбата обекта на отчуждението е продадената вещь; въ брака прѣдмета на договора е genitale arvum mulieris, N. de Tornauv, пос. съч. стр. 99.

§ 2. За съгласието при бракосъчетанието.

Видѣхме, че съгласието на странитѣ играе най-важна роля въ мюсюлманския бракъ. Нека видимъ сега условията, при които трѣбва да стане това съгласие, за да бжде дѣйсвително.

На първо мѣсто словата, които изразяватъ прѣдложението и приемането трѣбва да бждатъ *ясни* и *недвусмислени;* като: *оженвамъ се*, *омжжвамъ се*, *взимамъ те за съпругъ*, *съпруга* и други такива.

---

[1]) Мехмедъ Зихни, Мюнакехат ве мюфарекат, ст. 16 — Сеидъ Бей, пос. съч.

Шегата и подбивътъ трѣбва да сѫ изключени.

Понеже бракътъ има голѣмо сходство съ продажбата, при даването съгласието могатъ да се употрѣбятъ и слова, които изразяватъ владѣние, като *продавамъ*, *купувамъ*, *дарявамъ* и пр.

Напр. ако мѫжътъ каже: „азъ те купихъ за 501 гроша браченъ даръ“, и ако жената му отгозори: „азъ ти се продадохъ за 501 лири“, въ присѫтствието на свидѣтелитѣ, които знаятъ, че жената е свободна, и че покупната цѣна не е нищо друго, освѣнъ брачния даръ, бракътъ е дѣйствителенъ.

На второ мѣсто, съгласието за да бѫде дѣйствително, прѣдложението и приемането трѣбва да се размѣнятъ въ минало свършено врѣме.

Нѣкои законоучители допущатъ едната страна да прѣдяви въ *мюзари* (врѣме между бѫдеще и настояще врѣме) и другата въ минало свършено, при условие съ *мюзари* да не се цѣли бѫдеще. Прѣдложението може сѫщо да е въ повелително врѣме, а приемането въ минало свършено врѣме.

Както казахме съгласието се дава прѣдъ двама свидѣтели мѫже, или единъ мѫжъ и двѣ жени. Но то може да стане сѫщо и писменно. Само че писмото, което носи прѣдложението трѣбва да се прочете или обясни на свидѣтелитѣ. Ако се отговори прѣдъ сѫщитѣ, че прѣдложението се прие, бракътъ става дѣйствителенъ.

Друго важно условие е *единството въ събранието*, свикано да сключва брака.

Това единство се изразява въ слѣднитѣ факти:

а) Свидѣтелитѣ и странитѣ прѣзъ всичкото врѣме на това събрание сѫ заети само съ сключване на бракосъчетанието и то на опрѣдѣлеии отъ по-рано лица.

б) Поменатитѣ не могатъ да промѣнятъ мѣстото на тъй нареченото брачно събрание.

Съ други думи, никакъвъ другъ въпросъ освѣнъ бракосъчетанието, никакви други лица освѣнъ бѫдащитѣ съпрузи никакво друго мѣсто освѣнъ това, кѫдѣто сѫ събрани не трѣбва да занимава брачното събрание مجلس نكاح *меджлиси-никях*.

Ако напримѣръ, свидѣтелитѣ или странитѣ пѫтуватъ възкачени на коне, или на други товарни животни и размѣнятъ съгласие за бракъ, бракътъ не е дѣйствителенъ, понеже няма *единство на мѣстото*.

Между прѣдложението и приемането не трѣбва да е казана никаква друга дума, нито направено какво да е дѣйствие. А щомъ конетѣ вървятъ, мѣстото се промѣня. Но ако всички сж въ корабъ, или въ желѣзнопжтенъ влакъ, бракътъ е дѣйствителенъ.

Съгласието се дава безъ условия, като „ако доде баща ми, или, ако се съгласи майка ми".

Прѣдложението трѣбва да се съгласува съ приемането Това важи главно за брачния даръ. Така, ако мжжътъ каже: „ожениxъ се за тебе срѣщу 501 гроша даръ", и жената отговори: „омжжихъ се за тебе, но безъ даръ", бракътъ е невалиденъ. Тя трѣбва да приеме прѣдложението тъй както е направено.

Въ шерията не е посочена възрастьта, която се изисква отъ съпрузитѣ за встжпване въ бракъ. Приема се, прочее, че тѣ могатъ да бждатъ и съвсѣмъ невръстни, и пакъ бракътъ да е дѣйствителенъ. Но ако малолѣтнитѣ сключатъ сами бракъ, той е недѣйствителенъ.

Свидѣтелитѣ трѣбва да чуятъ прѣдложението и приемането и да разбиратъ значението на словата.

Лицата, които встжпватъ въ бракъ, трѣбва да сж извѣстни на свидѣтелитѣ.

Ако жената присжтствува на брачното събрание, тя бива посочена, ако не присжтствува, казва ѝ се името, това на баща ѝ и това на дѣдо ѝ, въ случай, че е по-малко позната на свидѣтелитѣ.

Свидѣтелитѣ трѣбва да сж мюсюлмани, ако съпрузитѣ сж мюсюлмани. Тѣ могатъ да бждатъ и немюсюлмани, ако жената е християнка или еврейка.

Бракътъ може да се сключва и по пълномощие. Пълномощието се дава писменно и устно. Присжтствието на свидѣтели при даване пълномощието не е необходимо, но нуждно за доказателство въ случай на споръ.

Въ случай, че жената опълномощи нѣкого да я омжжи, а впослѣдствие се омжжи сама, пълномощието пада, при все че пълномощникътъ не знае това. Но ако жената, дала вече пълномощие нѣкому, пожелае да го отнеме, длъжна е да съобщи рѣшението си на пълномощника. Бракътъ е дѣйствителенъ, обаче, ако послѣдниятъ го е сключилъ прѣди да бжде прѣдизвестенъ отъ жената, че пълномощието му е отнето. М. Зихни, пос. съч. стр. 13.

Бракътъ може да се сключи и отъ едно и сжщо лице при следнитѣ случаи;

1) Когато това лице е попечитель и на двѣтѣ страни.

2) Когато то е пълномощникъ и на двѣтѣ страни.

3) Когато то е попечитель на едната страна и пълномощникъ на другата.

4) Когато лицето встъпва въ бракъ лично и е попечитель на другата страна.

5) Ако лицето встжпи въ бракъ лично и е пълномощникъ на другата страна.

§ 3. За брачния даръ и за зестрата

(мехр مهر и джихаз جهاز)

Съгласно шерията мжжътъ е задълженъ да даде даръ на жената при сключването на брака. Този браченъ даръ у турцитѣ се нарича *мехр*, а у персийцитѣ *кябинъ*.

Брачния даръ трѣбва да е най-малко десеть драма сребро или пъкъ нѣщо равноцѣнно на толкова драма сребро. Мехъра може да се даде въ пари, въ цѣнности, въ имоти и въ интереси прѣвръщаеми въ пари.

Не е необходимо брачния даръ да се дава непременно въ пари. Той може да се даде и въ всѣкакъвъ видъ материални облаги, които впослѣдствие могатъ да се прѣвърнатъ въ пари, като нѣкои вземания на мжжа, нѣкои негови цѣнни книжа и пр. Стига жената да е опълномощена да получи тѣзи вземания. Проф Абдюлрахманъ Мюнибъ Бей.

Въ случай че странитѣ се съгласятъ да встжпятъ въ бракъ безъ браченъ даръ, това тѣхно съгласие е недѣйствително.

Брачния даръ отговаря точно на покупната цѣна въ продажбата. На основание сжщитѣ правила, той може да бжде задължително изисканъ да се плати, или да се върне обратно. N. de Tornauw, пос. съч. стр. 99.

Дарътъ се опрѣдѣля при сключването на брака. Ако това не стане тогава, той се опрѣдѣля по-късно. Но въ всѣки случай той винаги се плаща.

Дарътъ става изискуемъ когато бракътъ се консулира, или послѣдва смъртьта на единъ отъ съпрузитѣ.

Дарътъ става пълна собственость на жената.

Ако мѫжътъ се разведе съ жена си, или ако извърши дѣяние, което влече следъ себе си окончателната раздѣла на съпрузитѣ, прѣди дарътъ да е станалъ изискуемъ, мѫжътъ плаща само половината отъ условения даръ.

Жената, когато е извършила дѣйствие, което влече разторгването на брака, като отказване отъ Исляма или дѣйствия, които водятъ къмъ кръвосмѣшение, като страсно пригръщане доведения ѝ синь и пр., губи цѣлия даръ.

Мехърътъ, платимъ на срокъ е дѣйствителенъ. Но срокътъ трѣбва да е опрѣдѣленъ. 'Въ случай че бракътъ бѫде разторгнатъ прѣди срока, мехърътъ не се плаща. Ако срокътъ не е опрѣдѣленъ, при разторгването на брака или при смъртьта на единъ отъ съпрузитѣ, мехъра се плаща.

Брачниятъ даръ обикновенно се раздѣля на двѣ части: едната платима при сключването на брака и наречена *мехр и-муаджел* مهر معجل, а втората платима въ случай на разводъ или на смъртъ. Тази вторз часть са казва *мехр-и-муеджел* ومهر مؤجل.

Брачниятъ даръ е до такава степень сѫщественъ въ мюсюлманския бракъ, че жената до като не получи първата часть отъ него, може да не отиде при бѫдещия си съпругъ.

Въ случай на смърть на съпруга, обикновенна или чрѣзъ убийство или самоубийство, брачниятъ даръ даватъ наслѣдницитѣ му. А въ случай на смърть на съпругата, дарътъ се дава на наслѣдницитѣ ѝ.

При развода, ако бракътъ е консумиранъ, жената взема цѣлия бра͏ченъ даръ. Тя получава само първата часть, ако той е сключенъ, но неконсумиранъ.

За зестрата. Джихаз — Мехърътъ е дара, който мѫжътъ дава задължително на жената. Той не сѫществува въ обичаитѣ на всички народи.

Джихазътъ е имуществото, съ което жената идва въ съпружеския домъ. Това е тъй наречената у насъ зестра.

Тя може да произлиза отъ имоти, лична собственость на жената. Въ нея влизатъ и всички подаръци, които жената получава отъ родителитѣ си и роднинитѣ на свадбата.

Съгласно шерията, мжжътъ нѣма никакво право върху зестрата на жена си. Послѣднята си остава пълна собственица на донесената зестра и е свободна да се разпорежда съ нея както намѣри за добрѣ. Съпругътъ може да управлява зестренитѣ имоти само съ нейно позволение.

Жената не е задължена да донася зестра на мжжа си.

§ 4. За консумирането на брака.

(Халвет-и-сахиха خلوت صحيحه)

Съгласно шерията бракътъ се счита юридически за консумиранъ, когато съпрузитѣ, се оттеглятъ на самѣ на такова мѣсто, че никой да не може да влиза при тѣхъ безъ прѣдварителното имъ позволение и съгласие. Въ такъвъ случай се казва, че е имало *халвет-и-сахиха,* т. е. дѣйствително консумиране на брака.

Бракътъ не се счита за консумиранъ, ако съпрузитѣ останатъ сами въ полето или на друго нѣкое общедостжпно мѣсто, понеже тамъ всѣки може да отиде при тѣхъ и безъ прѣдварителното имъ разрѣшение.

При все това за дѣйствителното консумиране изискватъ се още и слѣднитѣ условия:

1. Останалитѣ на самѣ съпрузи да нямать никаква физическа прѣчка за сближение, като: недостатъкъ въ тѣлото, или недозрѣлость, или болѣсть, която прѣчи на физическото сношаване на съпрузитѣ и други такива.

2) Да няма никакво религиозно възпрѣпятствуване, като: пребиване на светитѣ мѣста за поклонение, врѣме за молитва, днитѣ (безъ нощьта) на рамазана (мюсюлманскитѣ пости) и пр.

§ 5. За съпружеската власть и за съпружескитѣ задължения.

Съпружеската власть т. е. властьта на мжжа върху жена му се упражнява изключително върху личностьта на жената, а не и върху имотитѣ ѝ,

Съпругътъ дължи на жена си *издръжка, нафака* نفقه

Тази издръжка се състои отъ прѣхрана, жилище и домашно обзавеждане, всичко споредъ материалното му положение. И това мжжътъ е дълженъ да прави при каквото и умствено състояние да се намира (лудъ, идиотъ, разточителенъ, малолѣтенъ и пр.).

Съпругътъ е принуденъ дори да издържа жена си, ако послѣднята съ негово съгласие живѣе и въ бащиния си домъ.

Издръжка не се дължи само въ случая, когато жената безъ законни причини не се покорява на мжжа, и когато отъ началото още е неизцѣримо болна.

Мжжътъ води жена си на мѣстожителство тамъ, кждѣто пожелае. Жената може да откаже да отиде само на опасно за живѣние мѣсто.

Мжжътъ е най-близкия покровитель на жена си. Той е дълженъ да я подкрѣпя въ всѣко отношение. Жената пъкъ отъ своя страна е длъжна да му се докорява и да изпълнява заповѣдитѣ му безъ да му възразява.

Жената не може да отива никждѣ безъ позволението на мжжа; безъ знанието му тя не може да дава никому нищо.

Почтеностьта и достоинството на мюсюлманската жена изискватъ тя да бжде закрита отъ погледитѣ на мжжетѣ. Това закриване, наречено *местуриет* مستوريت бива два вида: а) въ кжщи тя живѣе въ женското отдѣление и не излиза прѣдъ никави мжже, приятели и посетители на мжжа, и б) вънъ отъ кжщи тя ходи съ закрито лице[1]).

§ 6. За дѣцата.

Законни дѣца сж:

Роденитѣ най-рано шесть мѣсеца слѣдъ сключването на брака и най-късно двѣ лунни години слѣдъ разторгването му, съ условие прѣзъ всичкото това врѣме, жената да няма менструация.

---

[1]) Мехмедъ Зихни, пос. съч. стр. 112.

Тѣзи срокове сѫ за ханефитската школа. Другитѣ школи признаватъ за законни дѣца, роденитѣ и въ четири години слѣдъ разторгването на брака.

Споредъ законоучителитѣ Ебу Юсуфъ и Имамъ Мохамедъ, мѫжътъ може да оспори законното рождение на дѣтето само въ първитѣ четиридесеть дни отъ раждането му.

За издръжката на дѣцата се грижи бащата: за момче до възмѫжалость, за момиче до омѫжването му. А за възпитанието се грижи майката: за момчета до 9 годишна възрасть, за момичета до пълната имъ зрѣлость или до задомяването имъ.

Дѣцата отъ своя страна когато възмажеятъ сѫщо сѫ длъжни да помагатъ на родителитѣ си, ако последнитѣ изпаднатъ въ бѣдно положение. Тази издръжка се дава споредъ срѣдствата имъ.

Бащата управлява имотитѣ на невъзмѫжалитѣ дѣца: ако, той е възпрѣпятствувалъ, това прави настойника на дѣтето. Настойничеството трае до пълнолѣтието, 15 години.

Настойницитѣ сѫ два вида: 1. вели ولى *опекунъ* (близки роднини на бащата или при липса на тѣхъ, роднини на майката) 2. васи وصى избрани настойници.

Дѣцата, родени отъ мюсюлманинъ и християнка или еврейка сѫ мюсюлмани.

Усиновяване Усиновяването е дѣйствието, съ което едно лице приема за синъ или дъщеря друго лице. Могатъ да се усиновяватъ дѣца съ извѣстно произхождение, както и дѣца съ неизвѣстно произхождение. Усиновительтъ нѣма никаква родителска власть надъ усиновения. Послѣдния сѫщо нѣма право на наслѣдство върху усиновителя. Върху положението на усиновения не се извършва никакво шериятско дѣйствие.

Отглеждането на нѣкое отхвърлено дѣте се казва *илтикат.*

И тукъ сѫщо между дѣтето и случайнитѣ му благодѣтели не се поражда никакво гражданско правоотношение. Дѣтето си остава съ неизвѣстно произхождение, и безъ никакви наслѣдствени права.

Съгласно шерията родители, които захвърлятъ дѣтето си, било то и незаконно, заслужаватъ проклятие.

§ 7. За прѣчкитѣ при встжпването въ бракъ.

Има два вида прѣчки за бракъ: *постоянни и врѣменни*. Постоянни прѣчки сж тѣзи, които прѣчатъ до животъ на мжжъ и жена да встжпятъ въ бракъ. Такава прѣчка е родството по кръвь, напр.

Врѣменни прѣчки сж тѣзи, които могатъ слѣдъ извѣстно събитие, като разводъ, смърть и пр. да се вдигнатъ.

Главнитѣ постоянни прѣчки сж:

Родството по кръвь, прѣко и сърѣбърно.

Родството по сватовство.

Родството чрѣзъ млѣко (доилка).

Родството по кръвь обхваща:

а) цѣлия възходящи и низходящи родъ на мжжа,

б) сърѣбърната линия, т. е. сестритѣ и тѣхното поколение, лелитѣ но не и тѣхното поколение, както не и това на чичовцитѣ и вуйчовцитѣ. За по-лесно установяване прѣчкитѣ, послѣднитѣ се търсятъ само по отношение на мжжа.

Родството по сватовство се простира надъ:

1) Булкитѣ, т. е. снахитѣ или съпругитѣ на синоветѣ и внуцитѣ.

2) Съпругитѣ на бащата и на дядото (мащехитѣ).

3) Свекървитѣ, т. е. майкитѣ на съпругата и всички нейни възходящи отъ женски родъ.

4) Доведенитѣ дъщери на мжжа.

Прѣчки по млѣко между двѣ лица има, когато жената не по-малка отъ деветъ годишна възрасть е кърмила дѣтето отъ мжжки полъ прѣди двѣ годишната му възрасть. Ако жената е била по-малка отъ деветь години, кърменето не се счита за прѣчка. Не се счита за прѣчка сжщо и ако тя е кърмила дѣтето надъ двѣ годишната му възрасть. При все, че нѣкои законоучители да продължаватъ този срокъ до двѣ и половина годишната възрасть на дѣтето.

Жената, която кърми едно дѣте прѣзъ казаното врѣме се нарича *майка по млѣко* на дѣтето. Съпругъ на тази жена се нарича *баща по млѣко* на сжщото. Другитѣ роднини на доилката сж *роднини по млѣко* и на дѣтето. Така нейнитѣ дѣца му сж *братя и сестри по млѣко* и пр.

По общо правило въ този случай има прѣчки за брака между дѣтето и първитѣ му *роднини по млѣко*, като сестри по млѣко, лели по млѣко, свекърви, снахи по млѣко и пр.

Между врѣменнитѣ прѣчки, ще споменетъ само найглавнитѣ:

1) Съпругата, разведена по тъй наречения троенъ разводъ може да встѫпи въ бракъ съ първия си мѫжъ, само ако слѣдъ развода се е омѫжила за другъ мѫжъ и впослѣдствие се е развѣла съ него или пъкъ той е починалъ.

2) Мѫжътъ, който има вече четири жени не може да встѫпи въ бракъ съ друга. Но щомъ нѣкоя отъ съпругитѣ му почине или бѫде разведена, той може да вземе на нейно мѣсто друга.

3) Не могатъ да се съберать заедно за съпруги на едно лице жени, които не биха могли да всѫпятъ въ бракъ, ако едната би била мѫжъ. Напр. двѣ сестри, леля и племеница немогатъ да сѫ заедно съпруги на единъ мѫжъ.

Но слѣдъ смъртьта или развода на едната жена, мѫжътъ може да встѫпи въ бракъ съ роднината ѝ.

Шерията позволява на мюсюлманитѣ да вземать за жени християнки и еврейки, които тѣ наричатъ *китабие*, т. е. послѣдователи на Свещенитѣ Писания.

§ 8. Разторгване на брака.

Брака се разваля главно по два начина:

1. Унищожаване брака, *фесх-и-нигях* فسخ نكاح.

2. Разводъ, *таляк* طلاق

Унищожаване на брака има, когато той се разваля като нищоженъ самъ по себе; въ този случай, той се счита за никогажъ несѫществующъ.

А разводъ има когато се разваля дѣйствителенъ бракъ.

Въ този случай брака се счита за развалень отъ деня на възникването причината за развода, или слѣдъ това врѣме.

Напротивъ когато причинитѣ за развалянето на брака изхождатъ отъ страна на жената, имаме разводъ, *талякъ*

фарз, наслѣдственъ дѣлъ). Това учение, поради математическитѣ си почти фомули е било недостжпно за всѣкиго.

За това и мюсюлманитѣ го считатъ за най-мъчното учение и казватъ: „науката за наслѣдствата е половината отъ човѣшкитѣ науки."

Въ Турция постановленията на наслѣдственото право се прилагатъ само по отношение на собственостьта, наречена *мюлк*, т. е. *пълна собственость*. Държавнитѣ земи наречени *мирие* се подѣлятъ между наслѣдницитѣ съгласно Закона за Земитѣ, а вакжвскитѣ имоти се подѣлятъ съгласно вакжвскитѣ наредби.

§ 2. Отваряне на наслѣдството.

(Кюшад-и-верасет كشاد وراثت)

Наслѣдството се отваря съ дѣйствителната (естествената) смърть на наслѣдодателя, а въ случай на изчезване, съ сждебното рѣшение за неговата предполагаема смърть, вефат хюкми).

Сждебното рѣшение за прѣдполагаемата смърть на наслѣдодателя се издава отъ шериийския сждия по молбата на единъ отъ наслѣдницитѣ, когато се установи, че отъ раждането на изчезналия сж изминали деветдесеть години. Въ този случай за наслѣдници се считатъ тѣзи, които сж такива въ момента на сждебното рѣшение.

Наслѣдството, *тереке* تركه се състои отъ оставеното имущество, вземания и пр. на покойния, като се приспаднатъ:

1. Разноскитѣ по погребението, *теджхиз-ю-тедвин месарифи* تجهيز و تدفين مصارف.

Никакъвъ другъ дългъ, освѣнъ привилегированитѣ, не може да ги прѣдшествува.

2. Дълговетѣ, *дуюн* ديون.

Споредъ схващането на мюсюлманскитѣ правовѣди, всички дългове на починалия се унищожаватъ. Но тъй като тази теория би била много несправедлива и би онеправдала голѣмо число кредитори, приема се щото дълговетѣ да се

запазятъ и слѣдъ смъртьта на длъжника при извѣстни условия.

3. Завѣщанията, *весая*.

Завѣщанията въ никой случай не могатъ да надминаватъ една трета отъ цѣлото наслѣдство.

Наслѣдството прѣминава на наслѣдницитѣ принудително, дори безъ знанието имъ.

Когато двѣ лица, които могатъ да се наслѣдватъ, умратъ заедно въ пожаръ, корабокрушение и пр. и не може да се установи кое отъ тѣхъ е починало по-рано, тѣ се считатъ за умрѣли едноврѣменно. Ако обаче се докаже, че едното лице е прѣживѣло другото било съ минута или дори съ секунда, прѣживѣлото наслѣдва по-рано умрѣлото.

§ 3 За лицата, които могатъ да наслѣдватъ

Правото на наслѣдство се придобива чрѣзъ кръвно родство и бракъ.

Лицето, което може да наслѣдва, трѣбва да е живо или да е било зачнато въ момента на отваряне наслѣдството, да е отъ мюсюлманско вѣроизповѣдание.

Неспособни да наслѣдватъ сж:

1) Убийцитѣ на наслѣдодателя;

2) Робитѣ и

3) Тѣзи, които се отказали отъ Исляма за друга религия.

Лицата, които наслѣдватъ, се раздѣлятъ на седемь вида, отъ които, по общо правило, прѣдшествующитѣ изключватъ песлѣдующитѣ видове:

Тѣ сж:

1) Наслѣдницитѣ, *асхаб-и фераиз*,

2) Наслѣдницитѣ, *асабеи несебие*,

2) Наслѣдницитѣ, *зеви-юл ерхам*,

4) Наслѣдницитѣ, *мевляй мевалят*,

5) Наслѣдницитѣ, *мукарюлех-бинесеб алел гайри*,

6) Завѣтницитѣ за повече отъ една трета отъ наслѣдството,

Разводътъ на непълнолѣтния, на лудия, на идиота не е дѣйствителенъ.

Разводътъ, освѣнъ устно, може да стане и писменно. Разводътъ, станалъ чрѣзъ писмо може да се счита или отъ получаването на писмото, съ което мжжътъ съобщава на жена си, че я развежда, или отъ датата на писмото.

Разводътъ става сжщо и чрѣзъ пълномощникъ, وكيل *векил* и посрѣдствомъ пратеникъ رسول *ресул*.

Изразитѣ, които влѣкатъ развода сж или *ясни* като: *разведохъ те*, *разведена си* и пр. или *загадъчни* като: *иди въ бащината си кжща, отивай поврагн, не тя съмъ мжжъ, не ми си вече жена, закрий си лицето и пр.*

Но при тѣзи изрази рѣшающе значение има намѣрението на мжжа[1]).

Виждаме прочее, че правото на разводъ въ Исляма е дадено прѣдимно на мжжа[2]).

ГЛАВА ВТОРА

НАСЛѢДСТВЕНО ПРАВО

(Ахкям-и фераиз احكام الفرائض).

§ 1. Общи положения.

Наслѣдството у мюсюлманитѣ бива *по закона* (ab intestat) и по *завѣщание, васиетъ*. Послѣдниятъ начинъ се срѣща твърдѣ рѣдко, понеже, съгласно шерията, завѣщательтъ не може да разполага по-вече отъ 1/3 отъ имотитѣ си, другитѣ 2/3 сж за наслѣдницитѣ ab intestat.

---

[1]) М. Зехни, пос. съч.

[2]) Прѣзъ послѣднитѣ мѣсеци (януари и февруари 1924 г.) турскитѣ правници, общественици и журналисти, както и турскитѣ жени разискватъ въ печата въпроса за прѣмахване многобрачието въ Турция и отнемане отъ мжжа изключителното право на разводъ.

Този споръ се подига въ свръзка съ изработването отъ Ангорското Народно Събрание на Закона за правата въ сѣмейството (хукукж-айле карарнамеси), кждѣто поменатитѣ фактори искатъ да се прокаратъ тѣзи нововъведения.

Между привърженицитѣ за прѣмахване на многобрачието стои и Професора по Гражд. Право въ Цариградския Университетъ, г. Абдюлрахманъ Мунибъ Бей.

Но това течение срѣща и доста силни противници.

Наслѣдственото право по закона черпи своитѣ постановления отъ Корана.

Гл. 4, ст. 12 казва: „Богъ ви заповѣдва при дѣлбата на имотитѣ ви между дѣцата ви да давате на мжжкитѣ двоенъ дѣлъ отъ този на женскитѣ дѣца. Ако имате само дъщери, и тѣ сж повече отъ двѣ, тѣ ще иматъ двѣтѣ трети отъ наслѣдството. Ако е една дъщеря, тя ше получи половината Ако покойниятъ е оставилъ само единъ синъ, родителитѣ му ще получатъ една шеста. Ако покойниятъ не е оставилъ никакъ дѣца, и щомъ родителитѣ му сж наслѣдници, майка му ще получи една грета отъ наслѣдството, и само една шеста ако той има братя, слѣдъ като се изплатятъ завѣтитѣ и дълговетѣ на завѣщателя. Вие не знаете кой отъ роднинитѣ ви и кое отъ дѣцата ви сж по-полезни. Богъ ви е далъ тѣзи закони. Той е ученъ мждъръ".

Ст. 13. „Половинита отъ имотитѣ на починалата жена безъ поколѣние принадлежи на мжжа, и една четвъртъ, ако тя е оставила дѣца; завещанията и дълговетѣ прѣдварително изплатени".

Ст. 14. „Женитѣ ще иматъ една четвъртъ отъ наслѣдството на починалитѣ безъ дѣца мжже, и само една осма, ако сж оставили такива; завѣщанията и дълговетѣ, прѣдварително извадани".

Ст. 1 . „Ако наслѣдникътъ на отдалеченъ роднина има единъ братъ и една сестра, той имъ дължи една шеста отъ наслѣдството. Тѣ ще получатъ една трета, ако сж нѣколко, слѣдъ законното изпълнение на завѣтитѣ и на дълговетѣ".

Отъ появяването на Исляма и до днесъ най-заплетенитѣ наслѣдства сж се уреждали само отъ тѣзи нѣколко наредби въ Корана. Тѣзи положения вѣкове наредъ неизмѣнно се прилагатъ, защото както казахме въ общата часть на настоящия трудъ, Корана е слово Божие.

Ето защо още отначало мюсюлманскитѣ законоучители били принудени да съсрѣдоточатъ умственитѣ си способности, върху подѣлбата на наслѣдствата и отъ посоченитѣ нѣколко наредби да извлекатъ правила годни да разрѣшатъ всѣки прѣдставилъ се случай. За постигане на това тѣ сж употрѣбили най-сложнитѣ комбинации и сж прибѣгнали до най-тънката си проницателность.

Така тѣ сж създали специално учение за наслѣдствата, наречено *илм-и-фераизъ* (отъ *илм*, наука и *фераиз*, мн. ч. на

фалъ, наслѣдственъ дѣлъ). Това учение, поради математическитѣ си почти фомули е било недостжпно за всѣкиго.

За това и мюсюлманитѣ го считатъ за най-мъчното учение и казватъ: „науката за наслѣдствата е половината отъ човѣшкитѣ науки."

Въ Турция постановленията на наслѣдственото право се прилагатъ само по отношение на собственостьта, наречена *мюлк*, т. е. *пълна собственость*. Държавнитѣ земи наречени *мирие* се подѣлятъ между наслѣдницитѣ съгласно Закона за Землитѣ, а вакжфскитѣ имоти се подѣлятъ съгласно вакжфскитѣ наредби.

§ 2. Отваряне на наслѣдството.

(Кюшад-и-верасет كشاد وراثت)

Наслѣдството се отваря съ дѣйствителната (естествената) смърть на наслѣдодателя, а въ случай на изчезване, съ сждебното рѣшение за неговата предполагаема смърть, вефат хюкми).

Сждебното рѣшение за прѣдполагаемата смърть на наслѣдодателя се издава отъ шерийския сждия по молбата на единъ отъ наслѣдницитѣ, когато се установи, че отъ раждането на изчезналия сж изминали деветдесеть години. Въ този случай за наслѣдници се считатъ тѣзи, които сж такива въ момента на сждебното рѣшение.

Наслѣдството, *тереке* تركه се състои отъ оставеното имущество, вземания и пр. на покойния, като се приспаднатъ:

1. Разноскитѣ по погребението, *теджхиз-ю-тедвин месарифи* تجهيز و تدفين مصارف.

Никакъвъ другъ дългъ, освѣнъ привилегированитѣ, не може да ги прѣдшествува.

2. Дълговетѣ, *дуюн* دیون.

Споредъ схващането на мюсюлманскитѣ правовѣди, всички дългове на починалия се унищожаватъ. Но тъй като тази теория би била много несправедлива и би онеправдала голѣмо число кредитори, приема се щото дълговетѣ да се

запазятъ и слѣдъ смъртьта на длъжника при извѣстни условия.

3. Завѣщанията, *весая*.

Завѣщанията въ никой случай не могатъ да надминаватъ една трета отъ цѣлото наслѣдство.

Наслѣдството прѣминава на наслѣдницитѣ принудително, дори безъ знанието имъ.

Когато двѣ лица, които могатъ да се наслѣдватъ, умратъ заедно въ пожаръ, корабокрушение и пр. и не може да се установи кое отъ тѣхъ е починало по-рано, тѣ се считатъ за умрѣли едноврѣменно. Ако обаче се докаже, че едното лице е прѣживѣло другото било съ минута или дори съ секунда, прѣживѣлото наслѣдва по-рано умрѣлото.

§ 3 За лицата, които могатъ да наслѣдватъ

Правото на наслѣдство се придобива чрѣзъ кръвно родство и бракъ.

Лицето, което може да наслѣдва, трѣбва да е живо или да е било зачнато въ момента на отваряне наслѣдството, да е отъ мюсюлманско вѣроизповѣдание.

Неспособни да наслѣдватъ сж:

1) Убийцитѣ на наслѣдодателя;

2) Робитѣ и

3) Тѣзи, които се отказали отъ Исляма за друга религия.

Лицата, които наслѣдватъ, се раздѣлятъ на седемь вида, отъ които, по общо правило, прѣдшествующитѣ изключватъ послѣдующитѣ видове:

Тѣ сж:

1) Наслѣдницитѣ, *асхаб-и фераиз*.

2) Наслѣдницитѣ, *асабеи несебие*.

2) Наслѣдницитѣ, *зеви-л ерхам*,

4) Наслѣдницитѣ, *мевлий мевалият*,

5) Наслѣдницитѣ, *мукарилех-бинесеб алел гайри*,

6) Завѣтницитѣ за повече отъ една трета отъ наслѣдството.

7) Държавното съкровище.

I. Наслѣдницитѣ *асхаб-и-фераиз* или *главчи* наслѣдници, иматъ дѣловетѣ си опрѣдѣлени отъ Корана. Този видъ наслѣдници сж *дванадесеть*, отъ които четири отъ мжжки родъ, а именно: бащата, дѣдото по баща, едноутробния братъ, съпругътъ, и осемь отъ женски родъ, а именно: съпругата, дъщерята, дъщерята на сина, родната сестра, едноутробната сестра, еднокръвната сестра, майката, бабата по баща.

Опрѣдѣленитѣ дѣлове въ Корана сж шесть: $^1/_2$, $^1/_4$, $^1/_8$, $^1/_3$, $^2/_3$, $^1/_6$.

Тѣзи дѣлове се измѣняватъ, когато сумата на наслѣдственитѣ части надмине единицата. Това измѣнение става пропорционално, т. е. като се спазва съотношението между частитѣ прѣдписани отъ Корана.

Така напримѣръ, наслѣдството на починала съпруга, която е оставила: съпругъ, родна сестра и майка се подѣля по слѣдния начинъ:

$^1/_2$ на съпруга,
$^1/_2$ на родната сестра,
$^1/_3$ на майката,

или ако прѣвърнемъ тѣзи дроби въ общъ знаменатель:

съпругътъ получава	$^3/_6 = ^1/_2$
родната сестра получава	$^3/_6 = ^1/_2$
майката „	$^2/_6 = ^1/_3$
Всички по общия знаменатель получаватъ:	$^8/_6 > ^6/_6$

Налага се, прочее, да се приравни тази сума на единица и да се спази съотношението между наслѣдственитѣ дѣлове. Това става като се замѣсти общия знаменатель (въ случая 6) съ получения числитель (въ случая 8). Тогава вмѣсто $^8/_6$ получава се $^8/_8 = 1$. Сега при разпрѣдѣлението, отдѣлнитѣ числители си оставатъ сжщитѣ.

Така ние получаваме слѣднето разпрѣдѣление на казаното наслѣдство:

съпругътъ получава	$^3/_8$
родната сестра получава	$^3/_8$
майката „	$^2/_8$
Всички получаватъ	$^8/_8 = 1.$

Сжщата аритметическа операция се извършва и когато сумата на наслѣдственитѣ дѣлове е *по-малки* отъ единица.

Само че въ този случай частитѣ, вмѣсто да се намалятъ, се уголѣмяватъ.

Главнитѣ наслѣдници наслѣдватъ или сами, или заедно съ второстепеннитѣ наслѣдници.

II. *Второстепенни наслѣдници, асаба* عصبه. Наслѣдницитѣ, които идватъ слѣдъ *асхаб-и-ферaиз* се наричатъ наслѣдници *асаба*, т. е. роднини. Тѣ сж второстепеннитѣ наслѣдници. Тѣхнитѣ дѣлове не сж опрѣдѣлени отъ Корана. Ето защо тѣ получаватъ това, което остане слѣдъ като главнитѣ наслѣдници получатъ частитѣ си. Тѣ вэематъ цѣлото наслѣдство само въ случай, че нѣма главни наслѣдници.

Второстепеннитѣ наслѣдници се дѣлятъ на три групи:

1. *Асабай би несихи*, عصبة بنفسه т. е. роднини по сами себе или по кръвь. Това сж роднинитѣ, мжже на покойния, свързани съ него или направо, или чрѣзъ мжжъ, веригата на които не е била пресичана отъ лице отъ женски полъ.

Тѣ сж повикани да наслѣдватъ отъ само себе си, и ако нѣма главни наслѣдници, тѣ вземать цѣлото наслѣдство.

Тѣ се състоятъ отъ:

Синоветѣ и тѣхнитѣ нисходящи мжже.

Бащата и тѣхнитѣ възходящи мжже.

Роднитѣ и еднокръвни братя и тѣхнитѣ низходящи мжже.

Роднитѣ и еднокръвни чичовци и тѣхнитѣ низходящи мжже. Сжщо и чичовцитѣ отъ втора степень т. е. братята на дѣдото на покойния и тѣхнитѣ низходящи мжже.

2. *Асабай би гайрихи*, عصبة بغيره т. е. роднини съ другиго. Тукъ влизатъ главнитѣ наслѣдници отъ женски полъ, които ставатъ второстепенни поради това, че наслѣдватъ заедно съ роднини отъ мжжки полъ и отъ сжщата степень родство.

Тѣ сж:

Дъщерята, внучката и пр. по синъ и мжжка линия.

Родната сестра и

Еднокръвната сестра на умрѣлия.

3. *Асаба ма гайрихи*, عصبة مع غيره. И това сж главни наслѣдници отъ женски полъ, които губятъ това качество и ставатъ второстепенни само поради факта, че се явяватъ да наслѣдватъ заедно съ роднини отъ женски полъ, като дъщери или внучки отъ синъ на умрѣлия.

Тѣ сж:

Родната сестра и

Еднокръвната сестра на умрѣлия.

По шерията прѣдставителство нѣма. Ето защо второственепеннитѣ наслѣдници наслѣдватъ само на основание своето кръвно родство съ наслѣдодателя.

По общо правило при второстепенитѣ наслѣдници поблизкия по степень изключва по-далечния по степень. При равни степени, роднината по майчина и бащина линия изключва роднината само по бащина или само по майчина линия.

Когато наслѣдватъ роднини отъ равна степень на родство, тѣ вематъ по равни дѣлове. При роднини отъ мжжки и женски полъ, наслѣдникътъ отъ мжжки полъ взема двойно по-голѣмъ дѣлъ отъ този на наслѣдника отъ женски полъ.

III. Наслѣдници *зеви-юл-ирхам*.—Тѣзи наслѣдници се наричатъ още и случайни. Това сж наслѣдницитѣ, които се викатъ да наслѣдватъ, въ случай, че нѣма главни и второстепени наслѣдници. Тѣ сж роднини по кръвь отъ женска линия на наслѣдодателя.

Тѣ се дѣлятъ на четири категории:

Първа категория: *низходяща* линия.

Тя обхваща всички низходящи безъ разлика на полъ, свързани за покойния чрѣзъ дъщеря си, или дъщерята на сина си. Това сж:

Ввуцитѣ и внучкитѣ по дъщеря на умрѣлия и тѣхнитѣ низходящи безъ разлика на полъ.

Дѣцата на дъщерята на сина на покойния и тѣхнитѣ низходящи безъ разлика на полъ.

Втора категория: *възходяща* линия.

Тукъ влизатъ неистинскитѣ дѣди и баби, т. е. тѣзи, които сж роднини съ умрѣлия чрѣзъ лице отъ женски полъ.

Дѣдото по майка и неговитѣ възходящи безъ разлика на полъ.

Прѣдѣдото по баба отъ майка и неговитѣ възходящи безъ разлика на полъ.

Бабитѣ и прабабитѣ по майка.

Трета категория: *пряма съребърна* линия:

Плѣменички отъ роденъ, еднокръвенъ и едноутробенъ братъ и тѣхнитѣ низходящи безъ разлика на полъ.

Плѣменици и плѣменички отъ родна, отъ еднокръвна отъ едноутробна сестра, както и тѣхнитѣ низходящи безъ разлика на полъ.

Четвърта категория — *непряма съребърна* линия:

Роднитѣ, еднокръвнитѣ и едноутробнитѣ лели по баща.

Роднитѣ, еднокръвнитѣ и едноутробнитѣ вуйчовци.

Роднитѣ, еднокръвнитѣ и едноутробни лели по майка.

И тукъ, както и при второстепеннитѣ наслѣдници, по-близкия по степень изключва отъ наслѣдство по-далечния по степень. Когато случайнитѣ наслѣдници сѫ низходящи на главнитѣ наслѣдници, тѣ изключватъ отъ наслѣдство низходящитѣ на второстепеннитѣ наслѣдници.

Лицата отъ единъ и сѫщи полъ наслѣдватъ по равно, а при наслѣдници отъ разенъ полъ, тѣзи отъ мѫжки полъ получаватъ два пѫти по-голѣмъ дѣлъ отъ този на лицата отъ женски полъ.

Отъ случайнитѣ наслѣдници се явяватъ най-напрѣдъ тѣзи отъ първа категория и зематъ цѣлото наслѣдство. Ако нѣма наслѣдници отъ първа категория, идватъ тѣзи отъ втора категория; ако нѣма отъ втора, наслѣдватъ тѣзи отъ трета, ако нѣма и отъ трета категория, наслѣдватъ случайнитѣ наслѣдници отъ четвърта категория.

IV. Наслѣдници *мевляй мевалят* идватъ да наслѣдватъ, ако покойниятъ нѣма роднини отъ изброенитѣ видове. Този видъ наслѣдници може да се нарече *наслѣдници по спогодба*, понеже наслѣдодательтъ ги посочва самъ още приживѣ за свои наслѣдници, срѣщу взето отъ тѣхна страна нѣкое друго задължение спрямо него.

По сѫщия начинъ двѣ лица могатъ да се конституиратъ взаимно наслѣдници единъ на другъ.

V. Наслѣдници *мукирун-лех-бичесеб*. — Това е лице съ неизвѣстно произхождение, но признато отъ наслѣдодателя за негово дѣте, или пъкъ за неговъ братъ, чичо и пр. Затова и тази степень наслѣдници биватъ два вида.

Този наслѣдникъ получава или цѣлото наслѣдство или частьта, която остава слѣдъ като съпруга или съпругата получатъ частитѣ си.

Подобенъ наслѣдникъ се счита за законенъ наслѣдникъ както на тогова, който го припознава, тъй и на лицето, на което се приписва, че той отъ него произхожда, стига и това лице да потвърди това (за братъ, чичо).

Ако припознатото лице умрѣ прѣди лицето, което го е припознало, наслѣдницитѣ на рипознатото лице нѣматъ право да наслѣдватъ това, което го е припознало.

VI. Завѣтникътъ, м у с и л е х, получава цѣлото наслѣдство ако нѣма наслѣдници отъ досега изброенитѣ видове.

VII. Държавата взема наслѣдството, ако починалиятъ не остави никакви наслѣдници.

§ 4. За подѣлбата.

Главнитѣ наслѣдници получаватъ слѣднитѣ дѣлове отъ наслѣдството, споредъ случаитѣ:

Съпругътъ получава:

$^1/_4$ Ако покойната е оставила дѣца, или дѣца, внуци отъ сина си.

$^1/_2$ Ако той наслѣдва самъ.

Съпругата получава:

$^1/_8$ Ако тя наслѣдва съ дѣца, или внуци, правнуци отъ покойния.

$^1/_4$ Ако тя наслѣдва сама.

Бащата получава:

$^1/_6$ Ако той наслѣдва заедно съ синъ или внукъ, правнукъ и пр. на покойния.

$^1/_6$ ако, като главенъ наслѣдникъ наслѣдва заедно съ дъщеря или внучка, прѣвнучка и пр. по мѫжка линия на покойния. Въ този случай бащата получава и припадающата му се часть отъ остатъка, и като второстепененъ наслѣдникъ.

Ако покойниятъ не остави нито синъ, нито дъщеря, нито внуци, бащата взема всичко каквото остане, следъ като съпругътъ или съпругата си вематъ дѣловетѣ. Ако е единственъ наслѣдникъ той получава цѣлото наслѣдство.

Дъщерята получава:

$^1/_2$ ако покойния не остави нито синъ, нито други дъщери.

$^2/_3$ ако сж нѣколко дъщери отъ сжщата степень (безъ братъ).

Когато дъщерята или дъщеритѣ наслѣдватъ заедно съ брата си, тѣ съ него ставатъ второстепенни наслѣдници т. е. първо получаватъ наслѣдство главнитѣ наслѣдници, а тѣ си подѣлятъ остатъка, по начинъ щото дѣла имъ да е два пжти по-малъкъ отъ дѣла на брата имъ.

Ако нѣма главни наслѣдници, цѣлото наслѣдство се дѣли помежду дъщеритѣ и брата имъ по сжщия начинъ.

Дъщерята на сина на покойния (внучка) получава:

$^1/_2$ ако тя наслѣдва сама.

$^2/_3$ ако сж нѣколко и нѣматъ роденъ братъ.

Нищо, ако покойниятъ е оставилъ синъ, билъ той единъ или нѣколко; ако дори тя наслѣдва съ стоящия една или нѣколко степени по-далечъ отъ нея синъ на сина на покойния.

$^1/_6$ ако нѣколко внучки наслѣдватъ съ една дъщеря на покойния. Тази часть се раздѣля по-равно между внучкитѣ.

Ако тя наслѣдва съ нѣколко дъшери на покойния и ако идва съ сина на сина на покойния, тя става второстепенна наслѣдница на равна степень съ него и получава половиния дѣлъ на сина на сина.

Нищо, ако тя наслѣдва съ нѣколко дъщери на покойния и ако нѣма синъ на сина.

Роднитѣ сестри (единъ баща и една майка) получаватъ:

$^1/_2$ — ако е сама отъ своята степень и покойниятъ не е оставилъ ни синъ, ни дъщеря, ни внучки по мжжка линия, ни баща, ни дѣдо.

$^2/_3$ — ако сж нѣколко и нѣма лицата изброенп по-горѣ.

Ако тя наслѣдва заедно съ дъщерята на покойния или заедно съ дъщерята на сина тя става наслѣдница отъ втора степень. Въ този случай тѣ, ако сж нѣколко получаватъ по равно отъ остатъка.

Ако тѣ наслѣдватъ съ родния си братъ ставатъ второстепенни, т. е. получаватъ наслѣдство слѣдъ като главнитѣ наслѣдници сж получили дѣловетѣ си. Въ този случай брата взема два пжти по-голѣмъ дѣлъ отъ сестрата.

Нищо, ако тѣ наслѣдватъ заедно съ сина на покойния, или съ сина на сина на покойния и пр. все низходящи отъ мжжка линия, или заедно съ башата на покойния, или дѣдото по баща.

Еднокръвнитѣ сестри (единъ баща, различни майки) получаватъ:

$1/2$ — ако е сама и покойниятъ не е оставилъ ни синъ, ни дъщеря, ни внукъ, ни внучка по синъ, ни баща, ни дѣдо, ни роденъ братъ, ни едноутробенъ братъ, ни едноутробни сестри.

$2/3$ — ако сж нѣколко и нѣма горѣизброенитѣ лица.

$1/6$ — ако наслѣдва заедно съ една родна сестра; тази часть тѣ си дѣлятъ по равно.

Ако наслѣдва съ нѣлолко родни сестри и ако иматъ еднокръвенъ братъ, тѣ ставатъ наслѣдници отъ втора степень.

Нищо — ако тѣ наслѣдватъ заедно съ нѣколко родни сестри и ако нѣма еднокръвенъ братъ.

Ако роднитѣ сестри наслѣдватъ заедно съ дъщеря на покойния или дъщеря на сина, тѣ ставатъ второстепенни наслѣдници.

Нищо — ако тѣ наслѣдватъ заедно съ сина на покойния, или съ сина на сина, или съ бащата, или съ дѣдото по баща, или съ роденъ братъ.

Едноутробнитѣ братя и едноутробнитѣ сестри (една майка различни бащи) получаватъ:

$1/6$ — ако единия и другата наслѣдватъ поотдѣлно сами.

$1/3$ — ако тѣ сж нѣколко души; разпрѣдѣлението става по равно между мжже и жени.

Нищо — лишаватъ се отъ наслѣдство, ако тѣ наслѣдватъ заедно съ дѣца на покойния или дѣца на сина му, или заедно съ бащата иля дѣдото по баща на покойния.

Майката получава:

$1/6$ — ако тя наслѣдва заедно съ дѣца на покойния или съ дѣца на сина му, или съ повече отъ единъ братя или сестри на покойния.

$1/3$ отъ остатъка на наслѣдството, ако нѣма наслѣдници, изброени по-горѣ, и ако наслѣдва съ баща и съпругъ.

$1/3$ отъ цѣлото наслѣдство, ако не сж останали наслѣдницитѣ, посочени по-горѣ и ако нѣма сжщо баща заедно съ съпруга, или нѣма нито баща нито съпругъ.

Истинската баба получава:

$1/6$ — ако сж една или нѣколко и въ равна степень на родство съ умрѣлия.

Нищо — ако тя наслѣдва съ майка на покойния.

Нищо — ако бабата е отъ мжжка линия и наслѣдва съ баща на покойния.

Примѣръ: наслѣдници сж и бащата и майката на бащата на покойния; послѣднята не получава нищо.

Ако, обаче, наслѣдници сж: майката на майката на покойния и баща му, бабата по майка получава $1/6$. Бащата не изключва тази баба, понеже не е баба по баща.[1])

Ако бабата иде по мжжка линия (прабаба), дѣдото по мжжка линия сжщо я изключва.

Примѣръ: наслѣдници сж дѣдото и майката на дѣдото. Послѣднята не получава нищо.

Той не може да изключи, обаче, прабабата по майка.

По-близкитѣ баби изключватъ по-далечнитѣ баби.

Бабитѣ и по двѣтѣ линии вcovеематъ по единъ дѣлъ повече отъ бабитѣ само по една линия.

Дѣдото по баща получава:

$1/6$ ако покойниятъ остави синъ, или синъ на сина.

$1/6$ ако наслѣдва заедно съ дъщеря или дъщеря на сина. Въ този случай дѣдото получава и като второстепененъ наслѣдникъ остатъка.

---

[1]) Проф Абдюлрахманъ Мюнибъ Бей, пос. мѣстс.

Ако покойниятъ не остави дѣца, дѣдото взема само остатъка като второстепененъ наслѣдникъ, слѣдъ като другитѣ наслѣдници зематъ дѣловетѣ си.

§ 5. Прѣчки за наслѣдване.

(Мевании-ирс موانع ارث)

Въ параграфъ 3-и на настоящата глава ние изброихме лицата неспособни да наслѣдватъ. Трѣбва да отбѣлѣжимъ, че вънъ отъ тѣзи случаи има и други такива, при които наслѣдницитѣ се лишаватъ отъ наслѣдство. Тогава се казва че има *прѣчка за наслѣдване*.

Тѣ сж:

1) Различието въ религията, *ихтиляф-и-дин*.

Мюсюлманинъ не може да наслѣдва немюсюлманинъ и обратното.

2) Различие въ поданството, *ихтиляф-дар* или *ихтиляф-и-мемлекет*.

Чужди поданикъ не може да наслѣдва поданикъ на ислямска държава и обратното.

Мюсюлманитѣ, обаче, на която и държава да сж поданици наслѣдватъ се единъ други.

Чужди поданикъ може да наслѣдва поданикъ на мюсюлманска държава и обратно, само ако между двѣтѣ държави има сключенъ отбранителенъ и нападателенъ съюзъ. Въ този случай прѣчката наречена *ихтиляф-и дар* пада.

ГЛАВА ТРЕТА

ЗА ЗАВѢЩАНИЕТО.

(Васийет وصيت)

§ 1. Опрѣдѣление.

Завѣщавамъ въ мюсюлманското право значи: „давамъ даромъ нѣщо въ правовладѣние на нѣкого за слѣдъ смъртьта си."

Завѣщаното нѣщо се дава безвъзмездно, т. е. завѣщательтъ не получава нищо въ замѣна.

Завѣщательтъ се казва *муси;* лицето, което получава по завѣщание — *мусилех*, а завѣщаното нѣщо—*муси бих*.

Споредъ професоръ Абдюлрахманъ Мюнибъ Бей завѣщанието не е въ съгласие съ принципитѣ на мюсюлманското право, понеже чрѣзъ завѣщанието покойниятъ разпорежда съ имуществото си за врѣме, когато фактически той не е вече собственикъ, поради простия фактъ, че не е живъ. Шериятътъ го е допусналъ само защото е завоволявало нѣкои житейски нужди на гражданитѣ.

Когато завѣщательтъ остави наслѣдници, той не може да завѣщае повече отъ една трета отъ имуществото си. Повече отъ една трета може да завѣщае, само ако наслѣдницитѣ дадатъ съгласието си.

Както всички договори въ мюсюлманското право, тъй и завѣщанието става съ: а) *прѣдлагане, иджаб*, въ случая *отстжпване, отчуждаване и* б) *приемане, кабул.*

Тъй като основниятъ елементъ при договоритѣ е съгласието, завѣщанието не подлежи на никакви формалности. А това значи, че то се прави най-свободно.

Завѣщанието бива устно, писменно или символистично.

Всички видове завѣщания иматъ еднаква сила, стига да сж приети отъ лицата въ полза, на които сж съставени.

За съставянето на завѣщанието не съществуватъ никакви опрѣдѣлени изрази. Нѣма нужда да се употрѣби дори думата *завѣщавамъ*, *васиет етдим*. Слѣдватъ се мѣстнитѣ обичаи и традиции. Достатъчно е да се види, че съ употрѣбенитѣ термини завѣщательтъ дѣйствително *отстжпва* нѣкому собственостьта на нѣщо за слѣдъ смъртьта си.

Не ще и съмнѣние, че намѣрението на завѣщателя се опрѣдѣля съгласно граждэнскитѣ закони за волеизявлението.

Прѣди смъртьта си завѣщательтъ въ всѣко врѣме може да отмѣни завѣщанието си.

Слѣдъ смъртьта на завѣщателя, лицето въ полза на което е направено завѣщанието, може да го приеме или да се откаже отъ него.

Приемането на завѣщанието бива изрично и мълчаливо. Мълчанието се счита за приемане. Така, ако лицето въ полза на което има едно завѣщание, умрѣ безъ да каже приема ли го или не, завѣщанието се смѣта за прието и се дава на наслѣдницитѣ на това лице.

Щомъ завѣщанието се приеме, то влиза въ собственостьта на лицето въ полза на което е направено отъ деня на смъртьта на завѣщателя. За това именно и това лице може да се разпорежда съ завѣщаното му имущество и прѣди да му бжде прѣдадено. Въ случай на отказъ завѣщанието се счита за нестанало.

§ 2. За лицата, които могатъ да завѣщаватъ.

За да може едно лице да разполага съ имуществото си чрѣзъ завѣщание, трябва да се радва на пълна дѣеспособность — *ехлиет и-кямиле*.

Съ други думи, лицето трябва да е: 1) свободно, 2) да е пълнолѣтно и 3) да разумява.

Неспособни да завѣщаватъ, прочее, сж:

1) непълнолѣтнитѣ, 2) тѣзи които не разумяватъ — *гаир-и-мюмеиз* — 3) запрѣтенитѣ поради лудость, слабоумие, разточителность и 4) робитѣ.

Завѣщанията на малолѣтнитѣ относно разноскитѣ по погрѣбението сж дѣйствителни.

Завѣщанието за да бжде дѣйствително, шериятътъ изисква щото завѣщательтъ да си е далъ пълното съгласие. Така, ако малолѣтенъ, лудъ или идиотъ завѣщае нѣщо нѣкому, и слѣдъ пълнолѣтието си или оздравяването си потвърди завѣщанието си, послѣдното пакъ не е дѣйствително. По-рано то е било нищожно само по себе, а нищожно

нѣщо не може да се потвърдява. Слѣдователно необходимо е ново завѣщание, за да се види свободната воля на завѣщателя.

§ 3. За лицата които могатъ да получаватъ чрѣзъ завѣщание.

Лицата, които получаватъ по завѣщание трѣбва да отговарятъ на слѣднитѣ условия:

1) да сж способни да владѣятъ, т. е. да сж отъ човѣшки родъ, и да сж свободни (не роби);

2) да сж живи или зачнати въ момента на завѣщаването, но родени шесть мѣсеца слѣдъ завѣщаването;

3) да не сж наслѣдници на завѣщателя;

4) да не сж предумишлени, умишлени или по немарливость убийци на завѣщателя.

Завѣщанието, направено въ полза на нѣкого отъ наслѣдницитѣ по закона е дѣйствително, само ако останалитѣ наслѣдници дадатъ съгласието си за това слѣдъ смъртьта на завѣщателя.

Завѣщанието, което надминава 1/3 отъ имущестрото на завѣщателя, или се смалява до 1/3, или се изпълнява изцѣло, но само съ съгласието на всички наслѣдници.

Когато нѣкой завѣщае цѣлото си имущество нѣкому и умрѣ безъ наслѣдници, послѣдниятъ получава цѣлото имущество.

Ако нѣкой прѣди смъртьта си каже на наслѣдницитѣ си: „изплатете на едикого си колкото и да прѣдяви, че му дължа“, наслѣдницитѣ сж длъжни да изплатятъ сумата, ако тя е по-малка отъ 1/3 отъ наслѣдството. Ако пъкъ тази сума е по-голѣма отъ 1/3, кредиторътъ може да получи исканото, само ако наслѣдницитѣ се съгласятъ, или ако той докаже, че наистина има да взема тази сума. Но въ всѣки случай и тукъ има завѣщание.

Завѣтницитѣ могатъ да бждатъ нѣколко души. Ако нѣкой завѣщае нѣщо на двама души, отъ които единия става наслѣдникъ, другия взема цѣлото завѣщание. Но ако

наслѣдницитѣ не се съгласятъ, той взема половината завѣщание.

Завѣщание направено въ полза на едно животно съ изразитѣ: „това жито *да се даде* на добитъка на еди-кого си", е недѣйствително. Дѣйствително е, обаче, завѣщанието направено така: „съ житото ми *да се нахрани* добитъка на еди-кого си". При първото завѣщание добитъка не може да получава и владѣе, а при второто собственика получава житото и храни добитъка.

Сжщото е и за невъодушевенитѣ прѣдмети. Завѣщательтъ трѣбва да каже: „еди-каква си часть отъ имота ми да се изразходва за еди кое си училище", а не „ . . . да се даде на еди-кое си училище".[1])

Но изобщо мюсюлманското право приема завѣщания направени въ полза на религиозни и човѣколюбиви цѣли, безъ да се изисква въ завѣщанието физическо лице, което да прѣдставлява човѣколюбивата цѣль. Допуска се, прочее, човѣколюбивото дѣло, като изграждане на чешма, читалище и пр. да се прѣдставлява само, и като юридическо лице да получава и по завѣщание.

§ 4. За нѣщата, които могатъ да бждатъ прѣдметъ на завѣщателни разпореждания.

Прѣдметътъ на завѣщанието трѣбва да бжде вещь, която, споредъ шерията е въ гражданско обращение. Тя трѣбва да може да се владѣе въ момента на смъртьта на завѣщателя.

Така, ако нѣкой завѣщае другиму бждещитѣ си агънца отъ овцетѣ си и почине прѣди агънцата да се родятъ, завѣщанието е недѣйствително, защото въ момента на смъртьта на завѣщателя тѣ не сжществуватъ и слѣдователно не сж въ владѣние на лицето, на което сж завѣщани.

Недѣйствително сжщо е завѣщанието, което е имало за прѣдметъ вещь, която прѣзъ живота на завѣщателя е погинала.

Завѣщанието може да има за прѣдметъ и право на *ползване* отъ недвижимъ имотъ. Тукъ най-много се срѣща

---

[1]) Проф. Абдулрахманъ Мюнибъ Бей, пос. мѣсто.

правото на *обитаване*, наречено *сюкна* „въ единкоя си отъ моитѣ кѫщи". „Това право използва *лично* лицето, въ полза на което е направено завѣщанието. Въ никой случай то не може да настани другиго въ жилището, а то да получава наема.

Врѣмето на това ползване се опрѣдѣля съобразно стойностьта на имота, като се взема прѣдъ видъ и наемитѣ. Гледа се щото ползването отъ имота, оцѣненъ въ пари, да не надмине една трета отъ цѣлия имотъ на завѣщателя. Ползването отъ имота обикновено се опрѣдѣля на три години. Ако завѣщательтъ опрѣдѣли числото на годинитѣ, чака се изтичането на тѣзи години.

Въ случай че завѣщанието прѣдоставя право на ползване отъ недвижимъ имотъ за неопрѣдѣленъ срокъ или за вѣчни врѣмена, тогава лицето въ полза на което е направено завѣщанието се ползва отъ завѣщанието до животъ. Слѣдъ като почине лицето, завѣщания му имотъ прѣминава върху наслѣдницитѣ по закона на завѣщателя.

Лицето, въ полза на което е завѣщано да се ползва отъ доходитѣ на недвижимъ имотъ, не може да живѣе въ него.

Различието въ религията не прѣчи на завѣщанията. Мюсюлманинъ може да завѣщае на немюсюлманинъ и обратното. Недѣйствително е само завѣщанието направено отъ мюсюлманинъ въ полза на немюсюлманинъ, живущъ вънъ отъ прѣдѣлитѣ отъ Исляма т. е. чужди поданикъ.

Противонравственитѣ условия въ едно завѣщание се считатъ за несѫществующи. Тѣ не указватъ никакво дѣйствие върху валидностьта на завѣщанието.

§ 5. За отмѣнението на завѣщанията.

Завѣщанията могатъ да се отмѣнятъ *изрично* „*кавлен*" — т. е. словомъ, и *мълчаливо* Втората форма на отмѣняване въ мюсюлманското право се нарича „*фиилен*" т. е. *дѣломъ*

Така, ако нѣкой слѣдъ като е завѣщалъ нѣкому ¼ или ⅓ отъ имотитѣ си, *каже*, че отмѣнява завѣщанието си, или употрѣби нѣкой подобенъ изразъ, завѣщанието е унищо-

жено. Ако, обаче, *мислейки* да не остави нишо на лицето, въ полза на което е било направено завѣщанието, той прахоса имотитѣ си, завѣщанието не се счита отмѣнено. Колкото и малко имоти да е оставилъ завѣщательтъ, лицето пакъ получава завѣщаната ⅓ или ¼ отъ наслѣдството.

Но ако завѣщанието има за прѣдметъ опрѣдѣленъ имотъ като кжща и пр., то може да се отмѣни и *словомъ* и *мълчаливо* т. е. *дѣломъ*. Така, завѣщанието се счита отмѣнено щомъ завѣщательтъ *продаде* завѣщаната нѣкому кжща.

Когато завѣщанъ имотъ се завѣщава и другиму явяватъ се двѣ вѣроятности: а) или второто лице взема цѣлото завѣщание б) или и двѣтѣ лица дѣлятъ завѣщанието по наполовина.

Взема се прѣдъ видъ намѣрението на завѣщателя.

Твърдѣ често завѣщательтъ пази въ тайна завѣщанието си. И когато, по нѣкой поводъ го запитатъ въ прѣдсмъртния му часъ, *има* ли завѣщание, отговаря, че *нѣма* т. е. *отрича*, *инкяр*, завѣщанието си.

Съгласно мнѣнието на Имамъ Ебу Юсуфъ това *отричане* е равносилно на *отмѣняване*.

Имамъ Мохамедъ, обаче, е на противно мнѣние. Споредъ него, отмѣняването на завѣщанието означава: а) че завѣщанието е сжществувало и б) че това сжществующе завѣщание се унищожава.

Отричане завѣщанието не може да е равносилно на *отмѣняване*. Защото *отричането* чисто и просто означава, че завѣщанието *не е сжществувало*; когато пъкъ *отмѣняване* на единъ актъ юридически има смисълъ само, ако този актъ *е сжществувалъ*.

Да приемаме, че нѣщо е *сжществувало* и сжщеврѣменно, че *не е сжществувало* е невъзможно. Ето защо *отричане* завѣщанието не значи *отмѣняване* завѣщанието.

Професоръ Абдюлрахманъ Мюнибъ Бей, който цитира тѣзи двѣ мнѣния намира това на Имамъ Мохамедъ за по-подходяще на нравитѣ и обичаитѣ, *теамюлят* на населението. Въ повечето случаи цѣльта на *отричането* е да се *замълчи*, да се скрие завѣщанието отъ околнитѣ, а не да се отмѣни. Противно на волята на завѣщателя би било, прочее, ако на отричането би се дало смисълъ на отмѣняване.

Много фетви сѫ издадени върху мнѣнието на **Имамъ Мохамедъ**.[1])

Отмъчяване дѣломъ (филен руджу).—Ако нѣкой завѣщае нѣкому овенъ, слѣдъ това го заколи, изпече, приготви го за ядене и прѣди да го изяде, умрѣ, овена остава на наслѣдницитѣ.

Ако се завѣщае жито, а послѣ се прѣвърне въ брашно, завѣщанието се счита отмѣнено дѣломъ, понеже вида на завѣтътъ е унищоженъ.

Ако се завѣщае празно мѣсто, и слѣдъ това се построи кѫща, завѣщанието се счита пакъ унищожено.

Когато нѣкой завѣщае нѣкоя сума за благотворителни цѣли, но каже: „да се изразходва отъ еди кого си", ако това лице е живо слѣдъ смъртьта на завѣщателя, завѣщанието се изпълнява; ако не е живо — не се изпълнява. То се изпълнява сѫщо и ако завѣщательтъ не е опрѣдѣлилъ лице за изпълнението му. Въ този случай шериятския сѫдия назначава единъ изпълнитель на завѣщанието, нареченъ *васий менсуб*

Ако нѣкой завѣщае нѣкому нѣщо и слѣдъ това го продаде или подари другиму, завѣщанието се счита унищожено. То е унищожено ако дори завѣщаното се откупи наново, или завѣщательтъ се отрече отъ дарението си.

Нѣмитѣ и схванатитѣ въ говора си вслѣдствие на нѣкоя болесть могатъ да завѣщаватъ съ знаци. Ако схванатия оздравѣе и заговори и не потвърди завѣщанието си, то не се счита за дѣйствително.

Нѣкои законоучители сѫ на мнѣние, че завѣщанието би трѣбвало да се подържа до край. Така, ако нѣкой завѣщае нѣщо и слѣдъ това полудѣе или се идиотизира и пр. и тази му болесть продължи 6 мѣсеци и повече и умрѣ, завѣщанието не могло да се счита за дѣйствително, понеже имало е възможность да бѫде отмѣнено. Но споредъ професоръ Абоюлрахманъ Мюнибъ Бей, това мнѣние е крайно.

---

[1]) Проф Абдюлр. Мюнибъ Бей, пос. мѣсто.

ГЛАВА ЧЕТВЪРТА.

За Настойничество.

Управлението имотитѣ на малолѣтнитѣ принадлежи на бащата, а слѣдъ неговата смърть на настойника.

Настойницитѣ биватъ два вида:

I — *Васий мухтар*, назначенъ отъ бащата прѣди смъртьта си — за малолѣтнитѣ и за изпълнение завѣщание.

II — *Васий менсуб*, назначенъ отъ сѫдията.

Но прѣди сѫдията да назначи настойникъ, и ако покойния баща не е назначилъ такъвъ, настойникъ става дѣдото по баща, или неговия настойникъ. Настойникътъ се грижи за запазване имотитѣ на малолѣтнитѣ и за управлението имъ.

Сѫдията назначава настойникъ на:

I малолѣтнитѣ *сагир*.

II на отсѫтствующъ *мефкуд* — до установяване сѫдбата му — до 90 години отъ рождението му — за което се издава и рѣшение отъ сѫда.

III на покойникъ за уравнение смѣткитѣ му.

Настойникъ се назначава и до пристигането на наслѣдницитѣ Въ този случай, настойникътъ само запазва имотитѣ въ оставеното отъ покойния положение, но не ги управлява.

Настойничеството като пълномощното се сключва съ прѣдложение, *иджаб* и приемане, *кабул*.

Настойникътъ трѣбва да бѫде: свободенъ, да разумява и да е пълнолѣтенъ

Сѫдията има право да уволнява настойницитѣ, които не отговарятъ на законнитѣ условия или пъкъ се провинятъ при управлението на имотитѣ, било по зла умисъль, било по небрѣжность.

Сѫдията назначава и *васий гурема* на наслѣдства обрѣменени съ много дългове. Настойникътъ събира вземанията и държи смѣткитѣ. Той завежда дѣла отъ името на наслѣдството и се явява като отвѣтникъ на заведенитѣ такива срѣщу наслѣдството. Ако и настойникътъ заведе дѣло

противъ наслѣдството, назначава се другъ настойникъ, за да не бжде ищецъ и отвѣтникъ едно и сжщо лице

Настойникътъ назначенъ отъ нѣкого прѣди смъртьта му, трѣбва да заяви че приема настойничеството, понеже този родъ настойници не получаватъ никакво възнаграждение за вършената работа. Прочее, настойникътъ трѣбва прѣзъ живота на покойния да приеме или се откаже отъ настойничеството. Не направи ли това, отказътъ му слѣдъ смъртьта на покойния, не е дѣйствителенъ.

Настойникътъ, веднъжъ приелъ да стане настойникъ, не може да се откаже слѣдъ смъртьта на покойния. Ако лицето, назначено за настойникъ, не знае това, но съ дѣйствията си управлява имотитѣ, смѣта се, че е приелъ настойничеството.

Настойникътъ, *менсуб*, не може да купува недвижимитѣ и движими имоти на малолѣтния. Той не може сжщо да продава и своитѣ имоти на малолѣтния, дори и проданьта да е въ полза на малолѣтния.

Възприетъ принципъ е, че назначениятъ отъ сждията настойникъ е неговъ пълномощникъ

Настойникътъ, *мухтар*, може да купува имотитѣ на малолѣтния, както и да продава нему своитѣ, стига отъ тази покупко-продажба да има *явна полза менфаатъ-захире* — за малолѣтния, и тази *явна полза* да е дѣйствителна. Явната полза е дѣйствителна, съгласно мюсюлманското право, когато при движимоститѣ, тя е отъ стойностьта на цѣлото и при недвижимоститѣ 1/2 отъ тази стойность. Така, ако настойникътъ продаде на малолѣтния свой движимъ имотъ отъ 300 лева за 200 лева, или пъкъ свой недвижимъ имотъ отъ 100,000 лева за 50,000, явната полза отъ тѣзи продажби за малолѣтния е *дѣйствителна*. Сжщо ако настойникътъ купи отъ малолѣтния за 400,000 лева недвижимия му имотъ, оцѣненъ на 200,000 лева, ползата за малолѣтния отъ тази оцѣнка е *дѣйствителна*.

При управлението имотитѣ на малолѣтния, по принципъ, бащата има по-широки права отъ тѣзи на настойника. Той може да купува за себе си имотитѣ на малолѣтнитѣ си дѣца, или да имъ продава своитѣ, безъ да се търси условието за *дѣйствителната явна полза*. Достатъчно е да не се злоупотрѣбява и да не се дѣйствува отъ разточителность. Стига да се слѣдватъ интереситѣ на малолѣтнитѣ. И бащата,

обаче, взема прѣдварителното позволение на сѫдията, когато купува за себе си недвижимия имотъ на малолѣтнитѣ, дори и при продаването му на друго лице.

Сѫщото е и за другитѣ настойници *мухтар* и *менсуб*. При всѣко продаване недвижимия имотъ на малолѣтния, тѣ трѣбва да докажатъ прѣдъ сѫдията ползата за интереситѣ на малолѣтния.

Главно трѣбва да се докаже;

I че имотътъ се продава на двойна цѣна;

II че годишнитѣ разходи на недвижимия имотъ на малолѣтния надминаватъ полученитѣ приходи;

III че покойниятъ, е оставилъ дългове, които не могатъ да се изплатятъ отъ движимитѣ му имоти и че е необходимо позволение да се продаде часть отъ недвижимитѣ имоти на покойния, оставени на малолѣтнитѣ, за да се изплатятъ дълговетѣ;

IV че годишнитѣ приходи отъ имота на малолѣтния не сѫ достатъчни за издръжката и прѣхраната на послѣдния;

V че имотътъ се застрашава отъ събаряне или разрушение.

Имотътъ може да се продаде и ако покойниятъ е оставилъ завѣщание за опрѣдѣлена сума и когато движимитѣ имоти на покойния не сѫ достатъчни да покриятъ тази сума. Той не се продава, обаче, когато въ завѣщанието сѫ указани части отъ имота, като $^1/_3$, $^1/_6$ и пр., понеже наслѣдницитѣ иматъ право да откупятъ тази часть отъ завѣтника, като му я заплатятъ.

Сѫдията може да уволнява назначения отъ покойния настойникъ, ако послѣдниятъ е неспособенъ да управлява имотитѣ на малолѣтния или злоупотрѣбява при управлението имъ. Сѫдията има, прочее, право да прѣглежда периодически смѣткитѣ на настойницитѣ.

Настойникътъ, назначенъ отъ покойния не получава възнаграждение. Настойникътъ, назначенъ отъ сѫдията получава опрѣдѣленото отъ послѣдния възнаграждение, но ако настойника прѣдяви желание

Настойницитѣ трѣбва да бѫдатъ дѣеспособни: пълнолѣтни, свободни и да разумяватъ.

Ако има нѣколко настойници, то тѣ или управляватъ заедно имотитѣ, или си разпрѣдѣлятъ управлението, ако това е възможно, или упълномощаватъ другиго да ги управлява, или това прави единъ отъ тѣхъ. При нѣколко настойници, неотложнитѣ нужди на малолѣтния, като прѣхрана, облѣкло, може да накупи кой да е отъ тѣхъ, безъ да се допита до другитѣ. Сжщото е и за изпълнение завѣщанието на покойния, когато е опрѣдѣлена сумата. При всички други случаи, настойницитѣ се съвѣшаватъ.

Назначениятъ отъ покойния настойникъ е отвѣтникъ по всички претенции, насочени срѣщу покойния. За личнитѣ си дѣйствия, настойникътъ пакъ е отвѣтникъ и му се прѣдлага клетва. Но за дѣйствията на другитѣ, клетва не му се прѣдлага.

Настойникътъ, *мухтар*, върши всичко. Настойникътъ, *менсуб*, върши само това, за което сждията го е опълномощилъ.

Така, ако нѣкой покойникъ е назначилъ нѣкого да изпълни завѣщанието му и не споменава нищо за дѣцата си, той става настойникъ и на дѣцата му. Ако покойниятъ е назначилъ настойникъ само на едното си малолѣтно дѣте, той става настойникъ и на другитѣ малолѣтни.

Настойникътъ управлява врѣменно и имотитѣ на полудѣлитѣ, или запрѣтенитѣ по нѣкоя причина пълнолѣтни дѣца на покойния.

Въ България по настойничеството на мюсюлманитѣ се прилагатъ изцѣло постановленията на Българския Законъ за Настойничеството. (Чл. 152 З. Наст.).

ДѢЛЪ ЧЕТВЪРТИ.

ЗА ВАКЪФИТѢ.

(Ахкям-и-евкаф احكام اوقاف)

§ 1. Опрѣдѣление и цѣль на института.

Вакъфътъ е обществено-правенъ институтъ сѫществуващъ само въ мюсюлманскитѣ държави. Той се е родилъ на чисто мюсюлманска почва и по чисто мюсюлмански схващания. Въ продължение на вѣкове той е расълъ и се е развивалъ благодарение на условия, присѫщи само на Исляма. За туй той е самороденъ мюсюлмански институтъ, който нѣма подобенъ на себе си въ никое друго право.

Споредъ едно мнѣние, което ни се вижда твърдѣ смѣло и недокументирано исторически, *вакъфи* т. е. имоти посветени на вѣчни врѣмена за благотворителни или богоугодни цѣли, е имало още прѣди появяването на Исляма.[1])

Думата *вакф* е арабска. Тя означава спирамъ, задържамъ, не давамъ да мръдне, правя неподвиженъ.[2])

Като юридически терминъ тя има двѣ значения. Първото като глаголъ *вакф-итмек* и второто като сѫществително *вакф*. *Вакф итмек, правя вакф*, значи правя нѣкой имотъ неподвиженъ,

---

[1]) Вакъфитѣ, сѫ сѫществували и въ религиитѣ прѣдшествуващи Исляма; въ това отношение първосвещеницитѣ на тѣзи религии сѫ направили многобройни благодѣяния. Великиятъ Пророкъ Аврамъ е първиятъ, който си е послужилъ съ този институтъ за да подпомогне беднитѣ, да нахрани гоститѣ си.

Поменатиятъ по Божие вдъхновение е построилъ за цѣльта и нѣкои приюти. Най-прочутиятъ е Кааба, светинята на всички мюсюлмани. Другитѣ му паметници сѫ прѣснати изъ останалитѣ градове на Арабия. Омеръ Хилми — Ахкям-юл-евкаф, Цариградъ, 1889 г.

[2]) Въ малекитската школа вакфътъ се нарича съ друга арабска дума хабус, която има буквално сѫщото значение на вакф.

за сдѣлки, изваждамъ го отъ гражданско обращение, задържамъ го въ положението, при което ни е билъ даденъ отъ Създателя т. е. връщамъ имота Богу за да си послужи за Нему угодни цѣли. Но тъй като по самата си природа, Богъ не би могълъ да използва този имотъ, Нему се връща само голата собственость, а плодоползването остава на хората: сиромаси, болни, старци, вдовици и други нуждающи се.

По-ясно казано, правя вакф единъ имотъ значи „отреждамъ доброволно този имотъ за Богоугодни цѣли, като го изваждамъ отъ гражданско обращение за вѣчни врѣмена".

Вакф на второ мѣсто означава и „отредениятъ по този начинъ за Богоугодни цѣли имотъ", мн. число става *евкаф*, *вакъфи* т. е. *вакъвски имоти*.

„*Вакъфитѣ* или богоугоднитѣ фондации сж имоти, чийто вѣрующи даритель или учрѣдитель *вакжф*, се смѣта за доброволно отказалъ се отъ тѣхъ за да отстжпи голата имъ собственость на Бога, а плодоползването на хората". Мураджа д'Охсонъ.

„Правя една вещь *вакф*, това значи да разполагамъ съ тази вещь по начинъ, щото собственостьта й да се възвърне Богу, отъ когото е дошла и само плодоползването да може остане на хората. Имотътъ, така направенъ *вакф*, не може вече нито да се продава, нито да се дарява, нито да се прѣдава въ наслѣдство". Вормсъ.

„Вакъфътъ е институтъ отъ Мюсюлманското гражданско право, който отнема отредения имотъ отъ правилата на общото право и го прави неподвиженъ, като го прѣдназначава за служене на нѣкоя богоугодна, благотворителна или човѣколюбива цѣль, срѣщу награда, която учрѣдительтъ очаква на онзи свѣтъ". Clavel. [1])

Посвещавамъ единъ имотъ за вакф значи „давамъ голата му собственость на Бога, като забранявамъ тя да се прѣхвърля другиму, съ условие щото ползата отъ имота да се дава на хората, *ибадуллах*, т. е. на божиитѣ служители". — Омеръ Хилми ефенди пос. съч.

Коранътъ, който говори въ подробности за всички мюсюлмански институти и за много вида благодѣяния и милостини, за вакъфитѣ не споменава нищо. По тази причина въ първитѣ врѣмена на Исляма нѣкои законоучители, между които и Великиятъ Имамъ Ебу Ханифе, сж оспорвали юридическата стойность на вакъфа, като накърняющъ законнитѣ права на наслѣдницитѣ, които се лишаватъ безъ сериозни

---

[1]) Clavel. Vakf ou Habous. Le Caire, 1896.

поводи отъ имота. Но противното мнѣние е надделяло и той е станалъ законенъ институтъ.[1])

За главна юридическа основа на вакъфа се сочи единъ *хадисъ*, извлеченъ отъ сборника на Бохари. Споредъ този хадисъ, „Омеръ бин Катал, бждещия халифъ, билъ попиталъ Пророка какъ да се разпореди съ земята си въ Кайбаръ, за да бжде най-угодно Богу“ и билъ получилъ слѣдния отговоръ: „голата й собственость направи неподвижна, хабс или вакф, а приходитѣ й раздай на беднитѣ“.[2])

Институтътъ, обаче, истински е почналъ да сжществува едва къмъ второто столѣтие на Исляма.

Както видѣхме отъ даденитѣ до тукъ опрѣдѣления и отъ цѣлитѣ които си поставя, вакъфътъ е дарение, но *своего рода дарение*. Той нѣма нишо общо нито съ послѣсмъртното дарение (завѣщанието), нито съ това направено приживѣ.

При дарението приживѣ, както и при завѣщанието, имотътъ се подарява на нѣкое физическо или юридическо лице за негови собствени цѣли. Въ повечето случаи подареното нѣщо се дава въ пълното разпореждане на надареното лице. Когато при вакъфа цѣльта трѣбва винаги да бжде богоугодна, като сжщеврѣменно съ правото на собственость на имота надареното лице *не може въ никакъвъ случай да се разпорежда*: това право принадлежи Богу, т. е. *имотътъ излиза отъ гражданско обращение*.

Въ сравнение съ завѣщанието вакъфътъ има и това прѣимущество, че не е ограниченъ на $^1/_3$ отъ имуществото на учрѣдителя: послѣдниятъ може да направи вакъфъ всичкитѣ си имоти.

Вакъфътъ не е завѣщание още и по слѣдната причина: при завѣщанието завѣтътъ минава въ разпореждането на завѣтника само слѣдъ смъртьта на завѣщателя, когато при *вакъфа*, имотътъ става *вакъвски* отъ момента на учрѣдяването му; зивѣщательтъ може да отмѣни завѣщанието прѣди смъртьта си, а *вакъфътъ* не може се отмѣни.

Цѣльта на вакъфа трѣбва да е винаги: или *богоугодна*, молитвени домове, гробища и пр., или *благотворителна*, подпомагане бѣдни, сираци, вдовици и пр, или *човѣколюбива*, чешми, мостове, библиотеки и пр. Съ една рѣчь въ всички

---

[1]) Heidborn, п о с. с ъ ч. стр. 307.

[2]) Омеръ Хилми, пос. съч.

случаи тя трѣбва да е приятна Богу и да *приближава, текарюб*, човѣка къмъ Него.

Вакъфътъ е благоприетъ, когато съ него се удовлетворяватъ неотложни нужди на хората. Така, ако нѣкждѣ има чешма, а нѣма училище, да се направи училище е по-благоприето отъ колкото да се направи втора чешма.

Ако нѣкой, въ желанието си да учрѣди *вакъф*, купи нѣкой имотъ, но впослѣдствие се откаже отъ намѣрението си, този имотъ не става вакъфъ.

Ако *мутевелията*, т. е управителя на единъ вакъфъ купи имотъ за вакъфа съ пари отъ дохода на този вакъфъ, купения така имотъ не става вакъфъ. Слѣдователно мутевелията е свободенъ да продаде купения имотъ комуто иска Ако, обаче, слѣдъ покупко продажбата той извърши прѣдъ сждията всички формалности относно вакъфитѣ, имотътъ става *вакъфъ*.

Имотътъ е вакъвски само когато се купи съ другъ вакъвски имотъ. — Омеръ Хилми, пос. съч. стр. 15, 16.

Богоугодниятъ характеръ на вакъфитѣ е толкова сжщественъ, че щомъ по нѣкаква причина прѣстане да сжществува, вакъфа сжщо прѣстава дя сжществува, cessante caüsa cessant effectus.

§ 2. Учрѣдяване и управление на вакъфа.

Учрѣдяването на вакъфа става съ писменъ актъ, нареченъ *вакъфнаме*. Този документъ трѣбва непрѣменно да бжде прочетенъ и съдържанието му разяснено на нарочно за това повикани свидѣтели. Не стане си това, *вакъфа* е недѣйствителенъ.

Учрѣдительтъ може да опрѣдѣли приходитѣ на вакъфа първо за себе си и за поколението си, и пакъ вакъфа да е дѣйствителенъ.

Вакъфътъ, учрѣденъ при смъртоносна болесть слѣдва правилата установени за завѣщанието. Въ този случай не може, прочее, да се включи повече отъ $1/3$ отъ имуществото на учрѣдителя. Послѣдниятъ може да учрѣди вакъфъ цѣлия си имотъ, само ако нѣма наслѣдници.

Слѣдъ учрѣдяването на вакъфа, т. е. слѣдъ написване на *вакъфнамето*, за да стане дѣйствителенъ, вакъфа трѣбва

да бжде зарегистриранъ въ шериятското сждилище. Тази операция се нарича *теджил*.

Зарегистрирането пъкъ става само възъ основа на сждебно рѣшение, издадено отъ шериятския сждия. Това рѣшение се издава въ резултатъ на *фиктивенъ процесъ* между учрѣдителя на вакъфа и назначения отъ него *мютевелия* за вземане обратно посветения Богу имотъ. Рѣшение, издадено отъ сждията безъ този фиктивенъ процесъ е недѣйствително. Въ случай че учрѣдителя почине, фиктивния процесъ водятъ наслѣдницитѣ му.

Съ ИмператорскиФерманъ отъ 950 год. (1731) забранява се на сждиитѣ да зарегистриратъ вакъфитѣ, учрѣдени отъ длъжници. Кредиторитѣ иматъ право да искатъ отмѣнението на вакъфа на тѣхния длъжникъ и да си събератъ вземанията Ако сждията, въпрѣки това извърши регистрирането, послѣдното е недѣйствително.

Но ако нѣкой учрѣди имота си вакъфъ и го зарегистрира прѣди да е ималъ дългове и впослѣдствие направи такива, кредиторитѣ му не могатъ иска отмѣнението на вакъфа. — Омеръ Хилми, пос. съч.

Операцията по зарегистрирането свършена, вакъфа става *неотмѣняемъ*. Всѣкакви дѣйствия, като продажба, ипотека, даряване и пр. извършени съ този имотъ сж нищожни по право.

По въпроса за момента, отъ който вакъфътъ трѣбва да се счита *неотмѣняемъ*, мюсюлманскитѣ законоучители стоятъ на различни становища.

Споредъ мнѣнието на Имамъ Ебу Ханифе, учрѣдительтъ на вакъфа може въ всѣко врѣме да си възвърне обратно посветения Богу имотъ; а слѣдъ смъртьта му това могатъ да направятъ наслѣдницитѣ му.

Имамъ Мохамедъ пъкъ е на мнѣние, че вакъфа става *неотмѣняемъ* съ самото му *прѣдаване* на новоназначения управитель, *мутевелия*.

А споредъ гледището на Имамъ Ебу Юсуфъ, вакъфа е дѣйствителенъ и *неотмѣняемъ* отъ момента на *волеизявлението* на учрѣдителя, като *вакф итдим, посветих за вакф*.

По общо правило вакъфа, учрѣденъ за слѣдъ смъртьта става *неотмѣняемъ* отъ самата смърть на учрѣдителя, понеже вакъфътъ, учрѣденъ съ това условие се счита за завѣщание и се подчинява напълно на правилата, които уреждатъ завѣщателнитѣ разпореждания.

Вакъфътъ се управлява съгласно наредбитѣ на учрѣдителя, постановени въ учрѣдителняя актъ, *вакъфнамето*, което на български може да се нарече и *вакъфски актъ*. Ако, обаче, установенитѣ въ този актъ правила противорѣчатъ на шерията или уврѣждатъ цѣльта, която си е поставилъ учрѣдительтъ, управительтъ на вакъфа може, съ съгласието на шериятския сѫдия, да се оттегли отъ управлението на вакъфа. Ако учрѣдительтъ си е запазилъ това право, може самъ да измѣни правилата на управлението.

Учрѣдительтъ свободно може да посочи лице за *мютевелия*, т. е. управитель на вакъфа. Управитель може да стане и самия той. Въ такъвъ случай, той управлява вакъфа не както по-прѣди, като частенъ имотъ, а като всѣки други управитель. Той прѣстава да има jus fruendi надъ вакъфа. Ако управлението му не е добро, шериятския сѫдия може да го смѣни.

Мютевелията трѣбва да е пълнолѣтенъ, да разумява, да е честенъ, и да разбира отъ вакъфскитѣ работи. Ако посочения въ вакъфнамето мютевелия е малолѣтенъ, до пълнолѣтието му, сѫдията му назначава *замѣстникъ*, *каймакам-и-мютевели*.

Мютевелията може да бѫде и жена.

Учрѣдительтъ може сѫщо да стане *мютевелия*. Слѣдъ смъртьта му сѫдията назначава другъ такъвъ.

Ако въ вакъфнамето мютевелийството т. е. управлението е дадено на потомството на учрѣдителя, сѫдията не може по никой начинъ да назначава други хора. Ако е казано „управлението да се дава на най-достойнитѣ, *ершед*, мои низходящи", то се дава на тѣхъ, били тѣ жени или мѫже.

Сѫдията назначава на *мютевелията* замѣстникъ и когато първиятъ замине за дълго пѫтешествие безъ да си е оставилъ пълномощникъ.

Въ случай че *мютевелията* злоупотрѣби съ вакъфа, сѫдията му назначава замѣстникъ, който води дѣлото. Сѫщото се прави и когато управительтъ почувствува нужда отъ помощникъ.

Управительтъ е самовластенъ въ стопанисването на вакъфа. Шериятскиятъ сѫдия, обаче, има право на надзоръ върху всички вакъвски имоти. Той може да прѣгледа въ

всѣко врѣме смѣтководството на мютевелията, стига да е забѣлѣзалъ нѣщо нередовно. Установи ли се злоупотрѣбление, сѫдията отстранява провинилия се мютевелия отъ управлението на вакъфа, та билъ той и самия учрѣдитель.

Но сѫдията безъ законни причини нѣма право да уволни мютевелията; направено, това му дѣйствие нѣма никаква сила.

Приходитѣ отъ единъ вакъфъ не могатъ да се употрѣбятъ за другъ вакъфъ, дори и когато учрѣдительтъ и на двата вакъфа да е едно и сѫщо лице. Въ случай че биха се изразходвали, по този начинъ, тѣ се събиратъ отъ мютевелията. Това се допуща само за разрушени вакъфи и близки по мѣстонахождението и естеството си.

Мютевелията за управлението на вакъфа получава възнаграждение. Това възнаграждение се дава всѣка година отъ годишния доходъ на вакъфа и се казва *вазифе*, мн. ч. *везаиф*.

Мютевелията е длъженъ да управлява вакъфа съгласно наредбитѣ на *вакъфнамето*. Той има право, обаче, съ съгласието на шериятския сѫдия да измѣня нѣкои само формални страни. Ако напримѣръ учрѣдительтъ е наредилъ вакъфа да се дава подъ наемъ за по една година, и ако желающи за една година нѣма, а се прѣдставятъ такива за двѣ или три години, мютевелията, слѣдъ като се допита до сѫдията, може да даде подъ наемъ вакъфа за двѣ или за три години.

Ако въ *вакъфнамето* не е казано по какъвъ начинъ да се ползуватъ отъ имота лицата, на които е посветенъ, тѣ се ползуватъ отъ приходитѣ му, но нѣматъ право да го обитаватъ напримѣръ.

Съ една речь вакъфа се управлява строго по условията, постановени въ учрѣдителния актъ. Тѣзи условия не могатъ да се измѣнятъ дори и отъ самия учрѣдитель на вакъфа. Учрѣдительтъ може да стори това само, ако въ учрѣдителния актъ си е запазилъ това право. Но веднѫжъ измѣненитѣ условия не могатъ повторно да се измѣнятъ, ако въ *вакъфнамето* не е казано колко пѫти учрѣдительтъ ще има право да измѣня условията. Това право учрѣдительтъ може да даде и на мютевелиитѣ на вакъфа.

Учрѣдитель, който не е запазилъ правото да измѣнява условията на управлението може да измѣнява само условията

на мютевелийството, но и то съ усмотрението на шериятския сѫдия. Така, съ съгласието на сѫдията, той може да отнеме управлението на вакъфа отъ чуждитѣ лица и да го повѣри на хора отъ потомството си.

§ 3. — За лицата, които могатъ да учрѣдяватъ вакъфъ и за лицата въ полза на които се учрѣдява вакъфа.

За да може едно лице да учрѣди вакъфъ трѣбва да е: свободно, пълнолѣтно, дѣеспособно, да разумява, да е платежноспособно (да не е фалирало, *мюфлисъ*).

Жената подъ сѫпружеска власть у ханефититѣ може да учрѣдява цѣлия си имотъ вакъфъ.

Слѣдва, че вакъфитѣ на малолѣтнитѣ, лудитѣ, идиотитѣ, несвободнитѣ, не сѫ дѣйствителни.

Недѣйствителни сѫ и вакъфитѣ на запрѣтенитѣ поради разточителность и по неплатежноспособность.

Не е необходимо щото учрѣдительтъ да е отъ религията на тѣзи, въ полза на които посветява имота си. Дѣйствителенъ е, прочее, вакъфа на мюсюлманинъ въ полза на бѣдни немюсюлмани и обратно[1]).

Мюсюлманинъ напр. не може да учрѣдява вакъфъ за църква и обратно: немюсюлманинъ не може да учрѣдява вакъфъ за джамия. Това произлиза отъ естеството на вакъфа, който като учрѣденъ за богоугодна цѣль се счита и за набоженъ актъ *ибадетъ*. Не е набоженъ актъ мюсюлманинъ да се грижи за църквата, както и немюсюлманинъ да мисли за джамия. Изключения правятъ само вакъфитѣ за Иерусалимъ. Този градъ е свещенъ и за тритѣ религии: християнска, мюсюлманска и еврейска.

Лицата, въ полза на които се учрѣдява вакъфа се казватъ *мефкуф-ун-алеих*.

Тѣзи лица били тѣ физически, или юридически, могатъ веднага да почнатъ да се ползватъ отъ вакъфа.

Учрѣдительтъ има право да посочи като първи ползващи се отъ вакъфа било цѣлото си потомство, било това до извѣстно поколение.[2])

---

1) Омеръ Хилми, пос. съч, стр. 18.
2) Омеръ Хилми, пос. съч.

Въ това отношение учрѣдительтъ се ползва съ пълна свобода. Но той трѣбва ясно да означи кои лица ще се ползватъ отъ вакъфа.

За това съществуватъ и нѣкои общи правила. Така, ако въ учрѣдителния актъ думата „дѣца“ *евляд* е употрѣбена само веднъжъ, тя означава само „дѣцата на учрѣдителя“, но не и внуцитѣ му. Но ако учрѣдительтъ каже „посвещавамъ имота си подъ уловие, щото отъ приходитѣ му да се ползватъ дѣцата ми отъ поколение на поколение“, думитѣ отъ *поколение на поколение* означаватъ дѣцата и внуцитѣ на учрѣдителя на вакъфа.

Учрѣдительтъ може да постанови въ учрѣдителния актъ и реда, по който ще се ползватъ поколенията му от вакъфа. Ако той нареди щото до като е живо първото поколение, второто да нѣма право да се ползва отъ вакъфа, второто поколение не получава нищо от вакъфа до като съществуватъ роднини отъ първото поколение.

Учрѣдительтъ може да нареди въ учрѣдителния актъ щото „приходитѣ отъ еди-кой си вакъфъ“ „да се даватъ на потомството ми, живуще въ еди-кой си градъ“ или „да се даватъ на ученитѣ отъ потомството ми“. Въ такъвъ случай потомството на учрѣдителя, живуще въ други градове, както и неученитѣ отъ потомството не получаватъ нищо отъ вакъфа.

При подѣлбата на вакъфскитѣ приходи, женитѣ получаватъ равни части съ мѫжетѣ. Ако, обаче, учрѣдительтъ нареди „разпрѣдѣлението на приходитѣ да става по наслѣдственото право“, женитѣ взематъ половината отъ частьта на мѫжетѣ.

Вънъ отъ горѣизброенитѣ случаи, които се считатъ за изключителни, учрѣдительтъ обикновено посветява имота си за храмове или гробища, за болници, сиропиталища, старопиталища, или нарежда приходитѣ да се употрѣбятъ за изграждане на чешми, мостове, или да се изразходватъ за издръжката на поменатитѣ благотворителни заведения. Той може да нареди приходитѣ да се раздаватъ направо на бѣднитѣ, сирацитѣ, вдовицитѣ, хромитѣ и пр. на еди-кой си градъ.

Отъ казаното до тукъ ясно е, прочее, че главната цѣль която учрѣдителътъ прѣслѣдва е да подкрѣпи страждущитѣ на този свѣтъ *раби Божии, ибадуллах.*

Колкото за надеждата, която, споредъ цитираното опрѣдѣление на Clavel, учрѣдительтъ храни за възнаграждение на онзи свѣтъ въ отплата на тържествено проявената благотворителность въ този свѣтъ, ние намираме за твърдѣ естествена. Има ли религия, въ пълната смисъль на думата, чийто послѣдователи да не вѣрватъ въ нравственото поучение: ако правишъ добро прѣзъ земния си животъ, ти ще получишъ сжщото въ задгробния си животъ.

Това психологично и ясно недоловимо религиозно чувство на вѣрующия при учрѣдяването на вакъфа, обаче, не дава ни най-малкото основание на почитаемия авторъ да заключава, че *„вакъфътъ е почти двустраненъ договоръ, сключенъ между Бога и учрѣдателя"*. Че *„Въ замѣна на отстжпенитѣ си имоти, дѣло приятно Богу, той ще получи въ бждещия си животъ радоститѣ отредени за богоизбранитѣ"* И че *„тукъ има истински договоръ*, do ut des".

Горното заключение на Clavel е пресилено и неюридично още и защото подраздѣленията на договоритѣ на едностранни и двустранни, на възмездни и безвъзмездни и пр., до колкото си спомняме Общата Теория на правото не е никждѣ направено по отношение на Бога и ползата, която Той би могълъ да достави на хората. На всѣкждѣ подъ внимание сж вземали само *реалнитѣ, дѣйствителнитѣ* интереси, за запазването на които две или повече пакъ *дѣйствително сжществуващи* лица, физически или юридически, взаимно даватъ съгласието си, т. е. се съгласяватъ или съ други думи сключватъ съглашение, наречено договоръ. Този последниятъ е двустраненъ само когато всички договорящи се страни даватъ дума да изпълнятъ или да не изпълнятъ нѣщо спрѣмо другитѣ. Казано на юридиченъ езикъ, двустраненъ договоръ имаме само когато договорящитѣ *взаимно се задължаватъ едни къмъ други*, или по-ясно казано, когато всѣка една страна *дава задължение* срѣщу *дадено отъ другата страна задължение* т. е. когато договорътъ прѣдставлява точно do ut des, *давамъ, давашъ и ти*.

Въ вакъфа нѣщо подобно на do ut des ние не виждаме. Милостивиятъ мюсюлманинъ посветява имотитѣ си на нуждающитѣ се бѣдни, болни, сираци и пр., но послѣднитѣ не му се отплащатъ съ нищо въ замѣна.

Че Всевишниятъ е могълъ да възнагради въ другия свѣтъ милосърдието, проявено въ този свѣтъ, е въпросъ отъ друга область. Правната наука, която още отъ римско врѣме се е ограничила на чисто човѣшкитѣ работи, би се много забъркала, ако би се изкусила и би

тръгнала да дири обяснения за своя прѣдметъ въ наука която се занимава съ чисто божествени задачи.

§ 4. За имотитѣ, които могатъ да се посветяватъ.

Учрѣдениятъ за вакъфъ имотъ трѣбва да е въ пълната собственость и разпореждане на учрѣдителя.

Слѣдователно не може да се посвети за вакъфъ едно вземане, прѣди то да е събрано. То може само да се завѣщае на нѣкое благотворително дѣло. Въ този случай, обаче, ще трѣбва да се спазятъ всички условия изискуеми при завѣщанието.

Вакъфътъ е дѣйствителенъ, ако имотътъ е ипотекиранъ или даденъ подъ наемъ. Но правата на ипотекарния кредиторъ или на наемателя не падатъ отъ факта, че имотътъ става вакъфъ.

Дѣйствителенъ е и вакъфътъ върху идеалната часть, имотътъ билъ или не билъ подѣляемъ

Посветената вещь трѣбва да е ясно опрѣдѣлена. Не може да се учрѣдява вакъфъ съ неопрѣдѣлени думи като „посвещавамъ нѣщо отъ имота си, или единъ отъ дюкянитѣ си".

Не е дѣйствителенъ вакъфа, учрѣденъ подъ условие за бѫдеще, като „слѣдъ една година, слѣдъ смъртьта ми".

Тъй като една отъ сѫщественитѣ особености на вакъфа е неговата дълготрайность, строго погледнато, посветениятъ имотъ трѣбва да бѫде недвижимъ, понеже движимоститѣ не сѫ дълготрайни.

По сѫщата причина не е дѣйствителенъ и вакъфа, учрѣденъ за опрѣдѣлено врѣме, като „посвещавамъ имота си за вакъфъ за петь или петнадесеть години, а слѣдъ това врѣме да ми се повърне".

Въ мѣстноститѣ, обаче, кѫдѣто обичаитѣ, *юрф-ю-адет*, допущатъ това, за вакъфъ се приематъ и движимости. Такива вакъфи могатъ да бѫдатъ: книги за библиотеки и читалища, учебни пособия за медресета и училища, нѣкой екземпляръ отъ Корана за джамия, жито за посѣвъ за раздаване на бѣднитѣ земледѣлци и пр.

Движими вещи, които принадлежатъ на посветенитѣ недвижими имоти, а съ термина на българското право *недвижимитѣ иму-*

щества по назначение като добитъкъ прѣдназначенъ за обработване единъ чифликъ, земледѣлческитѣ сръдия на сжщия, храната, сѣното, сламата за добитъка и пр. и пр. се считатъ за вакъфъ, щомъ като чифлика е учрѣденъ за вакъфъ, при все че въ тази мѣстность обичаитѣ да не допускатъ движимости да се учрѣдяватъ за вакъфъ.

Вакъфътъ по естеството си е вѣченъ, *мюебед*.

Благодарение само на тази имъ особеность, вакъфи за огромни суми и днесъ още сжществуватъ и въ България, и въ Ромжния, и въ Сърбия, и въ Алжиръ, Тунизъ и въ всички държави и провинции откъснати отъ бившата Османска Империя.

Този родъ благодѣяния на врѣмето сж били широко практикувани и отъ официални, и отъ частни лица поради двѣ причини: I — охолното положение у еднитѣ, и II — страха у вторитѣ да не би държавното съкровище, което често е изпадало въ нужда, да обсеби имотитѣ имъ, което нѣщо твърдѣ често и твърдѣ безцеремонно се е случвало изъ източнитѣ абсолютически империи.

Въ наши дни поради изчезването на горѣизброенитѣ причини, вакъфи твърдѣ рѣдко се учрѣдяватъ.

Казахме, че посветениятъ имотъ трѣбва да е въ пълната собственость на учрѣдителя.

Ето защо нѣкои законоучители, отричатъ правото на Владѣтелитѣ да учрѣдяватъ вакъфи прѣзъ врѣме на царствуването си. Тарабулюси пъкъ е на мнѣние, че вакъфътъ на Владѣтеля е дѣйствителенъ, само ако имотътъ е негова лична собственость, и нищоженъ въ случай че принадлежи на държавното съкровище.

Но има и правовѣди, които отиватъ още по-далече и казватъ, че всички имоти на Владѣтеля произхождатъ отъ държавата. Слѣдователно тѣ не сж негови лични имоти, и като такива не могатъ да се посветятъ за вакъфи, а посветенитѣ трѣбва да се считатъ за нищожни. [1])

§ 5 Видове вакъфи.

Вакъфскитѣ имоти за Турция, се дѣлятъ на слѣднитѣ видове:

---

[1]) Clavel, пос. съч. стр. 115.

I —Вакъфи, управлявани направо отъ Министерството на Вакъфитѣ. Тѣзи вакъфи се наричатъ *ефкаф и мазбута.*

Въ тоя видъ влизатъ:

а) Вакъфитѣ, учрѣдени отъ Султанитѣ.

б) Вакъфитѣ, чийто мютевелийство се е свършило, поради което обстоятелство тѣ сѫ попаднали подъ управлението на казаното Министерство.

II — Вакъфи, управлявани отъ свои мютевелии, но подъ надзора на Министерството на Вакъфитѣ. Тѣзи вакъфи се наричатъ *евкаф-и-мюлхака*

Султанитѣ обикновенно сѫ повѣрявали управлението на личнитѣ си вакъфи и тѣзи отъ членоветѣ на императорския дворъ на висши държавни чиновници, като *шеи-хюл-исляма, великия визиръ* и пр.

Тъй като за голѣмитѣ вакъфи шерията изисква и единъ надзорникъ *назъръ*, който да контролира управлението на вакъфа, султанитѣ сѫ повѣрявали и тази служба сѫщо на висши чиновници. Тѣзи последнитѣ сѫ я упражнявали посрѣдствомъ инспектори, *муфетиши.*

Но съ течение на врѣмето поиска се този контроленъ институтъ да се засили и устрой по начинъ, който да му позволи ефикасно да изпълнява функциитѣ си. Така въ 1826 г. надзора на всички султански вакъфи се съсрѣдоточи въ едно държавно учрѣждение: Султанъ Махмудъ II създаде Министерството на Вакъфитѣ, *евкаф назарети.*

Това Министерство съ законъ отъ 3 Мартъ 1924 год. на Турската Република биде прѣвърнато въ Главна Дирекция на Вакъфитѣ и прѣдадена къмъ Министерския Съвѣтъ. — Отдѣление Религиозни Дѣла.

III — *Евкаф-и-мюстесна* сѫ вакъфитѣ, управлявани свободно отъ свои мютевелии, безъ никакъвъ надзоръ отъ страна на Министерството на Вакъфитѣ.

По отношение на ползата, която принасятъ на обществото, вакъфитѣ биватъ два вида:

I — Вакъфи, чийто облаги се използватъ въ натура. Такива сѫ гробищата, молитвенитѣ домове, читалнитѣ, си-

ропиталищата, мостоветѣ и други подобни богоугодни благотворителни заведения.

II — Вакъфи, на които се използватъ само приходитѣ.

Тѣзи вакъфи се наричатъ *мюстегелят, приходоносни.*

Такива сж градинитѣ, дюкянитѣ, банитѣ и пр., които се даватъ подъ наемъ за въ полза на богоугодната цѣль.

Покрититѣ вакъфи *мюстегелят* се наричатъ *мусакафат, отъ сакф,* което значи покривъ.

Този втори видъ вакъфи се дѣли на три групи:

1. — Вакъфи съ двоенъ наемъ, наречени *иджаретеинли*

Двойния наемъ бива: а) *инджарей-муаджеле*, който се плаща въ момента на наемането на вакъфа и б) *иджарей муеджеле*, който се плаща всѣка година.

2. — Вакъфи съ единиченъ наемъ, *иджарей—вахидели*

3. — Вакъфи *муката-алж.*

Мукатаалж евкаф имаме когато мѣстото е вакъвско, а сградата е собственость на частно лице. Тогава този собственикъ плаща годишенъ данъкъ на вакъвското управление за мѣстото. Този данъкъ се казва *мукатаа.*

Не ще и съмнѣние, че сградата може да се продава и прѣхвърля другиму на общо основание. Даждието *мукатаа* се плаща отъ новитѣ собственици на сградата.

Това анормално положение на този видъ вакъфи, напослѣдъкъ е занимало сериозно турското правителство. Слѣдъ дълги проучвания на въпроса, то е наредило щото даждието *мукатаа* да се плаща още само 60 години. Слѣдъ това врѣме мѣстото става собственость на собственика на сградата.

Отначало всички вакъфи съ двоенъ наемъ сж били такива съ общеприетия единиченъ наемъ. Но тъй като, особено въ голѣмитѣ градове, много вакъвски имоти били опожарени или разрушени и невъзстановени по липса на срѣдства, турското правителство за да прѣдотврати изчезването на вакъфитѣ е измислило системата на двойния наемъ.

Така, първата часть отъ този двоенъ наемъ, наречена *иджарей муаджеле*, е винаги една доста голѣма сума, съ която се прѣизгражда, или прѣустановява разрушения

вакъвски имотъ. А втората часть, *иджарей муедженле*, е твърдѣ малка. Тя се плаща въ края на всѣка година. Понѣкога размѣра на този наемъ е тъй нищоженъ, че той би могълъ и да не се събира. Но слѣднитѣ съображения налагатъ щото той да се счита за редовенъ и за истински наемъ на вакъвския имотъ:

1. Обществото трѣбва да вижда, че вакъвското управление не е прѣстанало да мисли за своя вакъвски имотъ.

2. Така наемателя на имота не ще може да иска присвояването му по давность.

3. Съ този годишенъ наемъ спазва се и принципа на Ханефитската школа, вакъфитѣ да не се даватъ подъ наемъ за дългъ наеменъ срокъ.

Особеностьта на вакъфитѣ *иджаретеинли* т. е. тѣзи съ *двоенъ наемъ* е тая, че слѣдъ смъртьта на наемателя имъ, владѣнието на тѣзи вакъфи прѣминава безвъзмездно върху дѣцата отъ мъжки и женски полъ, но не и върху другитѣ му наслѣдници.

Въ случай че наемательтъ умрѣ безъ дѣца, владѣнието на вакъфа прѣминава върху другитѣ му наслѣдници по постановленията на наслѣдственото право, само ако учрѣдительтъ е наредилъ въ учрѣдителния актъ прѣхвърлянето да става по този редъ.

Наемателитѣ на вакъфитѣ съ двоенъ наемъ могатъ да прѣхвърлятъ вакъфа на трето лице, било безвъзмездно, било възмездно, стига да вематъ съгласието за мютевелията. Това прѣхвърляне наречено *фираг* става по общитѣ правила на гражданскитѣ закони.

Този, който прѣхвърля имота се нарича *фариг*, комуто се прѣхвърля имота — *мефругун-лех*, а прѣхвърления имотъ — *мефругун-бих*.

Когато имотътъ се прѣхвърля окончателно и безусловно прѣхвърлянето се казва *фирагж-кати-ж*. А когато имотътъ се прѣхвърля съ условие послѣдниятъ да се повърне на прѣхвърляча, ако той изплати дълга на кредитора си, казва се че има *фирагж-бил-вефа*.

Прѣхвърляне съ право на изкупване се нарича *истиглял*.

Всички спорове по това прѣхвърляне се разрѣшаватъ отъ гражданскитѣ сѫдилища. (чл. 7 З. Ш. С.).

Въ България вакъвскитѣ имоти се управляватъ отъ настоятелствата на мюсюлманскитѣ вѣроизповѣдни общини. Тѣзи настоятелства се избиратъ за срокъ отъ три години отъ българскитѣ избиратели-мюсюлмани, съгласно постановленията на Устава за Духовното Устройство на мюсюлманитѣ въ Царството (Държавенъ вѣстникъ № 65 отъ 26.VI. 1919 г.)

При Главното Мюфтийство въ София, отъ 1920 година насамъ сѫществува Отдѣление на Вакъфитѣ.

Въ Турция слѣдъ закриването на Министерството на Евкафа (законъ отъ 3.III 1924 г.), една комисия отъ авторитетни юристи специалисти по прѣдмета, въ която влизаше и професора по Международно Право на Цариградския Университетъ, Джемилъ бей, изработи законопроектъ за управлението на вакъфитѣ.

Съгласно този законопроектъ, който по всѣка вѣроятность ще се приеме тъй, както е прѣдставенъ отъ комисията, всички *султански* вакъфи вzематъ наименованието *народни* вакъфи и се управляватъ отъ единъ *вакъвски съвѣтъ*, подвѣдомственъ на Министерския Съвѣтъ. Управлението на всички останали частни вакъфи отъ всички видове се повѣрява на административнитѣ общини. По този начинъ вакъфитѣ отъ своего рода имоти, каквито бѣха по-рано и чийто управление бѣ така забъркано, че принуди Ангорското Правителство да закрие Министерството имъ, за напрѣдъ ставатъ *обществени имоти*. А веднажъ смѣтнати за такива, главнитѣ прѣдставители на обществената власть, държавата и общината, се счетоха длъжни да вzематъ въ рѫцѣ управлението имъ.

Въ България този принципъ до нѣкждѣ е спазенъ. Всички вакъфи се управляватъ отъ мюсюлманскитѣ вѣроизповѣдни общини. Държавната власть сѫщо *до нейдѣ* упражнява надзоръ върху това управление. Този надзоръ, обаче, диктуванъ отъ съображения на *общественъ дългъ* и *обществена полза*, а главно, наложенъ за предотвратяване на евентуални злоупотрѣбления, е много слабъ. Той се състои само въ утвърждаване на бюджетитѣ, търговетѣ, покупко-продажбитѣ и пр., което, споредъ насъ, е само една формалность.

Истински надзоръ би имало, когато въ мѣстнитѣ мюсюлмански общини, се намира и единъ прѣдставитель на държавата съ равни права на членоветѣ на общината. Такива прѣдставители на държавната власть най сполучливо биха били, или мѣстния финансовъ началникъ, или държавния адвокатъ

Колкото за Отдѣлението за Вакъфитѣ при Главното Мюфтийство, което днесъ е учрѣждение съ еднолична власть, тая на Началника му, може да се прѣвърне въ колегиално учрѣждение, *вакъвски съ*

вътъ, напримѣръ. Прѣдседательтъ както и двама отъ членоветѣ на този съвѣтъ би трябвало да се избиратъ за периодъ отъ нѣколко години отъ членоветѣ на настоятелствата на мюсюлманскитѣ общини за да имъ се докаже, че тѣ сж тѣхни пълномощници, а другитѣ двама членове представители на държавата, хора юристи и специалисти по материята, вкупомъ биха съставили и едно достойно за вакъвския институтъ постоянно присжтствие, съ секретарь и юристконсултъ изъ неговата срѣда.

Така ще бжде задоволено цѣлото мюсюлманско население, което ще знае, че управлението на вакъфитѣ е подъ прѣкия надзоръ на обществената власть и че неговитѣ избраници не биха могли да попаднатъ подъ изкушения. Съ това ние мислимъ, че и държавата би изпълнила единъ общественъ дългъ спрямо поданницитѣ си мюсюлмани и спрямо себе си.

§ 6. Подсждность на вакъфскитѣ дѣла.

По-горѣ обяснихме, че вакъфитѣ не принадлежатъ нито къмъ категорията на даренията, нито къмъ тази на завѣщанията. Слѣдователно тѣ не спадатъ къмъ наслѣдственото право. По естеството на прѣдмета си тѣ могатъ да се причислятъ къмъ вещното право[1]).

Изхождайки отъ тази гледна точка именно, френскитѣ граждански сждилища въ Алжирия и Тунисъ се занимаватъ и съ разрѣшаването на вакъвскитѣ въпроси.

Въ Алжирия повече отъ 60 години всички въпроси, относящи си до вакъфа сж разрѣшавани отъ френскитѣ сждилища. Слѣдователно тѣзи въпроси сж отъ областьта на вещното право, (Statut immobilier).

Въ Тунисъ всички спорове около вакъфа, колкото се касае до подсждностьта, сж подчинени на сжщитѣ принципи, на които сж подчинени всички други въпроси, засѣгащи недвижимоститѣ. Clavel, пос. съч. стр. 55 и 58.

По този важенъ въпросъ се произнесълъ не веднъжъ и Френскиятъ Касационенъ Сждъ въ Парижъ. Така съ рѣшението си отъ 20 декември 1893 год., сждътъ постановява: че въ Алжиръ споровет̀ѣ относящи се до качеството на наслѣдникъ, и до наслѣдственото прѣхвърляне на имотитѣ между туземци сж подсждни на мюсюлманскитѣ сж-

---

[1]) E. Clavel, Пос. Съч.

дилища, но когато се касае да се установи дали единъ недвижимъ имотъ е вакъфъ, компетентни сж изключително френскитѣ сждилища [1]).

Единъ отъ сериознитѣ доводи на Clavel въ полза на гражданскитѣ сждилища е и тоя, че шериятскитѣ сждилища си присвояватъ правото да разглеждатъ споровете произходящи отъ *съчейнитѣ, брачнитѣ, наслѣдственитѣ* отношения на мюсюлманитѣ, само защото всички тѣзи въпроси сж подробно *уредени отъ Корана и отъ Сунната*. Когато за вакъфътъ не сжществува нито дума въ Свещенната Книга, а въ Суната отъ толкова хиляди хадиси се говори само въ единъ, два.

Отъ тукъ слѣдва, че вакъвскитѣ въпроси като не тъй тѣсно свързани съ шерията, могатъ, безъ да се накърнини най-малко естеството на института, да се разглеждатъ и отъ нешериятски сждилища [2]).

Въ Турция, обаче, прѣзъ абсолютическия и конституционно-монархическия режимъ теорията и сждебната практика стояха на съвсѣмъ противно становище, отъ това което подържа Clavel.

Обстойно видѣхме какво широко участие взема шериятския сждия въ вакъвскитѣ работи. Съ регистрирането на вакъфа той, тъй да се каже, санкционира волята на учрѣдителя, понеже безъ сждебното рѣшение вакъфа е невалиденъ. Той бди за доброто управление на вакъфитѣ, като отстранява некадърнитѣ управители и имъ назначава замѣстници и пр. и пр. А всички тѣзи права естествено, че му даватъ и правото да се произнася официално по вакъвскитѣ въпроси, т. е той става властенъ да постановява сждебно рѣшение по вакъвскитѣ спорове, или по-кжсо казано, той добива *изключителната компетентность да разглежда дѣлата по вакъфитѣ*.

Пунктъ първи на чл. 7 на турския законъ за Шериятското Сждопроизводство дава най-авторитетенъ изразъ на тази теория. Тамъ се казва: „Изключая дѣлата по вакъфитѣ *иджаретеинъ* и *мусакафат* и дѣлата по владѣнието, всички дѣла по прѣвръщането на вакъфитѣ отъ *мюсакафат* и *мусакафат* на *иджаретеин* и на *мусакафа*, всички дѣла по

[1]) E. Clavel, пос. съч. стр. 56.

[2]) E. Clavel, пог. съч., стр. 60, 61.

мутевелийството, по въпроса за голата собственность на вакъфитѣ, по условията на вакъфа, както и споровет около нѣкои права, установени по обичай върху нѣкои вакъфи, се разглеждатъ отъ шериятскитѣ съдии.

Сѫдебната практика се е ръководила сѫщо отъ принципитѣ, изказани по-горѣ. Така отъ 1882 година насамъ Цариградския Касационенъ Сѫдъ е издалъ многобройни рѣшения по прѣдмета. Ние цитираме само нѣколко отъ тѣхъ:

1. Дѣла по вакъфи и вакъвски доходи сѫ подсѫдни на Шериятскитѣ Сѫдилища. — Рѣшение № 101 отъ 9 май 1882 год.

2. Дѣла по владѣнието на вакъфитѣ *мюстегелят* и *мусакафат* сѫ подсѫдни на Шериятскитѣ Сѫдилища. — Рѣш. № 366, 26. XI. 1885 г.; № 393, 23, IX. 1892 год. Но има и рѣшения като № 913 отъ 7 XI. 1896 год. и № 449 отъ 16. I. 1913 год., които постановяватъ, че тѣзи дѣла сѫ подсѫдни на обикновенитѣ сѫдилища.

3. Дѣлата по спора за опрѣдѣляне дали едно мѣсто (махалъ) е частна собственность (мюлкъ) или вакъфъ, подлежи на разглеждане въ Шериятскитѣ сѫдилища. — Рѣш. № 1010 отъ 6. VII. 1894 год. и много други.

4. Дѣлата по събирането на наема *муеджеле* при вакъфитѣ *иджаретеин* се разглеждатъ отъ обикновенитѣ сѫдилища. — Рѣш. № 227. 15. VI. 1913 год.

§ 7. Давность,

Въ мюсюлманското право давность не сѫществува.

Така, за мюсюлманския правовѣдъ никога едно вещно право не може да се придобие по *давность*. За него правото е придобито благодарение само на закъснѣлия искъ, който се отхвърля, като не прѣдявенъ на врѣме, когато носительтъ на това право не е билъ възпрѣпятствуванъ да стори това. Тукъ вече се приема, че правото на искъ е изгубено, понеже се прѣдполага, че продължителното неупражнение на това право е равносилно на отказване отъ него.

Но нѣколко *фетви*, издадени по граждански дѣла сѫ признали само погасителната давность, и то при извѣстни условия.

Така, исковетѣ относително сѫщинскитѣ вакъвски имоти се погасяватъ съ тридесеть и шесть годишна давность. Слѣдователно, ако нѣкой е владѣлъ вакъвски имотъ тридесеть и шесть години наредъ, безъ да е билъ обезпокояванъ отъ *мутевелията* на вакъфа, и ако послѣдниятъ е търпѣлъ владѣнието безъ да може да прѣдстави законно оправдание за бездѣйствието си, искътъ за възвръщане на вакъфския имотъ, заведенъ впослѣдствие, остава безъ разглеждане, като погасенъ по давность.

Съ изтичането на петнадесеть години се погасяватъ исковетѣ за владѣние на вакъвски имоти, като *иджаретеин* и пр. Така, ако нѣкой прѣзъ петнадесеть години е търпѣлъ другъ нѣкой да държи подъ наемъ вакъвски имотъ отъ вида *иджаретеин*, и слѣдъ това, заведе дѣло за да докаже че на този вакъфъ много отдавна той е билъ наематель и настоява пакъ да стане такъвъ, дѣлото не се изслушва, като погасено по давность.

Незнанието давностьта не е оправдание.

Дѣлата за право на *мутевелийство* се погасяватъ съ петнадесеть години.

Признанието направено отъ страна на *мутевелията* въ врѣда на вакъфа не е дѣйствително.

Исковетѣ за търсене на доходи отъ вакъвски имоти се погасяватъ съ петнадесеть години.

Изчислението на давностьта става съ лунната година, а не съ слънчевата.

По отношение на вакъфитѣ отъ обществена полза, като богоугоднитѣ, благотворителнитѣ и човѣколюбивитѣ заведения давность не сѫществува.

Така, гробища, молитвени домове, сиропиталища и пр. не могатъ се присвояватъ по давность, колкото е дълговрѣменна да е тя.

Исковетѣ за нарушено владѣние на неистинскитѣ вакъфи се погасяватъ съ десеть години. Но иска за голата собственость се погасява съ изтичането на тридесеть и шесть години.

ДѢЛЪ ПЕТИ.

СѪДОПРОИЗВОДСТВО ВЪ ШЕРИЯТСКИТѢ СѪДИЛИЩА.

(اصول محاكمهٔ شرعيه усул-и-мухакемей-шерие)

§ 1. За шериятскитѣ сѫдилища. Подсѫдность.

Шериятскитѣ сѫдилища въ една страна, била тя мюсюлманска или немюсюлманска, сѫ онѣзи сѫдебни учрѣждения, които сѫ устроени и дѣйствуватъ съгласно шерията, и които при разглеждането на дѣлата прилагатъ изключително шериятскитѣ норми.

Отначало тѣзи сѫдилища сѫ били единственитѣ сѫдебни мѣста въ мюсюлманскитѣ държави. Тѣмъ били подсѫдни и гражданскитѣ, и търговскитѣ, и углавнитѣ, и всички възможни процеси. Сѫдиитѣ въ тѣхъ се наричали *кадии*. Въ Турция и днесъ още народното наименование на шериятския сѫдия е *кадѫ*. Но въ правната литература, той се нарича *хаким-и-шер-и*, т. е. шериятски сѫдия.

Въ първитѣ врѣмена на Исляма, кадиитѣ не сѫ били специални чиновници, натоварени само съ правораздаването. Губернаторитѣ, полководцитѣ, халифитѣ, дори самия Пророкъ, често пѫти лично сѫ изпълнявали и сѫдебни функции. По-послѣ тази работа почнала да се възлага на учени, прочули се съ своитѣ знания по религиознитѣ въпроси, по простата причина, че всички правни норми въ мюсюлманското право, както вече подробно изложихме това, изхождатъ отъ писанията и прѣданията на свещенитѣ книги. Постепенно тѣзи учени законоучители, наречени *мюджтехид-и* [1]) сѫ зах-

---

[1]) **Мюджтехид произлиза отъ глагола иджтихад, правя усилия, съсрѣдоточавамъ се върху единъ въпросъ при научното му изслѣдване.**

вали да прѣподаватъ изучванията си въ частни, но публично държани курсове, отъ които сѫ излизали вече нарочно подготвени вече шериятски сѫдии. Тази система на частни религиозни школи отъ арабитѣ се е прѣнесла и въ Турция въ форма на медресета [1]). И столѣтия наредъ, служителитѣ на Темида въ обширната бивша Османска Империя сѫ били не рѣдко избирани между свършилитѣ правнитѣ науки въ тѣзи медресета.

Прѣзъ деветнадесети вѣкъ Турция обновява изцѣло правосѫдното си дѣло. Първата реформа въ това отношение става съ Танзимата отъ 1839 г. Но коренното прѣустройство на сѫдебнитѣ учрѣждения се прави едва въ 1879 год. съ създаването на сѫдилищата, наречени *низамие, редовни* т. е. обикновени. Тѣзи сѫдилища биватъ раздѣлени на три отдѣла: граждански (хукук), углавни (джеза) и търговски (тиджарет), и функциитѣ имъ нагласени по западноевропейската система. Надъ всички тѣхъ застава и едно Министерство на Правосѫдието *адлие назарети* (зак. отъ 8 20 Май 1879 г.) Шериятскитѣ сѫдилища оставатъ подъ вѣдомството на Шейлюл-Ислямството, а компетенцията имъ бива ограничена до минимумъ. Но понеже между сѫдилищата *низамие* и тѣзи на шерията сѫ възниквали чести прѣрекания за подсѫдность, Турското правителство вънъ отъ многобройнитѣ окрѫжни наредби на Министерството на Правосѫдието е издало на нѣколко пѫти Императорски фермани за разграничение вѣдомствата на двата вида сѫдилища. Такива сѫ султанскитѣ приходи отъ 25 Августъ 1877, 29 Мартъ 1887 г. и други.

Но въпрѣки това, прѣреканията за подсѫдность между шерийскитѣ и обикновеннитѣ сѫдилища не сѫ прѣставали. Естествено бѣ, че отъ това неизяснено положение е страдало най-много правосѫдното дѣло. Това именно е принудило Турското младотурско правителство да издаде специаленъ законъ за цѣльта и да тури веднажъ за винаги край на тая бъркотия. Така на 9 Мухаремъ 1336 год. по араб ско лѣточисление — 25 октомври 1917 година — излезе тъй нареченото „*Усул-и мухакемей-шерие карарнамеси*“ т. е. законъ за Шерийското Сѫдопроизводство [2]).

---

[1]) Медресе произлиза отъ дерс, урокъ, и означава мѣсто за уроци, т. е. училище.

[2]) Напослѣдъкъ Ангорското Правителство е рѣшило да закрие шериятскитѣ сѫдилища и Шериятското отдѣление при Касационния Сѫдъ. За

Той е кратъкъ, съдържа 65 члена главно защото много отъ стадиитѣ на процеса, ако не и всички се движатъ по правилата на гражданското сждопроизводство. Така напримѣръ, призоваването на сждящитѣ се страни, на свидѣтелитѣ и пр., ржководенето на сждебнитѣ засѣдания, производството по прѣпирня за подлогъ на единъ актъ, това по съмнѣние въ истинностьта на писменъ документъ и други подобни чисто формални страни на процеса, за които ще говоримъ поотдѣлно на специалното имъ мѣсто, слѣдватъ установената въ гражданскитѣ закони процедура. За това и тамъ въ Шериятското Сждопроизводство споменаватъ само членоветѣ на законитѣ, които се прилагатъ.

Чл. 7 отъ З. Ш. С. казва: „На шерийскитѣ сждилища сж подсждни:

1) Дѣлата относно прѣвръщането на вакъфитѣ отъ *мюстегелят* на *иджаретеин* и на *мукатаа*, относно мутевелийството, голата собственость, и условията на вакъфа, относно правата установени чрѣзъ особни обичаи върху нѣкои вакъфи, като се изключватъ дѣлата по владѣнието на вакъфитѣ *иджаретеин* и *мукатаа*.

2) Дѣлата относно заемитѣ дадени съ шерийски ходжетъ отъ вакъвскитѣ имоти на сирацитѣ

3. Дѣлата по опекунство, по настойничество и по наслѣдство.

4. Дѣлата по запрѣщение, вдигане запрѣщението и по доказване на пълнолѣтие.

5. Дѣлата по уволняването и назначаването на настойника.

6. Дѣлата по отсжтствието.

7. Дѣлата по брака и по разваляне на брака, по брачния даръ, (мехр), по издръжката (нафака), по търсене произхождението на дѣтето, по описването на наслѣдствата, по разпрѣдѣлението имъ между наслѣдницитѣ, по опрѣдѣляне наслѣдственитѣ части споредъ шерията.

Къмъ този чл. 7. Великото Народно Събрание на Турция съ Законъ отъ 5 Септ. 1921 г. е прибавилъ слѣдната притурка:

това е изработенъ законопроектъ, съгласно който всички дѣла отъ компетенцията на досегашнитѣ шериятски сждилища за напрѣдъ се разглеждатъ отъ обикновенитѣ сждилища. До прокарването въ гражданското сждопроизводство на особни законоположения по прѣдмета, дѣлата ще се разгледжатъ съгласно закона за Шериятското Сждопроизводство отъ 1917 г.

„Подсѫдни сѫ сѫщо на шерийскитѣ сѫдилища споровѣтѣ възникнали отъ наслѣдственитѣ дѣлове, съ изключение на недвижимитѣ имоти и на търговски вещи".

Чл. 8 отъ сѫщия Законъ изрично забранява на шерийскитѣ сѫдии да разглеждатъ дѣла освѣнъ изброенитѣ въ чл. 7.

Компетентностьта на тѣзи сѫдилища въ немюсюлманскитѣ държави е опрѣдѣлена отъ законитѣ на държавата, както изложихме това още въ началото на настоящия трудъ.

§ 2. Прѣдявяване искъ въ шериятскитѣ сѫдилища.

Дѣлата се завеждатъ, по общитѣ правила, въ онова шерийско сѫдилище, въ чийто вѣдомство впада постоянното мѣстожителство на отвѣтника (чл. 9). Ако дѣлото се отнася за недвижими вакъфски имоти — въ сѫдилището, въ вѣдомството на което се нахожда имота. За дѣлата по описване на наслѣдството сѫ компетентни заедно и сѫдилището, въ чийто районъ е починалъ наслѣдодателя, и това на постоянното му мѣстожителство, както и това кѫдѣто се нахождатъ наслѣдственитѣ имоти. Необходимо е, обаче, всичко да се съсрѣдоточи въ сѫдилището на постоянното мѣстожителство (чл. 9, п. 4).

Компетентни сѫ всички шерийски сѫдилища по дѣла за опрѣдѣляне на наслѣдственитѣ части, за опрѣдѣляне издръжката (нафаха) на съпрузитѣ и на дѣцата (чл. 10 п. 5).

Дѣлата по брака се разглеждатъ или въ сѫдилището на мѣстожителството на отвѣтника, или въ това на мѣстото, кѫдѣто е станало бракосъчетанието; тѣзи по разторгването на брака сѫ подсѫдни на едно отъ сѫщитѣ сѫдилища или на това, въ района на което е възникнала причината за развалянето на брака.

Не ще и съмнѣние, че когато едно дѣло се разглежда въ едно отъ изброенитѣ по-горѣ сѫдилища, то не може да се завежда и въ друго сѫдилище (чл. 10).

Турски поданици, живущи въ странство, по дѣла отъ шерийски характеръ се сѫдятъ изключително въ Цариградскитѣ сѫдилища. Но ако странитѣ се съгласятъ, тѣ могатъ да се отнесатъ и до друго шерийско сѫдилище (чл. 12). Отъ „друго шерийско сѫдилище", ние разбираме „нѣкое въ странство".

§ 3. За производството въ Шерийскитѣ сѫдилища.

Шериятътъ не изисква дѣлото да се заведе непрѣменно съ писменно заявление (чл. 15). То може да се почне и по устната молба на ищеца. Въ този случай, сѫдията слѣдъ като събере свѣдения за самоличностьта и мѣстожителството на странитѣ, както и за характера на прѣпирнята, съставя протоколъ като вписва и доказателствата. Този протоколъ подписанъ отъ ищеца, отъ сѫдията и отъ секретаря на сѫда се изпраща въ прѣписъ на отвѣтника. Когато ищецътъ е неграмотенъ, той полага печата си или нѣкой другъ знакъ.

Когато дѣлото е заведено по писменна молба, на отвѣтника се праща прѣписъ отъ нея (чл. 15).

Странитѣ се призоваватъ чрѣзъ призовки, които трѣбва да имъ бѫдатъ врѫчени най-малко единъ день прѣди деня на разглеждане на дѣлото. При спѣшни случаи сѫдията може да призове странитѣ веднага (чл. 16).

Врѫчването на призовкитѣ и на всички други сѫдебни книжа при всички случаи, като прѣдаване на документи и други писменни доказателства въ сѫда и запазването имъ тамъ, рѫководене на сѫдебнитѣ заседания и пр. ставатъ по реда указанъ въ гражданското сѫдопроизводство (чл. чл. 17, 18, 19, 20).

Относно тѣзи чисто формални страни на процеса, както и при всички други случаи, за които шериятътъ нѣма особна своя практика, твърдѣ естествено е, че въ немюсюлмаскитѣ страни се прилагатъ гражданскитѣ закони по прѣдмета.

Дѣлата прѣдъ шерийския сѫдъ могатъ да се водятъ и чрѣзъ повѣреници — адвокатн. Пълномощното се дава по реда възприетъ въ гражданскитѣ сѫдилища.

Отводи и възражения. Отстранението на сѫдията. — До издаване рѣшение по дѣлото странитѣ могатъ да се отнесатъ до Касациония Сѫдъ и да искатъ отстранението на сѫдията при всички случаи прѣдвидени въ гражданското сѫдопроизводство (чл. 53 З. Ш. С.) Тѣзи случаи засѣгатъ родстото, паричнитѣ интереси, враждебнитѣ отношения, които сѫдътъ би могълъ да има съ нѣкоя отъ сѫдящитѣ се страни. Тѣ почти сѫ подобни на случаитѣ изброени въ нашето гражданско сѫдопроизводство чл. 54, 599 З. Гр. Сѫд. и ние намираме за излишно да ги цитираме буквално. Още повече защото подържаме и теорията, че щомъ като шерия-

тътъ по формалнитѣ въпроси въ съдопроизводството прилага постановленията на гражданскитѣ закони на Турската държава, въ това отношение нищо не му прѣчи да използва законоположенията и на коя да е друга държава, понеже въ сѫщината си, тѣзи формални въпроси на всѣкждѣ сж почти еднакво разрѣшени.

Оплакване противъ дѣйствията на сждията сжщо става по реда указанъ въ гражданското сждопроизводство (чл. 57 З. Ш. С.) Това оплакване може да произлиза отъ противоправосждни дѣйствия и отъ противозакони взятки на сждията. За противоправосждни дѣйствия могатъ да се смѣтнатъ: отказътъ на сждията да приеме и даде ходъ на законно подадени заявление или възражение, нарочното забавяне да се гледа дѣлото, упражнение влияние върху свидѣтелитѣ за изтръгване извѣстни показания, фалшифициране на даденитѣ свидѣтелски показания, скриване на писмени документи отъ рѣшающе значение за изхода на дѣлото и други подобни дѣйствия на сждията, които явно облагодѣтелствуватъ едната страна или най-малко прѣчатъ на правораздаването.

Странитѣ или прокурорътъ могатъ да искатъ отъ Касационниятъ Сждъ дѣлото да се гледа въ друго сждилище, ако за това има законни причини или опасения за нарушаване обществения редъ. (Чл. 54 З. Ш. С.).

§ 4. За доказателствата

I. — *Самопризнание и свидѣтелски показания.*

Общото правило, което ржководи гражданския процесъ, а именно: „ищецътъ е длъженъ да докаже своя искъ и отвѣтникътъ — своето възражение“, строго се спазва и въ шериятскитѣ сждилища. И тамъ сжщо сждящитѣ се страни сж длъжни да подкрѣпятъ съ доказателства твърденията си.

Доказателствата на мюсюлманското право се дѣлятъ на четири вида:

1. Самопризнанието *икрар*.
2. Свидѣтелскитѣ показания *шахадет*.
3. Писменитѣ доказателства.
4. Клетвата *иелин*.

За самопризнанието. Самопризнанието е изявление, чрѣзъ което едната страна признава, че е извършила нѣкое дѣйствие, или че се е обвързала съ нѣкое задължение по отношение на другата. Силата на самопризнанието е тая, че принуждава този, който го е направилъ да изпълни признатото задължение.

Самопризнанието, за да бжде дѣйствително прѣдъ сжда, трѣбва да е направено отъ пълнолѣтенъ, разумѣющъ, незапрѣтенъ, а съ думитѣ на нашето гражданско сждопроизводство (чл. 401) то трѣбва да бжде направено отъ лица способни да влизатъ въ обязателство. Самопризнанието трѣбва да е недвусмислено, а ясно и точно. Самопризнание изтръгнато съ сила или заплашване е недѣйствително. Недѣйствително е и самопризнанието, което противорѣчи на фактитѣ. Лицето въ полза на което се прави самопризнанието трѣбва да е опрѣдѣлено, поне относително.

Самопризнанието бива сждебно, т. е. направено прѣдъ сждията, и извънсждебно т. е. направено вънъ отъ сжда. Това послѣдното може да се доказва съ свидѣтелски показания. Но свидѣтелитѣ не се допускатъ на общо основание, а само въ случай, че сжществуватъ силни основания, че такова самопризнание въ дѣйствителность е станало. (чл. 24 З. Ш. С.).

Писменното самопризнание има силата на устното. Като писменни самопризнания могатъ да се считатъ и търговскитѣ книги. Но тѣ сж доказателство само противъ тогова, отъ когото произлизатъ.

Тъй като въ Шериятското Сждопроизводство за самопризнанието се споменава само въ посочения по-горѣ чл. 24, ние въ правото сме да заключимъ, че всички други негови особенности слѣдватъ гражданската процедура и сждебната практика на обикновеннитѣ сждилища.

За свидѣтелскитѣ показания. — Шахадетъ. Свидѣтелскитѣ показания въ мюсюлманското право сж изявленията, направени отъ нѣкого за установяване претенцията на едната страна противъ другата въ присжтствието и на двѣтѣ страни и прѣдъ сждията, съ произнасяне на думата *шахадетъ идержм — свидѣтелствувамъ.*

Всѣки мюсюлманинъ е дълженъ да даде показанията си върху това, което е видѣлъ и чулъ т. е. това което знае. Само отсжтствието му го освобождава отъ това задълже-

ние. Така че, постановлението на чл. 286 З. Гр. Сжд. сжщо се прилага. За да бждатъ дѣйствителни, свидѣтелскитѣ показания трѣбва да отговарятъ на слѣднитѣ условия:

1) Свидѣтелитѣ да сж очевидци. Това условие се основава на единъ хадисъ, който казва: „Знаешъ ли нѣщо тъй както виждашъ слънцето, потвърди го; ако ли не, остави го". Свидѣтелскитѣ показания по слухъ се допущатъ въ изключителни случаи.

2) Свидѣтелитѣ да сж най-малко двама мжже. или единъ мжжъ и двѣ жени. По отношение на вещнитѣ права, показанията и на женитѣ само се приематъ, ако засягатъ факти, станали въ мѣста, недостжпни за мжжетѣ, като харемъ, баня и пр.

3) Показанията трѣбва да сж ясни и да потвърдяватъ поне отчасти претенцията на страната, въ полза на която се правятъ.

Свидѣтелитѣ трябва да сж: свободни, разумѣющи, пълнолѣтни и благонадеждни по отношение на вѣрата.

Не се допускатъ да свидѣтелствуватъ: слѣпитѣ, глухонѣмитѣ, умопобърканитѣ; заинтересованитѣ отъ дѣлото, съпрузитѣ на странитѣ, възходящитѣ и низходящи роднини. Изключени сж сжщо отъ свидѣтелствуване: настойника въ полза на малолѣтния, пълномощника въ полза на упълномощителя. По общо правило немюсюлманинъ не може да дава показания противъ мюсюлманинъ.

Въ мюсюлманското право свидѣтелскитѣ показания се подлагатъ на една формалность, която въ западно европейското право не сжществува. Това е анкетата върху почтеността на свидѣтелитѣ, наречена *тезкией шухуд*. Тя става по слѣдния начинъ:

Слѣдъ изслушване на свидѣтелскитѣ показания, сждията пита страната, противъ която тѣ сж направени: „Какво казвашъ? За вѣрване ли е този свидѣтелъ"? Ако страната признае, че е за вѣрване, сждията присжжда. Ако тя каже, че не е за вѣрване сждията е длъженъ да установи, чрѣзъ анкета, че свидѣтеля е достоенъ за вѣрване. Тогава той тайно праща на махленския имамимъ или старейшина писменно запитване, на което чака отговоръ. Ако отговора е неблагоприятенъ, сждията изисква други свидѣтели отъ ищеца. Ако е благоприятенъ, той издава рѣшение.

Вѣроотстжпникътъ не се приема за свидѣтель Въ Шериятското Сждопроизводство не сжществуватъ постановления относно свидѣтелскитѣ показания. Очевидно е, прочее, че и тукъ се слѣдватъ правилата, установени въ гражданската процедура.

Забранено е на сждията да допуска свидѣтелски показания срѣщу писменни актове, относящи се до вземания и давания. (чл. 25 З. Ш. С.).

Свидѣтелитѣ, които живѣятъ вънъ отъ района на сжда, кждѣто сж повикани да свидѣтелствуватъ, могат да бждатъ разпитани по делегация въ сждилището на района, въ който живѣятъ. Датата на разпита се съобщава на странитѣ, или на тѣхнитѣ пълномощници. (чл. 29 З. Ш С.) Вѣщитѣ лица и околнитѣ люде се разпитватъ сжщо по делегация ако сж въ другъ сждебенъ районъ. (Чл. 30 З. Ш. С.)

На свидѣтелитѣ се опрѣдѣлятъ и плащатъ разноски споредъ положението и занаята имъ. Тѣ сж въ тяжестъ на страната, която ги е посочила. Но слѣдъ свършването на дѣлото, тѣ се плащатъ отъ осждената страна. Свидѣтель, неявилъ се въ сжда безъ уважителни причини се глобява. (Чл. 28 З. Ш. С.).

Прѣдявеното като поводъ на запрѣщение твърдение за лудость или за вдѣтиняване отъ прѣстарѣлость трѣбва да се удостовѣри съ лѣкарско свидѣтелство. Ако съдържанието на това свидѣтелство не се счете за убѣдително, случая се отнася до единъ или нѣколко други лѣкари. (чл. 32).

§ 5. За доказателствата.

II — Писменни докателства и клетва.

По схващането на мюсюлманското право, най-голѣмо значение отъ доказателствата прѣдъ сжда иматъ свидѣтелскитѣ показания. Тѣ сж единъ видъ, както ги нарича Heidborn, regina probationum въ шериятската процедура. Този родъ доказателства сж извоювали това предимство, не ще и съмнѣние, само благодарение на дълговѣковната практика на сждилищата между население съ твърдѣ слаба, дори никаква грамотность. Щомъ като сждящитѣ се не се обвързвали съ писменни документи, естествено бѣ, че сждията нито е помислювалъ за такива, а

гледалъ да установи истината само чрѣзъ живитѣ документи т. е. хората, свидѣтели на сдѣлката. Така, мюсюлманското право си е създало теория за доказателствата, кждѣто на писменнитѣ докателства се е обръщало извънредно малко внимание. Тази теория днесъ, у ханефитската школа поне, почва да се измѣстя и да се приближава до схващанието на западно-европейското право.

Поради изложената причина шериятското сждопроизводство не казва нищо нито за силата на писменнитѣ доказателства, нито за начина на изискването имъ. Има само единъ членъ (чл. 19) относно движението на тѣзи доказателства. Съгласно постановленията на този членъ „прѣдявяването на писменни книжа въ сжда, отказването на последния да ги приеме, пазенето имъ въ него, връщането имъ обратно, и въобще даването на всякакви прѣписи отъ тѣзи документи, става по реда указанъ въ Гражданското Сждопроизводство .

Като прибавимъ къмъ това и наредбитѣ на посочения вече чл. 25, който забранява на шериятския сждия да изслушва свидѣтели срѣщу прѣдявени писменни актове по имотнитѣ обстоятелства на дѣлото, ние ще се осмѣлимъ да кажемъ, че шериятскитѣ сждилища не биха нарушили ни най-малко шерията, ако възприематъ по материята напълно сждопроизводството на западно-европейскитѣ сждилища. Впрочемъ това би билъ свършенъ фактъ, ако гражданското сждопроизводство въ турскитѣ сждилища би направило първо тази крачка.

Производството по прѣпирня за подлогъ на единъ актъ, както и това по съмнѣние въ истинностьта на писменъ документъ, става по реда, установенъ въ гражданскитѣ закони (чл. чл. 26, 27 З. Ш С.), понеже, както се казва въ мотивитѣ на закона, гражданското сждопроизводство по прѣдмета е приложимо въ сжщата му форма и въ шериятскитѣ сждилища.

Тъй като шериятския сждъ е еднолична власть, съ издирването истинностьта на акта може да се натоварва и секретаря на сжда, още повече, че съгласно чл. 13 З. Ш. С. секретаря изрично се допуска да замѣства сждията вънъ отъ сжда по слушане свидѣтели, по изслѣдване чрѣзъ вѣщи люде и подвеждане подъ клетва.

За клетвите.

Сждебното състезание въ шериятскитѣ сждилища се води съгласно слѣдния принципъ, извлеченъ отъ единъ хадисъ:

„ел бейсне бил муддеи, вел емин ала ман-анкар“,

Който значи: *„на ищеца свидѣтелитѣ, на отвѣтника клетвата“*.

Термините ищецъ и отвѣтникъ, обаче, нямать тукъ онова строго опрѣдѣлено значение, което иматъ въ нашето гражданско сѫдопроизводство.

Въ случая, отвѣтникъ се счита винаги страната, която отрича нѣкой фактъ, на който се силае противната страна. Сѫдящитѣ се трябва да докажатъ претенциитѣ си т. е. и двѣтѣ страни иматъ право да призовятъ свидѣтели, които да установятъ твърденията имъ. Въ тази смисъль именно ищецъ става всяка страна, която прави това. Явяватъ се случаи, обаче, когато страната не може да подкрѣпи съ свидѣтелски показания наведения фактъ и противната страна да отрича истинностьта му. Тогава именно, на основание гореказаното правило, на послѣдната се прѣдлага клетва. Ако клетвата бѫде положена, претенцията на първата страна пада, ако не бѫде положена, претенцията се счита за доказана. Но въ никой случай клетвата не се повръща.

Така, прѣзъ траянето на процеса двѣтѣ страни послѣдователно се ползватъ отъ правилото: *„на ищеца свидѣтелитѣ, на отвѣтника клетвата“*.

Когато този, който трябва да положи клетва, живѣе вънъ отъ района на сѫда, въ който се гледа дѣлото, той може да я положи и прѣдъ сѫда на своя районъ. На послѣдния се съобщава и името на лицето, опълномощено отъ противната страна да присѫтствува при полагането на клетвата. (Чл. 33 З. Ш. С.)

Ако отвѣтникътъ, който трѣбва да положи клетва не се намира въ сѫда, сѫдията го призовава за опрѣдѣленъ день да положи клетвата, като му съобщава, че ако не се яви ще го счита за отказалъ се да я положи.

Ако така призовавания отвѣтникъ не се яви лично въ сѫда и не прѣдстави за това законни причини, отсѫтствието се смѣта за отказъ да положи прѣдложената клетва, вслѣдствие на което се издава съответното рѣшение. (чл. 34 З. Ш. С.),

Клетвата се полага като се взема Богъ за свидѣтель чрѣзъ произнасянето на думата *валлахи* или *билляхи* съ ржцѣ поставени върху Корана. Християнитѣ, Израилтянитѣ поставятъ ржцѣ върху Евангелието или Стария Завѣтъ.

Глухонѣмитѣ полагатъ или се отказватъ отъ клетва съ специалнитѣ имъ знаци за това.

§ 6. За рѣшението и обтжжване рѣшенията.

Сждията слѣдъ като изслуша дѣлото и слѣдъ като обясни на странитѣ, че разискванията по него сж свършени, по възможность издава веднага рѣшение. Но когато обстоятелствата на дѣлото изискватъ проучвания, рѣшението може да закъснѣе най-много десеть дни. Въ противенъ случай сждията и секретаря подлежатъ на дисциплинарно наказание. (чл. 37 З. Ш. С.).

Рѣшението съдържа мотивитѣ и датата на издаването му; то носи и подписа на сждията, печата на сжда, номера и датата на регистра на рѣшенията.

Задочно рѣшение. — Въ случай, че отвѣтникътъ не се яви въ назначеното за гледане дѣлото заседание, по искане на ищеца, той се осжжда задочно. Когато ищецътъ не предяви такова искане, или когато и той не се яви на засѣданието, спазватъ се правилата, които уреждатъ тѣзи случаи въ гражданското сждопроизводство. (чл. 40 З. Ш. С.)

За обтжжване на рѣшенията.—Шериятскитѣ сждилища не сж устроени върху принципа, лѣгналъ въ основата на обикновенитѣ граждански сждилища.

Съгласно шерията, сждебнитѣ учрѣждения биватъ: първа инстанция и касация. Въззивна инстанция, прочее, мюсюлманския свещенъ законъ не признава.

Рѣшенията издадени отъ първоинстанционния сждъ сж дѣйствителни и законни, щомъ като на общо основание не бждатъ отмѣнени или касирани. (чл. 5 З. Ш. С.). Има рѣшения, обаче, които влизатъ въ законна сила, само слѣдъ утвърждението имъ отъ Касационния Сждъ. Такива сж рѣшенията издадени противъ малолѣтни, луди, идиоти, противъ държавното съкровище и противъ вакъфитѣ. При такива рѣшения, сждията служебно изпраща на Касационния Сждъ цѣлото производство на дѣлото веднага слѣдъ изтичането на касационния срокъ. Ако осждената страна подаде касационна жалба, той прави това още съ получаване на жалбата.

Всички рѣшения издадени отъ Шериятскитѣ сждилища подлежатъ на обжалване по касационенъ редъ. Правото на

подаване молба за отмѣна на рѣшения принадлежи на осждената страна. (чл. 47 З. Ш. С.).

Когато осждената страна почине прѣди изтичането на касационния срокъ, безъ да подаде касационна жалба, издаденото рѣшение се съобщава въ прѣписъ на наслѣдницитѣ на покойния или на настойника имъ, ако тѣ сж малолѣтни. Въ този случай, новъ касационненъ срокъ почва да тече отъ деня на горното съобщение. (чл. 49 З. Ш. С.).

Касирането на рѣшенията става въ срока, по условията (поводи) и по реда, установени въ гражданското сждопроизводство. Утвърденитѣ, както и отмѣненитѣ рѣшения се изпращатъ на сжда, който ги е издалъ (чл. 51 З. Ш. С.).

По общо правило, *повърнатитѣ дѣла* съ отмѣнени рѣшения повторно се гледатъ пакъ отъ сжщия сждия, освѣнъ въ случаитѣ, когато дѣлото е подсждно на другъ сждъ, било по личната, била по материалната подсждность, или било по други причини, изброени въ закона.

Молба за прѣгледъ на рѣшения може да подаде всѣко лице, противъ което е издадено задочно рѣшение при всички случаи, прѣдвидени въ гражданското сждопроизводство. Такава молба може да се прѣдяви и устно. Въ такъвъ случай направенитѣ възражения се записватъ въ отдѣленъ протоколъ, който се подписва отъ заявителя, отъ сждията и отъ секретаря на сжда и се изпраща въ прѣписъ на противната страна (чл. 41 З. Ш. С.).

Въ случай, че задочно осждения умрѣ прѣди да е подалъ молба за прѣгледъ на рѣшението, но въ срока установенъ за подаване на тази молба, задочното рѣшение се съобщава на наслѣдницитѣ на покойния или на настойника имъ, ако сж малолѣтни. Тогава срокътъ почва да тече отново, начиная отъ деня на съобщението.

Молбата за прѣгледъ на рѣшението при този случай т. е. когато рѣшението е задочно, има тази особеность, че се разглежда отъ сжда, който е издалъ рѣшението, а не по касационъ редъ, както това става въ нашата гражданска процедура (чл. 707 п. 2 и 4 З. Гр. Сжд.).

Ако въ деня, опрѣделенъ за разглеждане на молбата за прѣгледъ на рѣшението, се яви само подателя на тази молба, щомъ послѣднята е подадена въ срокъ и възраженията, които съдържа почиватъ на законни основания, сждията постановява отмѣняването на задочното рѣшение и врѣменното лишаване на противната страна отъ правото на

сждъ (чл. 43 З. Ш. С.). Въ случай, че и двѣтѣ страни не се явятъ на засѣданието, молбата се разглежда, само ако една отъ странитѣ поиска това въ течение на шесть мѣсеца. Слѣдъ изтичането на този срокъ, сждътъ постановява опрѣдѣление съ което обявява недѣйствителна вече молбата за прѣгледъ на рѣшението. И ако осжденията не подаде нова молба, задочното рѣшение влазя въ сила (чл. 44 З. Ш. С.)

Когато на засѣданието не се яви подателя на молбата за прѣгледъ на рѣшението, а се яви само противната страна както и при всички други случаи за разглеждане на възраженията на сждящитѣ се, прилагатъ се общитѣ правила на гражданското сждопроизводство. (чл. 45 З. Ш. С.)

Молби за прѣгледъ на рѣшения се разглеждатъ и по касационенъ редъ въ всички случаи, за които се споменава въ гражданското сждопроизводство, (чл. 56 З. Ш. С.) като откриване на нови обстоятелства отъ сжществено за дѣлото значение, или когато книжата или документитѣ на основание на които е издадено рѣшението се укажатъ за лжжливи, когато сждътъ по сжщото дѣло и при сжщитѣ страни, безъ тѣ да сж промѣнили качеството си, постанови рѣшение противорѣчиво на издаденото по-рано такова, безъ да е произлѣзла законна причина за това, както и при всички случаи, прѣдвидени въ гражданскитѣ закони.

Молба отъ неучаствуващитѣ въ дѣлото лица се подава противъ всички рѣшения на шериятския сждъ, когато рѣшенията засягатъ правата на тѣзи лица. Тѣзи молби се подаватъ и разглеждатъ по реда, посоченъ въ гражданското Сждопроизводство (чл. 46 З. Ш. С.)

Сждебнитѣ разноски по водене на дѣлото плаща страната, противъ която е постановено рѣшението. Когато рѣшението на едно дѣло е отчасти въ полза на едната страна, отчасти въ полза на другата страна, разноскитѣ се плащатъ съразмѣрно и отъ двѣтѣ страни. (чл. 61 З. Ш. С.)

Изпълнение на влѣзлитѣ въ законна сила рѣшения става по общия редъ указанъ, въ гражданското сждопроизводство.

Въ България рѣшенията на шериятскитѣ сждилища се привеждатъ въ изпълнение отъ сждебнитѣ пристави при мѣстнитѣ окржжни сждилища, по опрѣдѣление на послѣднитѣ. (чл. 1225 З. Гр. Сжд.).

§ 7. Канцеларии при шериятскитѣ сѫдилища.

Шериятския сѫдия е еднолична власть (чл. 2 З. Ш. С.)

При всѣки шериятски сѫдия, споредъ нуждата, се намиратъ единъ или нѣколко помощници и единъ или нѣколко секретари, писари и разсилни. Помощницитѣ вършатъ работата, която имъ възлага сѫдията; въ отсѫтствие на послѣдния тѣ вършатъ изобщо всички дѣла на сѫда. (чл 2 З. Ш. С.)

Въ отсѫтствието на сѫдията и въ случай, че въ сѫдилището нѣма помощници-сѫдии, сѫдията се замѣства отъ секретаря. (чл. 3 З. Ш. С.)

Въ България *шериятскитѣ сѫдилища* съвсѣмъ неправилно се наричатъ *мюфтийски сѫдилищa*, а шериятския сѫдия още по-неправилно — мюфтия. Тѣзи названия сѫ толкова неграмотни, че могли биха да се сравнятъ само съ интелекта на хора, за които Окрѫжната Постояна Комисия и Окрѫжното Управление сѫ единъ и сѫщъ институтъ.

Въ Ромѫния шериятския сѫдия много правилно се нарича *кадия*, което като чужда дума твърдѣ естествено означава *сѫдията на мюсюлманитѣ*. Още по-правилното въ тази страна е това, че шериятскитѣ сѫдии сѫ подъ вѣдомството на Министерството на Правосѫдието.

Вънъ отъ тѣзи шериятски сѫдии въ Ромѫния има и четири мюфтии, които сѫ подвѣдомствени на Министерството на Вѣроизповѣданията и които изпълняватъ само функциитѣ си на мюфтия, безъ да се мѣшатъ въ правосѫдното дѣло.

Шериятскитѣ сѫдилища сѫ длъжни да държатъ слѣднитѣ регистри:

1) Общъ регистъръ за дѣлата.
2) Указатель за издаденитѣ рѣшения (съдържанието имъ)
3) Указатель за наслѣдствата.
4) Регистъръ за позволителнитѣ за вѣнчаване.
5) Регистъръ за сѫдебнитѣ протоколи и такъвъ за сѫдебнитѣ рѣшения.
6) Тетрадъ за записване смѣткитѣ на наслѣдствата.
7) Призовки.
8) Входящи и изходящи дневици.
9) Приходна книга.

Цариградъ, Януарий 1924 год.

КРАЙ.

СЪДЪРЖАНИЕ:

ДѢЛЪ ПЪРВИ.

ОСНОВИТѢ НА МЮСЮЛМАНСКОТО ПРАВО.

Глава единствена. — Произходъ на мюсюлманското право и задължителната му сила за всички мюсюлмани.

ДѢЛЪ ВТОРИ.

ИСТОРИЧЕСКИ ПОГЛЕДЪ ВЪРХУ ИСЛЯМА И ХАЛИФАТА.

Глава първа. — Поява и закрѣпване на мюсюлманството.

Глава втора. — За Халифата.

ДѢЛЪ ТРЕТИ.

СѢМЕЙНО ПРАВО.

Глава първа. — За брака.

Глава втора. — Наслѣдствено право.

Глава трета. — За завѣщанието.

Глава четвърта. — За настойничеството.

ДѢЛЪ ЧЕТВЪРТИ.

ЗА ВАКЪФИТѢ.

ДѢЛЪ ПЕТИ.

СѪДОПРОИЗВОДСТВО ВЪ ШЕРИЯТСКИТѢ СѪДИЛИЩА.

Съкращения.

З. Гр. Сжд. — Българския законъ за гражданското сждопроизводство.
З. Насл. — Българския законъ за наслѣдството.
З. Наст. — " " за настойничеството.
З. Зад. Дог. — " " за задълженията и договоритѣ.
З. Ш. С. — Турския законъ за шериятското сждопроизводство.
пос. съч. — посочено съчинение.
пос. мѣсто — " мѣсто.
К. гл. ст. — Корана, глава, стихъ.

По-важни забѣлѣзани печатни грѣшки.

			Напечатано:	Да се чете:
Стр. 10	редъ 2	отъ горѣ	учредени	учрѣдени
" 13	" 15	отъ долу	опредѣление	опрѣдѣление
" 17	" 15	" "	сж се видѣли	се видѣли
" 18	" 3	отъ горѣ	Отдѣлния обноска се е нарекълъ	Отдѣлната обноска се е нарекла
" 18	" 8	" "	Въ лице на Мохамеда. То намира	Въ лицето на Мохамеда то намира
" 22	" 4	" "	Услямиет	Ислямиет
" 32	" 15	отъ долу	обѣщание	обѣщания
" 34	" 6	" "	Корейшиститѣ	Корейшититѣ.
" 35	" 14	отъ горѣ	Корейшиститѣ	Корейшититѣ
" 69	" 13	" "	Асабай би несихи	Асабай би нефсихи
" 78	" 21	" "	деѣспособность	дѣеспособность

ЦѢНА 50 ЛЕВА

ЗА ТУРЦИЯ 125 ГРОША.

Доставя авторътъ: **Гълъбъ Д. Гълъбовъ**, адвокатъ, София, ул. Бачо Киро № 44. На книжари 20% отстъпка.